

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

**SOSYAL YARDIMLARIN YOKSULLUK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Erdi BAYRAM
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Cüneyt KOYUNCU

BİLECİK, 2013

Ref. No. 10010589

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

SOSYAL YARDIMLARIN YOKSULLUK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Erdi BAYRAM
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Cüneyt KOYUNCU

BİLECİK, 2013

Ref. No. 10010589

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

Sayfa: 1/1

03/01/2014

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 13.12.2013 tarih ve 108/12 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 03.01.2014 tarihinde Tez Savunma Sınavı yapılan Erdi BAYRAM'ın "Sosyal Yardımların Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği" konulu tez çalışması İKTİSAT Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZDANIŞMANI:

Prof. Dr. Cüneyt KOYUNCU

ÜYE :

Doc. Dr. Ali ACILAR

ÜYE :

Doc. Dr. Tülide YALÇINKAYA KOYUNCU

ÜYE :

ÜYE :

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

Madde 43-(3) Yüksek lisans tez sınavı jürisi ve tez savunma sınav tarihi, ilgili ABD/ASD başkanlığının önerisi ve EYK kararı ile belirlenir. Önerinin uygun bulunmaması halinde tez jürisini ilgili EYK belirler. Jüri, biri öğrencinin tez danışmanı ve en az biri enstitünün başka bir ABD/ASD'den ya da başka bir yükseköğretim kurumundan olmak üzere üç veya beş asıl, birisi ilgili ABD/ASD'den, diğeri de enstitüye bağlı başka ABD/ASD'den veya başka bir yükseköğretim kurumundan olmak üzere iki yedek öğretim üyesinden, öğretim üyesi bulunmadığı takdirde doktora/sanatta yeterlik derecesine sahip öğretim elemanları ya da sanatçı öğretim elemanlarından oluşur. ABD/ASD başkanı, jüri üyelerini uzmanlık alanlarını göz önünde bulundurarak önerir. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda ikinci tez danışmanı jüri üyesi olamaz.

TEŞEKKÜR

Beni yoksulluk ve sosyal yardımlar konusu üzerine çalışmaya teşvik eden, tezin her aşamasında yaptığı yönlendirmelerle bu çalışmanın vücut bulmasında büyük emekleri olan Sayın Prof. Dr. Cüneyt KOYUNCU hocama öncelikle şükranlarımı ve saygılarımı sunarım.

Sosyal yardım verilerini elde etmemde bana yardımcı olan Sosyal Yardım Uzmanı Ersin BİÇER'e, tezin teknik detaylarıyla ilgili yaptığı incelemelerle çalışmayı noksansız bir hale getirmem için emek veren Araştırma Görevlisi Ekrem SALTİK'a, sürekli fikir alışverişinde bulunduğum İktisat bölümü doktora öğrencisi kıymetli arkadaşım Tufan SARITAŞ'a, odalarında beni daima güler yüzle karşılayan ve misafir eden Araştırma Görevlisi Eda ARAT'a ve Araştırma Görevlisi Okan Çağlar TAŞDİREK'e ve üzerimde emeği olan bütün hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

Uzun ve yorucu geçen bu süreçte bana hem maddi hem de manevi katkılarını hiçbir zaman eksik etmeyen başta babam olmak üzere değerli aileme de çok teşekkür ederim. Ayrıca bütün zor zamanlarımda bana her daim destek olan ve güç veren Emel ESİLİKLİER olmasaydı belki de başaramazdım.

Erdi BAYRAM
Eskişehir, 2013

ÖZET

“Sosyal Yardımların Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”

Erdi BAYRAM

İktisat biliminin uğraş alanlarından biri olan yoksulluk konusu, son yıllarda çeşitli disiplinlerin ortak çalışmalarında da incelemeye değer bulunmuştur. Bu durum yoksulluğun sadece bir kalkınma problemi değil, aynı zamanda insanlığın ortak bir sorunu olduğu gerçeğini yansıtmaktadır. Son yıllarda yapılan yoksulluk araştırmaları yoksulluğun sadece gelir düzeyi düşük ülkeler arasında yaygın olmadığını, refah seviyesi yüksek toplumlarda da yoksulluğun yaralayıcı boyutlara ulaştığını göstermektedir. Öte yandan yoksulluk olgusunun az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından daha vahim sonuçlar doğurduğu ortadadır.

Bu çalışmada yoksulluk kavramsal olarak değerlendirildikten sonra yoksulluğun nedenleri ve yoksullukla mücadele yolları ortaya konulmuştur. Bununla birlikte yoksullukla mücadele araçlarına vurgu yapılarak, ulusal düzeyde Türkiye’de yoksullukla mücadele bağlamında faaliyetlerini sürdüren kurumlardan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM)’nün genel yapısı, işleyişi ve uygulamaya koyduğu yardım programları açıklanmıştır. Türkiye’de yoksulluğun boyutları sayısal göstergeler ışığında çalışmanın son bölümünde irdelenmiş ve yapılan yoksulluk çalışmalarına ilişkin bir literatür özeti sunulmuştur. Çalışmaya konu edilen sosyal yardım ödeneklerinin yoksulluk üzerindeki etkileri basit ve çoklu regresyon modelleriyle tahmin edilerek, elde edilen sonuçlara ilişkin yorumlarla çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Yoksulluk, gelir dağılımı, sosyal yardımlar, ekonomik büyüme.

ABSTRACT

“The Effect of Social Assistances on Poverty: The Case of Turkey”

Erdi BAYRAM

Poverty issue, which is one of the study subjects of economics, was thought worth for examining also in mutual studies of various disciplines. This shows the fact that poverty is not only a development problem, but also a common problem for humanity. Recent poverty researches shows that poverty is not only common the low-income countries, but it also reached a hurtful level in the countries which have a high welfare level. On the other hand, it is clear that poverty fact results in more fatal consequences for developing and underdeveloped countries.

In this study, after poverty was examined conceptually, the reasons and the methods of struggle against poverty was stated. In addition to this, Social Aids General Directorate's (SYGM), which continues its service in the context of poverty at national level in Turkey, general structure, functioning and the aid programs it put into practice was explained by underlining the means of struggle against poverty. Poverty dimension in Turkey was examined in the light of numerical indicators at the end of the study and a literature summary about poverty studies was presented. Study was accomplished with the comments on the results obtained there by estimating the effects of the social aid subsidies, which is the subject of the study, with simple and multi regression models.

Key Words

Poverty, income distribution, social assistances, economic growth.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

1.1. GENEL ANLAMDA YOKSULLUK.....	13
1.2. YOKSULLUK TANIMLARI	14
1.2.1. Yoksulluk Sınırı Açısından Tanımlanan Kavramlar.....	15
1.2.1.1. Mutlak Yoksulluk.....	15
1.2.1.2. Göreli Yoksulluk.....	17
1.2.1.3. Objektif Yoksulluk.....	18
1.2.1.4. Sübjektif Yoksulluk.....	19
1.2.1.5. Gelir Yoksulluğu.....	19
1.2.2. Yoksulluğun Yaşandığı Süre Açısından Tanımlanan Kavramlar.....	20
1.2.3. Sosyal Göstergeler Açısından Tanımlanan Kavramlar	21
1.2.3.1. Yapabilirlik Yoksunluğu	21
1.2.3.2. İnsani Gelişim Yoksulluğu	21
1.2.4. Sosyolojik Açıda Tanımlanan Kavramlar.....	23
1.2.4.1. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk.....	23
1.2.4.2. Yeni Yoksulluk	24
1.2.4.3. Sosyal Dışlanma ve Ayrımcılık	25
1.2.4.4. Yoksulluk Kültürü Yaklaşımı.....	28
1.2.4.5. Alt Sınıf (Underclass) Yaklaşımı.....	28
1.2.4.6. Kenardalık (Marginality) Yaklaşımı	28
1.3. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ	28
1.3.1. Yoksulluk Sınırının Hesaplanması.....	29
1.3.1.1. Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımı	29
1.3.1.2. Harcamaya Dayalı Yaklaşım	29
1.3.1.3. Gıda Oranı Yaklaşımı.....	30
1.3.1.4. Temel Gereksinimler Yaklaşımı	30
1.3.1.5. Ortanca Gelirin Yüzdesi Yaklaşımı	30
1.3.1.6. Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yaklaşımı	31

İÇİNDEKİLER

1.3.1.7. Leyden Yaklaşımı	31
1.3.2. Yoksulluk Ölçüm Endeksleri.....	31
1.3.2.1. Kafa Sayım Oranı.....	32
1.3.2.2. Yoksulluk Açığı Endeksi.....	32
1.3.2.3. Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi.....	33
1.3.2.4. Foster, Greer ve Thorbecke (FGT) Endeksi	34
1.3.2.5. Sen Endeksi.....	35
1.3.2.6. İnsani Gelişim Endeksi.....	36
1.3.2.7. Kişisel Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Ölçülmesi: Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı.....	39

İKİNCİ BÖLÜM YOKSULLUĞUN NEDENLERİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE

2.1. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ.....	41
2.1.1. Büyüme ve Gelir Dağılımı.....	41
2.1.2. Ekonomik Krizler.....	42
2.1.3. Enflasyon.....	42
2.1.4. İşsizlik.....	43
2.1.5. Demografik Unsurlar.....	43
2.1.6. Yapısal Uyum Programları.....	44
2.1.7. Diğer Nedenler.....	46
2.2. YOKSULLUKLA MÜCADELE YAKLAŞIMLARI	47
2.2.1. Dolaylı Yaklaşım.....	48
2.2.2. Doğrudan Yaklaşım.....	51
2.2.3. Uluslar arası Kuruluşların Yoksullukla Mücadele Yaklaşımı	54
2.3. TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA MÜCADELE	59
2.3.1. Türkiye’de Sosyal Politika Anlayışı.....	59
2.3.2. Türkiye’de Sosyal Yardım Anlayışı.....	62
2.3.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF)	65
2.3.3.1. SYDTF Hakkında Genel Bilgiler.....	65
2.3.3.2. SYDTF Yürütme Organı SYGM Hakkında Genel Bilgiler	67
2.3.3.3. SYGM Tarafından Uygulanan Sosyal Yardım Programları.....	69
2.3.3.3.1. Aile Yardımları	70
2.3.3.3.2. Eğitim Yardımları	70
2.3.3.3.3. Sağlık Yardımları	72
2.3.3.3.4. Engelli İhtiyaç Yardımları	73
2.3.3.3.5. Özel Amaçlı Yardımlar	74

İÇİNDEKİLER

2.3.3.3.6. Proje Destekleri.....	74
2.3.3.3.7. Diğer Sosyal Yardımlar.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYE’DE SOSYAL YARDIMLARIN YOKSULLUK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ÖLÇÜLMESİ VE ANALİZİ

3.1. TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN GENEL DEĞERLENDİRMESİ.....	80
3.2. LİTERATÜR TARAMASI.....	87
3.2.1. Yoksulluk Çalışmalarına İlişkin Türkçe Literatür Özeti.....	87
3.2.2. Yoksulluk Çalışmalarına İlişkin Yabancı Literatür Özeti.....	91
3.2.2.1. Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımının Yoksulluk Üzerindeki Etkileriyle İlgili Ampirik Çalışmalar.....	92
3.2.2.2. Enflasyon Oranlarının Yoksulluk Üzerindeki Etkileriyle İlgili Ampirik Çalışmalar.....	94
3.2.2.3. Sosyal Yardımların Yoksulluk Üzerindeki Etkileriyle İlgili Ampirik Çalışmalar.....	96
3.2.2.4. Farklı Değişkenlerin Kullanıldığı Diğer Ampirik Yoksulluk Çalışmaları.....	97
3.3. VERİ VE YÖNTEM.....	98
3.3.1. Basit Regresyon Modellerine İlişkin Tahmin Sonuçları.....	100
3.3.2. Çoklu Regresyon Modellerine İlişkin Tahmin Sonuçları.....	105
SONUÇ.....	110
KAYNAKLAR.....	112
EKLER.....	125
EK.1 Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları Tablosu ...	125
EK.2 Uygulama Verileri Tablosu.....	126
EK.3 2000-2012 Arası Aktarılan Sosyal Yardım Ödenekleri Tablosu.....	127
ÖZGEÇMİŞ.....	128

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Yoksulluk ve Dışlanma Matrisi.....	26
Tablo 2: İnsani Gelişme Endeksi Hesaplama Değerleri.....	37
Tablo 3: 2006 – 2011 Yılları Arasında Aile Yardımları Programından Faydalanan Kişi/Hane Sayısı.....	70
Tablo 4: 2008 – 2010 Yılları Arasında Eğitim Yardımı Alan Kişi Sayısı.....	72
Tablo 5: 2006-2012 Yılları Arasında Sağlık Yardımlarından Yararlanan Kişi Sayısı...	73
Tablo 6: 2003 – 2012 Yılları Arasında Desteklenen Proje ve Kişi/Hane Sayısı.....	78
Tablo 7: Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Hesaplamaları (1) .	82
Tablo 8: Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Hesaplamaları (2) .	82
Tablo 9: 2009 Ulusal ve Bölgesel Yoksulluk Sınırlarına Göre Bölgesel Görelî Yoksulluk Oranları.....	83
Tablo 10: 2005 – 2012 Yılları Arasında Türkiye’de Açlık ve Yoksulluk Sınırları.....	84
Tablo 11: Orta Üstü Gelir Grubundan Seçilen Ülkelerin 2002-2009 Yılları Arasındaki Yoksulluk Oranları.....	84
Tablo 12: 2010 ve 2011 Yılları Türkiye ve 15 Avrupa Birliği Ülkesinin S80/S20 Oranları.....	85
Tablo 13: 2012 İnsani Gelişim Endeksleri.....	86
Tablo 14: 1990-2000 Arası Türkçe Literatür Özeti.....	88
Tablo 15: 2000 Sonrası Türkçe Literatür Özeti.....	90
Tablo 16: Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımın Yoksulluk Üzerindeki Etkilerine İlişkin Yapılan Bazı Ampirik Çalışmaların Özeti.....	93
Tablo 17: Enflasyon Oranlarının Yoksulluk Üzerindeki Etkilerine İlişkin Yapılan Bazı Ampirik Çalışmaların Özeti.....	95
Tablo 18: Sosyal Yardımların Yoksulluk Üzerindeki Etkilerine İlişkin Yapılan Bazı Ampirik Çalışmaların Özeti.....	96
Tablo 19: Farklı Değişkenlerin Kullanıldığı Bazı Ampirik Çalışmaların Özeti.....	97
Tablo 20: Basit Regresyon Modellerine İlişkin Tahmin Sonuçları.....	102
Tablo 21: Çoklu Regresyon Modellerine İlişkin Tahmin Sonuçları.....	107

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Lorenz Eğrisi	39

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BETAM	Bahçeşehir Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi
BKH	Binyıl Kalkınma Hedefleri
BM	Birleşmiş Milletler
CPRC	Kronik Yoksulluk Araştırma Merkezi
DB	Dünya Bankası
DDK	Devlet Denetleme Kurulu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EKKY	En Küçük Kareler Yöntemi
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
FGT	Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi
GDS	Gelir Değerlendirme Sorusu
GSS	Genel Sağlık Sigortası
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
HCR	Kafa Sayım Oranı
HDI	İnsani Gelişim Endeksi
HDR	İnsani Gelişim Raporu
HPI	İnsani Yoksulluk Endeksi
IMF	Uluslararası Para Fonu
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KASDEP	Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
kcal.	Kilokalori
KSY	Kamusal Sosyal Yardım

MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MGS	Minimum Gelir Sorusu
MPI	Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PGI	Yoksulluk Açığı Endeksi
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
SPGI	Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi
SRAP	Sosyal Riski Azaltma Projesi
SYDTF	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SYGM	Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
ŞNT	Şartlı Nakit Transferi
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
WDI	Dünya Kalkınma Göstergeleri
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Yoksulluk en temel ve basit anlamıyla bireylerin gelirden yoksun olma durumuyla ifade edilebilir. Bu çekirdek tanım elbette yanlış bir tanım değildir ancak yoksulluk kavramının daha geniş bir anlam ihtiva ettiği göz önüne alındığında parasal göstergeler baz alınarak yapılan tanımlamaların yoksulluğu ifade etmede yetersiz kaldığı şüphesizdir. Yoksulluğu ifade etmedeki baskın tanımların dışına çıktığında yoksulluk kavramı, gelir seviyesi düşüklüğünün yanı sıra sosyal olanaklara erişimin yetersiz seviyede kalmasını da ifade etmektedir. Bu bağlamda yoksulluk sadece literatüre yerleşmiş olan kişi başına düşen milli gelirin ve minimum ihtiyaçlar olan beslenme, barınma ve giyim harcamalarının düşük seviyede kalmasıyla açıklanamayacak kadar karmaşık bir kavramdır. Bu sebeptir ki yoksulluk bireylerin insani gelişim olanaklarıyla ve göstergeleriyle de doğrudan ilintilidir. Diğer yandan bireylerin sosyal güvenlik sistemi içinde ne kadar yer alabildiği, güvenli içme suyuna, elektrik ve kanalizasyon hizmetlerine ne kadar erişim sağlayabildiği, onların yoksul olup olmama durumunu açığa vuran göstergelerdir. Öyleyse yoksulluk kavramı tanımlanırken çizilebilecek en geniş çerçevede tanımlar geliştirilmeli ve daha sonra bu tanımlardan yola çıkılarak yoksullukla mücadele stratejileri geliştirilmelidir.

Yoksulluk bir olgudur ve bu olgu sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ait bir sorun olmaktan çıkmıştır. Özellikle 1980 sonrası ticaret serbestinin getirdiği globalleşmeyle birlikte yoksulluğun tamamen insanlığa ait bir sorun olduğu gerçeği anlaşılacak ki Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlar 90'lı yıllarla beraber yoksullukla mücadele konusunda önemli çalışmalara imza atmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından yürürlüğe konulan Binyıl Kalkınma Hedefleri bir proje olmanın ötesinde doğrudan, yoksulluğun kısa sürede önemli ölçüde azaltılması öngörüsüyle hazırlanmıştır. Bu nedendir ki yoksulluk olgusu uluslararası düzlemde mühim bir kalkınma meselesi olmuş ve ülkelerin siyasal gündeminde önemli bir yer tutmayı başarmıştır. Öte yandan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde daha derin yaralar açan yoksulluk, bu ülkelerin karşılaştığı en ciddi problem olmakla birlikte bu ülkelerde yoksullukla mücadele stratejilerine ve uygulamalarına daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Yoksulluk konusu ulusal boyutta da önemli bir tartışma, tartışmanın da ötesinde zaruri bir inceleme-analiz konusudur. Türkiye’de yoksulluk, iktisadi tartışmaların tam merkezinde yer almasa da sosyal ve siyasal düzlemde söylem haline getirilmiş konulardan birisidir. Bu bağlamda Türkiye’de yoksullukla mücadele konusu tamamen ekonomik büyüme ve toplumsal dayanışma anlayışının yörüngesine teslim edilmemiş, kamusal alanda devlet eliyle yapılan düzenlemelerle yoksullukla mücadele stratejileri geliştirilmiştir. Türkiye’de yoksullukla mücadele anlayışına paralel olarak gelişen sosyal politika uygulamaları yoksullukla mücadele kapsamında önemli bir yere sahiptir. Bu uygulamaların günümüzdeki ulusal anlamda temsilcisi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteren Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM)’dür. Öte yandan yoksulluk söylemini benimsemiş çeşitli sivil toplum örgütleri ve gönüllü kuruluşlar da mücadele çalışmalarının diğer ayaklarını oluşturmaktadır. Bu çalışmada SYGM’nin bireylere ve hane haklarına aktarmış olduğu yardım ödeneklerinin Türkiye’de yoksulluk göstergeleri üzerindeki etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde yoksulluğa ilişkin kavramsal bir çerçeve çizilerek, yoksullukla ilgili tanımlara, yoksulluk sınırı hesaplamalarına ve yoksulluk ölçüm yöntemlerine yer verilmiştir. Böylece ikinci ve üçüncü bölümlerde değinilen konuların ve yapılan analizlerin daha net anlaşılması amaçlanmıştır.

İkinci bölüme yoksulluğun nedenleri ve yoksullukla mücadele yöntemleri konu edilmiştir. Yoksulluk yazınında yer alan çeşitli ülkelerde yoksulluğa neden olan etmenlerin açıklanması daha sonra bu etmenlere yönelik oluşturulan mücadele politikaları ve uygulamaları bu bölümün ana konusunu oluşturmaktadır. Bu bölümde ayrıca yoksullukla mücadele konusu Türkiye düzleminde irdelenmiş ve SYGM’nin faaliyetlerine yer verilmiştir.

Son bölümün ilk başlığında Türkiye’nin yoksulluk göstergeleri sayısal veriler ışığında incelenmiştir. İkinci başlıkta genel bir literatür özeti sunulmuş, son başlıkta ise sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki etkilerine yönelik ekonometrik uygulama ve uygulamaya ait analiz sonuçları verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

1.1. GENEL ANLAMDA YOKSULLUK

Yoksulluk üzerine ortak bir tanım oluşturma güçlüğü son yıllarda konunun çeşitli disiplinlerin ilgi alanına girmesiyle birlikte daha da artmıştır. Yoksulluk (poverty) salt ekonomik bir bakış açısıyla tanımlandığında kişinin belirli bir düzeyin altında gelir elde etmesini ifade etmektedir (Eğilmez, 2013:217). Farklı bir görüş ise yoksulluğu, yeterli kaynak ve gelir sahibi olmama durumunun yanında, insan yaşantısının onurlu bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olan gıda, su, giyecek, barınacak ev, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve güvenlik gibi temel insani gereksinimlerden yoksun olma şeklinde tanımlamaktadır (Oktik, 2008:25).

Henderson yoksulluğu, kabul edilebilir asgari yaşam şartlarına sahip olmama durumu olarak tanımlar ve bu asgari düzeyin göreceli olduğunu savunur. Henderson asgari yaşam standartlarını belirlemenin zorluğuna işaret eder ve yaşam tarzlarının bunda belirleyici olacağını söyler. Rowntree ise, bir ailenin sadece fiziksel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde kazanç elde etmemesi durumunda yoksul sayılabileceği görüşünü savunmaktadır. Townsend tanımı biraz daha geliştirerek yoksulların gıda ihtiyaçlarını karşılayamayan ve üyesi oldukları toplumdaki geleneksel yaşam standartlarına uyum sağlayamayan kaynaktan yoksun kişiler olduğunu ifade etmektedir (Saunders, 2004:5).

Yoksulluk yazınındaki bazı tanımlar daha çok yoksulluğu doğuran nedenleri yorumlamaya yöneliktir. Kimilerine göre yoksulluk sistemin bir dayatmasıdır, güç ve servet dağılımındaki eşitsizliğin bir sonucudur. Farklı bir kesime göre ise yoksulluk, yoksul olan kişilerin eğitimsizlik, beceri ve kapasite gibi bireysel nitelik ve yeteneklerinin düşüklüğü nedeniyle ortaya çıkan fırsatlardan yararlanamamasıdır (Gündoğan, 2008:42).

Yoksul ve zengin kavramlarının izafi olması da (Bozan, 2011:37), yoksulluk tanımlarına yeni bir boyut geliştirme ihtiyacını doğurmaktadır. Yoksulluk göstergesi olarak sadece ekonomik ölçütleri temel alan bir yaklaşımın tanımlamada yeterli olup olmayacağı tartışması konunun sosyal ve siyasal düzlemde de değerlendirilmesini elzem

kılmıştır. Çünkü yoksulluk üzerine yapılan araştırmaların büyük çoğunlukla iktisat ağırlıklı olması ve bu kavramların ekonomik göstergelerle ölçülmeye çalışılması diğer faktörlerin arka planda kalmasına sebebiyet verebilir (Şenses, 2013:62). Bu bağlamda Amartya Sen yoksulluğu temel ekonomik gösterge olan gelire ilişkilendirmekten öte, geliri de göz ardı etmeksizin, kapasite yoksunluğu kavramıyla açıklamaktadır. Sosyal anlamda daha güçlü bireylerin ve toplumların yoksulluğu ortadan kaldırma kapasitesine dikkat çeken Sen, yoksulluk tanımını geliştirerek, bu tanımın sadece gelire bağımlı olmaksızın kalkınma göstergelerini de barındırması gerekliliğini vurgulamıştır (Yurdakul, 2010: 277-278).

Yoksulluğun çok yönlü ve karmaşık yapısı, farklı dünya görüşüne sahip bireylerin ve toplumların yoksulluğu algılamada ve anlamlandırmada benzer bakış açıları geliştiremeyeceği sonucunu ortaya çıkarabilir. Aiyedogbon ve Ohwofasa yoksulluğun tanımlanmasının zor bir kavram olduğuna dikkat çeker ve farklı disiplinlerin ve ideolojilerin yoksulluğa bakış açılarındaki çeşitliliğe vurgu yapar. Yoksulluğu gelir/tüketim ekseninde değerlendiren ölçümlerinin baskın Batı tanımından ileri geldiği görüşünü savunur (Aiyedogbon ve Ohwofasa, 2012:271). Green ve Hulme ise yoksulluğu tanımlarken, onun doğal bir gerçeklik değil sosyal bir deneyim olduğu vurgusunu yapar. Çağdaş zengin toplumların yoksullukla ilgili düşüncelerinin, yoksul olarak nitelenen toplumlardan daha farklı olabileceğini savunur (Green ve Hulme, 2004:869).

Yoksulluk ekonomik anlamda gözle görülür ve hemen tespit edilebilir bir kavram değildir. Kavramın düşünsel bir kalıba dökülmesinin zorluğu da göz önüne alındığında, yoksulluğu tanımlamak ve açığa çıkarmak için çok ciddi bir yöntemsel çabanın varlığından söz etmek gereklidir (Önder ve Şenses, 2005:201; İnel, 2005:1). Bu yöntemsel çabanın başlangıcını yoksullukla ilgili tanımlar oluşturmaktadır.

1.2. YOKSULLUK TANIMLARI

Yoksulluk kavramının ifadesi ağırlıklı olarak matematiksel tabanlıdır. Bu bağlamda genel eğilim yoksulluğu mutlak ve görelî yoksulluk olarak ikiye ayırır. Mutlak ve görelî yoksulluk kavramları, yoksulluk sınırı belirlemeye yönelik oluşturulmuş tanımlar olmak üzere tamamen kişinin elde ettiği geliri referans alır. Bu

durum genel anlamda bireylerin gelirden yoksun olması şeklinde ifade edilir ve objektif bir yaklaşımdır. Öte yandan öznel kriterlere dayalı olarak oluşturulan subjektif yoksulluk yaklaşımında yoksulluk sınırı, tamamen bireylerin algısına bağlı olarak belirlenir.

Yoksulluk yazınında yoksulluğun yaşandığı süreyle ilintili olarak oluşturulmuş kronik ve geçici yoksulluk tanımları mevcuttur. Diğer yandan bireylerin veya toplumların yaşadığı yoksulluk deneyimlerinin kronik mi yoksa geçici mi olacağı sorunsalı, temelde bireylerin ve toplumların kapasitesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda yapabilirlik yani kapasite yoksunluğu ve insani gelişim yoksulluğu kavramları devreye girmektedir.

Yoksulluk kavramı ekonomi temelli olduğu kadar sosyolojik anlamda da incelemeye değer bir kavramdır. Nitekim yoksulluğu sosyolojik boyutta tanımlamaya yönelik olarak oluşturulan kavramlar direkt olarak yoksulluğun bir nedeni veya bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan kavramlardır. Bu anlamda yoksulluk olgusu ile bu olgunun nedenleri ve sonuçları arasındaki ilişkinin sağlıklı olarak belirlenebilmesi için yoksulluğu sosyolojik açıdan da ele almanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

1.2.1. Yoksulluk Sınırı Açısından Tanımlanan Kavramlar

1.2.1.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk (absolute poverty), hane halkı ya da bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah seviyesini yakalayamaması durumudur (Gürsel vd., 2000:96). Bu asgari refah seviyesi hane halkı veya bireyin biyolojik olarak yaşamını devam ettirip kendini üretebilmesi için ihtiyaç duyduğu minimum gelir ve harcama düzeyidir. Tanımın, hane halkı ya da bireyin yaşamını sürdürebilmek için mecburi olan asgari besin bileşenlerini veya kaloriyi baz alması ona mutlaklık niteliği kazandırmaktadır (Aktan ve Vural, 2002:5) Bu açıdan günlük kalori ihtiyacına göre hesaplanan mutlak yoksulluk, yoksulluğun en bilinen şeklidir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:83).

Mutlak yoksulluk yaklaşımına göre hayatta kalabilmek için gerekli en düşük maliyete sahip gıda harcamalarının parasal değeri bir yoksulluk çizgisi oluşturmakta ve bu gelir seviyesine ulaşamayanlar yoksul sayılmaktadır. Bu hesaplama uzmanların üzerinde anlaştığı en az maliyeti yansıttığından ötürü nesnel bir yoksulluk çizgisini ifade eder (Şenses, 2013:63). Bu çizgiyi belirleyen unsur ise hane halkı ya da bireyin gelir bütçesidir. Hane halkı büyüklüğü ve onların ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetler ile bu mal ve hizmet ihtiyacını karşılayacak olan ürünlerin piyasadaki fiyatı gelir bütçesinin iki unsurudur (Dumanlı, 1996:6).

Mutlak yoksullukta yoksulluk çizgisi iki farklı yöntemle hesaplanmaktadır. İlk yöntemde kişinin ihtiyaç duyduğu ve yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan minimum kalori ihtiyacı hesaplanır. Daha sonra bu kalori ihtiyacını karşılayacak gıda harcaması maliyeti çıkarılır. İkinci yöntemde ise, hane halkı ya da bireyin sadece gıda harcaması baz alınmaz. Minimum gıda harcamasının yanında diğer temel gereksinimler olan giyinme, barınma, eğitim, ulaştırma, sağlık, ev eşyası gibi harcamalar da dikkate alınır. Dolayısıyla ilk yöntemde göre ikinci yöntemde daha yüksek bir yoksulluk çizgisi tanımlanır (Gürsel vd., 2000:96; Şengül, 2005:49).

Mutlak yoksulluk çizgisi yaklaşımında bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli asgari kalori miktarı Dünya Bankası tarafından günlük 2400 kcal. olarak belirlenmiştir. Bu sayı normal bir yetişkinin veya ağır işlerde çalışanların ihtiyacına göre değişiklik göstermektedir. Hesaplamaya göre geliri günlük 2400 kcal. besini almaya yetmeyen insanlar mutlak yoksul, gelirinin tamamını harcadığı halde günlük kalori miktarının yalnızca % 80'ini karşılayabilenler ultra yoksul¹ olarak nitelenmektedir (DPT, 2001:104). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından belirlenen yetişkin bir kişinin asgari alması gereken kalori miktarı ise 2100 kcal. olarak belirlenmiştir (Taş ve Özcan, 2012:424). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nun yapmış olduğu yoksulluk çalışmalarında da 2100 kcal. baz alınmıştır (<http://www.tuik.gov.tr> (17.07.2013)).

¹ Ultra yoksulluk tanımının eş anlamlısı olarak Dünya Bankası'na olağanüstü yoksulluk tanımı yapılmaktadır. Bu tanıma göre 1985 yılı satın alma gücü paritelerine göre kişi başına yıllık 270\$'ın altında geliri olanlar olağanüstü yoksullar olarak sınıflanmıştır (DPT, 2001:106).

Dünya Bankası'nın 1990'da mutlak yoksulluk sınırını parasal olarak belirlemeye yönelik yaptığı hesaplamalarda ise ülkeler arasındaki satın alma paritesi farklılıkları genele indirgenerek fiyatlar dönüştürülmüş ve az gelişmiş ülkeler için mutlak yoksulluk sınırı kişi başına günde 1\$² olarak kabul edilirken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bu sınır kişi başına günde 2\$ (az gelişmiş ülkeler için tanımlanan sınırın 2 katı) olarak belirlenmiştir. Ülkelere ve gelişmişlik seviyelerine göre bu sınır değişiklik göstermektedir. Örneğin bu sınır Latin Amerika ve Karayipler için 2\$, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Doğu Avrupa ülkeleri için 4\$ ve gelişmiş ülkeler için ise 14,40\$ olarak kabul edilmiştir (DPT, 2001:104). Mutlak yoksulluk sınırları TÜİK yoksulluk çalışmalarında ise cari satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1\$, 2,15\$ ve 4,30\$ olarak tanımlanmıştır. Eşdeğer fert başına tüketim harcaması³ cari satın alma gücü paritesine göre kişi başına günlük sınırların altında kalanlar yoksul olarak belirlenmiştir (<http://www.tuik.gov.tr> (17.07.2013)).

1.2.1.2. Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluk gıda, giyim, barınma gibi temel ihtiyaçlardan yoksun olma durumunu ifade ederken, göreli yoksulluk (relative poverty) kapsam bakımından daha geniş bir alana işaret etmektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:84). Göreli yoksulluk kavramı insanın toplumsal bir varlık olmasından yola çıkmaktadır. Bu kavrama göre yoksulluk sadece kaynaklara erişememe ve yaşamını sürdürme meselesi değildir (Aktan ve Vural, 2002:5). Adam Smith'in tanımına göre, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen ancak kişisel kaynakların yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılımları engellenmiş olanlar göreli yoksullardır (Arpacioğlu ve Yıldırım, 2011:63). Göreli yoksullar birinci dereceden yoksul olmaktan ziyade daha çok ikinci derecede dar gelire sahip, asgari yaşam seviyesinin üzerinde olsalar da ortalama refah seviyesinin altında olan hane halkları ya da bireylerdir. Göreli yoksullar temel ihtiyaçlarını karşılamakta kısmen yeterli

2 Bu sınır 2005 fiyatlarıyla 1.25\$'dır.

3 Hane halkı içindeki çeşitli bireyler için bir yetişkine orantılı katsayılar belirlenmekte ve hane halkının toplam tüketimi bu şekilde belirlenen yetişkin eşdeğer sayısına bölünerek yetişkin eşdeğer başına tüketim değeri bulunmaktadır (Şenses, 2013:78).

görünürler ancak sosyal katılım, sağlık, eğitim yönünden yetersizdirler (Taş ve Özcan, 2012:424).

Görelî yoksullukta haneler gelirlerine ya da tüketim harcamalarına göre sıralandırılır ve belirli bir noktanın altındakiler yoksul olarak belirlenir. Bu yoksulluk toplumdaki normla arada belirli bir mesafe olması anlamına gelir. Görelî yoksulluk tanımından da anlaşılacağı üzere yoksullukla ilgili bütün ölçütler görelidir (Özcan, 2003:85). Mutlak yoksulluk kavramına göre bir toplumda hiç kimse yoksul sayılmayabilir, oysa yoksulluğu bir gelir dağılımı eşitsizliği ile doğrudan ilişkilendiren gelir dağılımının altındaki % 30-40'lık kesim, görelî yoksulluk kavramına göre toplumda her zaman yoksulluk potansiyeli taşıyan bir kesim olacaktır (Şenses, 2013:92). Bu yüzden uygulamalı yoksulluk çalışmalarında genellikle eşdeğer kişi başına tüketim harcaması ortanca (medyan) değerinin % 60'⁴ görelî yoksulluk sınırı olarak tanımlanmıştır.

1.2.1.3. Objektif Yoksulluk

Yoksulluğun tanımlanmasında objektif yaklaşım (refah yaklaşımı) yoksulluğu neyin meydana getirdiği ve kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin yapılması gerektiği konusunda önceden belirlenen değerleri içerir (Aktan ve Vural, 2002:6). Objektif yoksulluk (objective poverty) yaklaşımı bireylerin veya hane halklarının temel ihtiyaçlarını karşılayamayan gelir ve tüketim harcamaları sınırının altında kalmaları (mutlak) ve temel ihtiyaçlar dışında diğer mal ve hizmetler ile ilgili tanımlanan çizgiye ulaşamamaları (görelî) durumunu ifade eder. Bu yaklaşıma göre mutlak ve görelî yoksulluk kriterleri dikkate alınabilmektedir (Başaran ve Çetinkaya, 2013:245). Bir başka deyişle objektif yoksulluk kavramı bireylerin ya da hane halklarının mutlak veya görelî, belli standartların altında kalması durumudur (Topgül, 2013:280). Objektif yoksulluk kavramına göre yoksul olarak nitelendirilen bireyler belirli kriterler vasıtasıyla ortaya konulmaktadır. Bu kriterler, bireylerin yoksulluktan kurtulması için gerekli günlük kalori miktarı, gelir ve tüketim harcamaları gibi somut değerlerdir (Kunduracı, 2009:21).

4 Uygulamalı görelî yoksulluk hesaplamalarında bu oran % 40 veya % 50 olarak da esas alınabilmektedir.

1.2.1.4. Sübjektif Yoksulluk

Sübjektif yoksulluk (subjective poverty) temel anlamıyla kendini yoksulluk içinde gören birey ya da hane halkının, kabul edilebilir bir düzeyde olsa bile kendi değerlendirmeleri sonucunda belirli standartların altında yaşama algısına sahip olmasıdır (Marks, 2005:15). Bu yaklaşımda temel düşünce, yoksulluğun toplumun kabul edebileceği asgari yaşam standardı düzeyiyle ilişkili olmasından yola çıkarak yoksulluk çizgisini tanımlamanın yolunun büyük ölçekli anketler yaparak toplumun bu konudaki görüşünü belirlemektir (Gürsel vd., 2000:98). Sübjektif yoksulluk yaklaşımı, yoksulluğu farklı yönleriyle fakat öznel kriterlere dayalı olarak yapılan araştırmalarla açıklamaya çalışır (Herrera vd., 2006:4).

Yoksulluğun tanımlanmasında kişilerin tercihlerine (fayda yaklaşımı) önem veren sübjektif yoksulluk yaklaşımı, kendi içerisinde iki temel yaklaşım barındırır. İlk yaklaşım bireylerin ve hanelerin ihtiyaçlarını karşılamaları için ne kadar gelirin yeterli olduğuna yönelik “Minimum Gelir Sorusu”nu (MGS) içerirken, diğer yaklaşım hanelerin ve bireylerin gelir düzeyleri ve refah düzeylerini araştırmaya yönelik “Gelir Değerlendirme Sorusu”na (GDS) odaklanır. Her iki yaklaşım da sübjektiftir ve anketlere verilen cevaplarla hanelerin gelir değerlendirmelerine veya asgari ihtiyaç algılarına ilişkin karar, yargı ve fikirlerini ortaya koymaya çalışır. Ancak hanelerin cevaplarının kendisi doğrudan yoksulluk çizgisini oluşturmaz. Sübjektif yoksulluk çizgisinin belirlenebilmesi için hanelerin beklenti ve gereksinimlerini yansıtan bu cevapların modellenerek ölçülmesi ve tanımlanması gerekir (Aktan ve Vural, 2002:6; Başaran ve Çetinkaya, 2013:245).

1.2.1.5. Gelir Yoksulluğu

Gelir yoksulluğu (income poverty) kavramı, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari gelir düzeyi ile ölçülmektedir. Bu bağlamda gelir yoksulluğu, satın alma gücünden yoksun olma yani “kazançsızlık” anlamına gelmektedir (Eren ve Bahar, 2004:39). Gelir yoksulluğu hesaplamalarında genellikle asgari bir yaşam düzeyini sağlamak için gerekli olan gelir, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk sınırının altında bir gelir/tüketim düzeyine sahip olan

birey ya da hane halkı yoksul olarak adlandırılır (Aktan ve Vural, 2002:6). Gelir yoksulluğu, mutlak ve görelî yoksulluk çizgisi yaklaşımları kullanılarak saptanabilir ve nesnel olarak ölçülebilir.

1.2.2. Yoksulluğun Yaşandığı Süre Açısından Tanımlanan Kavramlar

Kronik yoksulluk (chronic poverty), zaman boyutunu doğasında barındıran dinamik bir kavramdır. Bu bağlamda kronik yoksulluk süreyle ilişkilendirilmiş ve bireylerin veya hane halklarının yoksulluk sınırında bulunduğu süre baz alınarak yoksulluğun kronik veya geçici olduğu saptaması yapılmıştır. Birey veya hane halkı yoksulluk sınırı çizgisinin altında uzun süre yaşıyorsa bu, yoksulluğun kronikleştiği anlamına gelmektedir. Standart olarak kabul edilen yoksulluk sınırının altında, birey veya hane halkı çok kısa bir süre kalıyor daha sonra sınırın üstüne çıkabiliyorsa bu durum yoksulluğun geçiciliğini (temporary poverty) ifade eder. Görüldüğü üzere tanımlamalarda zaman kavramı oldukça önem taşımaktadır (Osmani, 2007:1-2).

Kronik ve geçici yoksulluğun ayırt edici özelliği uzun süresidir. Bu “uzun süre” kavramı bütün bir hayat hatta nesiller boyunca devam eden bir yoksulluğu nitelemek için kullanılabilir. Kişinin kalıcı refah, yetenek ve maddi varlık yoksunluğu, yoksul olma durumunu kronikleştirir, sürekli hale getirir. Bu bağlamda kronik yoksulluğun süre boyutunun yanında genişliği ve derinliği de önem arz etmektedir. Kronik yoksulluğun genişliği parasal (maddi) veya beşeri sermaye göstergeleri açısından incelenebilir. Örneğin düşük gelir, düşük gelire bağlı düşük harcama/tüketim ve fiziksel varlıkların hacmi genişliğin parasal göstergeleridir. Beşeri sermaye açısından ise kötü beslenme, sağlık ve eğitim durumu, ayrıca beşeri sermayeye bağlı sosyo-politik açıdan hizmet, ortak mülkiyet ve sosyal ağlara erişim eksikliği, güçsüzlük, marjinalleşme ve damgalanma göstergeleri kronik yoksulluğun genişliğini beşeri sermaye açısından incelemeye olanaklı kılar. Kronik yoksulluğun derinliği açısından, analiz çerçevesinde kronik yoksulluk aynı zamanda ağır yoksulluk, aşırı yoksulluk, ultra yoksulluk gibi terimlerde de tanımlanabilir (CPRC, 2009:4-5).

1.2.3. Sosyal Göstergeler Açısından Tanımlanan Kavramlar

1.2.3.1. Yapabilirlik Yoksunluğu

Amartya Sen tarafından geliştirilen yapabilirlik yaklaşımı ve bu yaklaşıma koşut olarak ortaya çıkan yapabilirlik yoksunluğu (capabilities poverty), insanların neler yapıp yapamadıkları ve ne olmayı başarıp başaramadıkları ekseninde değerlendirilmiştir. Bu eksen yetenek bazlıdır ve insanların yetenekleri sayesinde farklı yaşam şekilleri arasında seçim yapma özgürlüğüne vurgu yapılmıştır (Kuklys, 2005:10). Sen'e göre yetenek bir kişinin neler yapabileceğinin aralığını gösterir ve bu nedenle insanların özgürlüğünü yansıtır (Mabughi ve Selim, 2006:191).

Yapabilirlik yoksunluğu, bir toplum içerisinde bir insanın asgari düzeyde kabul görececek fonksiyonları yerine getirememesi olarak tanımlanabilir. Asgari düzeyde kabul görececek fonksiyonlar için vurgu uzun ve sağlıklı yaşama, okur-yazar olma ve topluma özgürce katılabilme üzerinedir (Lok-Dessallien, 2000:11). Öte yandan Sen tarafından belirlenen temel işlevsellikler yeterli beslenme, önlenebilir hastalıklara yakalanma, erken ölümleri önleme, yeterli düzeyde eğitim alma, temel tüketim mallarına sahiplik ve korunaklı olma gibi maddeleri içermektedir. Bileşik işlevsellikler ise Sen tarafından; mutlu olma, toplum hayatında yer alma, öz-saygı, entelektüel standartların geliştirilmesi ve kültürel kimlik şeklinde sıralanmıştır (Mabughi ve Selim, 2006:191). Görüldüğü üzere Sen'in yapabilirlik yaklaşımına göre yoksulluk-yoksunluk tanımı, geleneksel gelir tabanlı yoksulluk tanımının ötesine giderek toplumsal refah anlayışını yansıtmaktadır.

1.2.3.2. İnsani Gelişim Yoksulluğu

Yoksulluk kavramı sadece gelir elde etmeme ve kaynaklara erişebilme olanaksızlığı olarak algılanmamalıdır. Kişilerin gelir yoksulluğu yanında, insanca yaşamak için gereksinim duydukları sağlık hizmetleri ve bilgiye erişebilme gibi sosyal göstergelere bağlı olarak da yoksun olma durumu tespit edilebilir. Örneğin bir ülkede insanlar belirlenen yoksulluk sınırı üzerinde yaşıyor olabilir, fakat yeterli düzeyde sağlık hizmeti alamıyor ve eğitim olanaklarına erişemiyor ise bu ülkede yoksulluğun olmadığından söz etmek mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler

Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen ve 1990 yılından bu yana raporlar (Human Development Report) vasıtasıyla sunulan İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index-HDI) kavramı, insani yoksulluğu (human poverty) veya insani gelişim yoksulluğunu açığa çıkarabilmek için kullanılan en kapsamlı göstergedir. İnsani Gelişme Endeksi'nin ölçüm yöntemleri zaman içinde bazı değişikliklere uğrasa da endeks, yaşam beklentisi, eğitim düzeyi ve kişi başına gayri safi milli gelir parametreleri kullanılarak belirlenmektedir. Belirlenen endekse göre ülkeler arasında sınıflandırmaya gidilmekte ve ülkeler “çok yüksek insani gelişme, yüksek insani gelişme, vasat insani gelişme ve düşük insani gelişme” şeklinde gruplandırılarak sıralanmaktadır. Bu sayede vasat ve düşük insani gelişme kategorisine giren ülkeler insani yoksulluğun olduğu bölgeler olarak tanımlanabilir (UNDP, 2013:1; UNDP, 2011:23; UNDP, 2010:26).

İnsani Gelişme Endeksi'nin ölçüm parametrelerine bakıldığında, insani gelişme yoksulluğu kavramının parasal göstergelerin yanı sıra sosyal ve kültürel olanaklardan yoksun olma durumunu ifade ettiği söylenebilir. Bu endeks incelendiğinde, İnsani Gelişim Endeksi'nin büyük ölçüde Amartya Sen'in “capabilities” kavramının kuramsal temeline dayandığı görülmektedir. Kelime anlamı olarak güç, yetenek, kapasite gibi kelimelere karşılık gelen “capabilities” kavramında güç, büyük ölçüde insanların şimdiki refah düzeyi ve kalkınma sürecinde seçeneklerini genişletebilme potansiyeli tarafından belirlenmekte ve seçeneklerini çoğaltabilmek için yaşamlarında olabildikleri ve yapabildikleri şeyler silsilesi olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım da daha sağlıklı ve uzun yaşam, iyi bir eğitim ve yaşam standardını daha yüksek seviyeye taşıma gibi insani gelişmeyi hızlandıracak parametrelerle örtüşmektedir (Şenses, 2013:101). Buna paralel olarak 2013 İnsani Gelişim Raporu'nda, var olan küresel sorunlara işbirlikçi bir bakış açısının kazandırılması için raporların ve karşılaştırılabilir ölçüm değerlerinin kalkınma odaklı hazırlandığına vurgu yapılmıştır. Ayrıca raporların yoksulluk için uygulanan politikalara da yön vermek amacı taşıdığı ve kişisel özgürlük için eğitim, sağlık ve geçim kaynakları standartlarının daima yükseltilip, insanların seçimini genişletme dürtüsüyle ortaya konulduğu belirtilmiştir (UNDP, 2013:11).

UNDP tarafından hazırlanan raporlarda insani yoksulluğu ölçümleyebilmek adına insani gelişim endeksi dışında da bazı endeksler geliştirilmiştir. Bunlardan ilki

İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index-HPI) 1997 yılından itibaren yayınlanmaya başlamış ve sağlık, eğitim ve yaşam standardına dayalı yoksunluğu ölçümlemek için kullanılmıştır. Bir diğeri Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (Multidimensional Poverty Index-MPI) ise ilk olarak 2010 yılı raporunda yayınlanmış ve ölçüm parametrelerini oldukça geliştirmiştir. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi insani yoksulluğu, sağlık açısından beslenme ve çocuk ölümleri, eğitim açısından eğitim süresi ve okula kayıtlı çocukların yüzdesi, yaşam standardı açısından ise temiz suya erişim, elektrik, yakıt, mal varlığı gibi geniş parametrelerle ölçümlenmektedir. İnsani Yoksulluk Endeksi 2009 yılından sonraki raporlarda yer almamış olup, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi bu endeksi de kapsayacak biçimde genişletilmiş ve boyutlandırılmıştır (UNDP, 2009:210; UNDP, 2010:215).

1.2.4. Sosyolojik Açıdan Tanımlanan Kavramlar

1.2.4.1. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Yoksulluk kavramı, yoksulluğun yoğunlaştığı yerleri tespit edip sınıflandırarak da açıklanabilir. Dünya genelinde birçok az gelişmiş ülkede yoksulluğun, kırsal alanlarda eksik istihdam içinde topraksız köylüler, tarım işçileri, küçük toprak sahibi köylüler arasında yaygın olduğu görülmektedir. Bunun yanında dünyada yoksul olarak nitelenen insanların büyük bir yüzdesi kırsal kesimde yaşamaktadır ve bunların tamamının geçimini tarım ve tarımla ilgili alanlar oluşturmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde temel ekonomik faaliyeti tarımın oluşturması, tarım sektörünün bu ülkelerde temel istihdam alanı olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Öztürk, 2008:268-269).

Kırsal kesimdeki yoksullar (rural poverty) ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık, balıkçılık, ormancılık ve küçük ölçekli sanayi ve hizmetler kesiminde çalışmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kırsal yoksullar homojen bir grup olmamakla birlikte genel hatlarıyla iki ana gruba ayrılabilir: Ziraat ile uğraşan yoksullar ve ziraat ile uğraşmayan yoksullar. Ziraat ile uğraşan yoksullar kendi toprağını işleyen küçük toprak sahipleri, yarılıkçılar ve topraklarını kiralayan toprak sahipleridir. Ziraat ile uğraşmayan yoksullar ise işçiler, ırgatlar, köy zanaatkarları ve çobanlardır. Kırsal yoksulluğun temel

kaynağı topraksız ve kalifiye olmayan işçilerdir. Nüfus arttıkça ve şehirleşme süreci hız kazandıkça bu kesimin sayısı hızla artmaktadır (Aktan ve Vural, 2002:10).

Kırsal alanda yaşayan bireylerin göçler sonucunda kentte yeni bir yerleşim alanı oluşturmaları ve bu yeni yerleşim alanlarında var olma çabaları kentsel yoksulluğun (urban poverty) oluşumuna zemin hazırlayan temel süreçtir. Kırsal alanlardan kente göç eden geniş kitleler eğitim düzeyi düşük, ortalama aile büyüklüğü yüksek ve süreklilik arz etmeyen işlere sahiptir. Bu eksiklikten kaynaklanan olumsuz nedenler bu aileleri yoksulluk riskine teşne bir yapıya büründürmektedir. Özellikle kentsel alanlardaki formel iş piyasasının kente göç edenleri emebilme gücünden yoksun olması, bu kitlelerin enformel sektörde yoğunlaşmalarına sebebiyet vermektedir (Yılmaz, 2008:167). Bu durum ise bu kitlelerin düşük ücretli, sosyal güvenlikten yoksun ve esnek çalışma saatlerine dayalı işlerde çalışmalarına ve kısaca yoksullaşmalarına neden olmaktadır.

Kentsel alanlarda yaşanan yoksulluk, kırsal alanda yaşanan yoksulluktan farklı bir görüntü çizmektedir. Öncelikle iş sahası bakımından bu farklılık daha fazla öne çıkmaktadır. Kırsal yoksulluk tarım ve hayvancılık sektöründe yaşanırken, kentsel yoksulluk sanayi ve hizmetler sektöründe kendini göstermektedir. Öte yandan yaşam içerisinde kalori ihtiyacı aynı olsa bile kentsel yerlerdeki tüketim kalıpları ile mal ve hizmet fiyatları kırsal yoksulluktan farklılık arz etmektedir. Kentsel yoksulluğun ayırt edici özelliklerinden birisi de maliyetleri artıran faktörlerdir. Ayrıca kentsel kesimde yaşayan bir bireyin tüketim eğilimleri kırsal kesimde yaşayan bir bireyin eğilimlerine göre oldukça farklıdır (Dumanlı, 1996:19).

1.2.4.2. Yeni Yoksulluk

Yoksulluk konusundaki bir diğer yaklaşım ise yeni yoksulluk (new poverty) kavramı çerçevesinde geliştirilmiştir. Batı dünyasının on altıncı yüzyılda başlayıp on dokuzuncu yüzyılda somut karşılığını bulan ve dünyayı değiştirme iddiası taşıyan gelişmelerin bütün özelliklerini barındıran modernite kavramının, toplumsal yaşamı belirleyen somut bir projeye dönüşmesinin ardından, Batı toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanlarda yeni bir düzende söz sahibi konuma yükselmiştir. Modernitenin

belirleyici olduğu bu yeni dzen yurttaşlık temelinde eşitlik vaat eden bir kurguya dayanmaktadır. Ancak kitlesel üretimle birlikte tüketime önemli bir konum kazanması ve tüketim ideolojisinin üretimin önüne geçmiş olması sonucu tüketim merkezli meydana gelen gelişmeler yeni yoksulluk kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Karakaş, 2005:2-3).

Yeni yoksulluk, neoliberal politikalarla birlikte uygulamaya konan esnek çalışma biçimlerinin attığı, kayıt dışı ya da enformel sektörün yaygınlaştığı, refah devletinin sağladığı sosyal hizmetlerin özelleştirmeler vasıtasıyla yoksullar için erişilemez hale geldiği koşullar için kullanılan bir kavramdır (Özkan vd., 2012:94). Yoksulluk kavramının daha çok aritmetik boyutlarıyla gündeme gelmesi, yeni yoksulluğun bu boyutun ötesinde toplumla alakalı konum belirten sınıfsal kavramlarla da ilişkilendirilmesini gerekli kılmaktadır (Buğra ve Keyder, 2003:20). Bu sınıfsal kavramlar uygulanan ekonomi politikalarına bağlı olarak yeni yoksulluk ekseninde gelişen ve tanımlanan kavramlar olacaktır.

1.2.4.3. Sosyal Dışlanma ve Ayrımcılık

Sosyal dışlanma (social exclusion), kişilerin toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir. Bu durum bu kesimin, bir yandan emek piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim ve öğretim imkanlarına ulaşımında zorluklar yaşamasını getirirken, diğer yandan da toplumsal ve çevresel ağlar ve etkinlikler kurmasında engeller oluşturmaktadır. Bu kesimin elindeki gücün oldukça sınırlı olduğu söylenebilir. Bu sınırlı güç nedeniyle bu kesimin karar alma süreçlerine katılımı da sınırlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu kesim kendini genelde güçsüz ve günlük yaşamını etkileyecek kararların alımında kontrolü elinde tutmaktan aciz hissetmektedir (Adaman ve Keyder, 2006:6).

Sosyal dışlanma fiziksel, ruhsal ve toplumsal bir engellilik halidir ve dışlanmış birey veya gruplar, eşitsizliğe uğramış, her türlü riske karşı korunmasız, savunmasız ve zayıf kişilerdir. Bununla birlikte sosyal dışlanma, bireyin temel gereksinimlerini karşılayamamasıyla başlayan ve toplumla olan bağlarının giderek zayıflayarak

kopmasına kadar giden dinamik bir süreçtir. Ayrıca sosyal dışlanma ekonomik süreçlerle ilgili olduğu kadar, sosyal, kültürel ve politik süreçlerle de ilintili bir kavramdır (Sapancalı, 2005:53-54). Semerci (2011), sosyal dışlanma kavramının şemsiye bir kavram olduğunu vurgulamış ve çok boyutlu bir biçimde yoksulluğun yalnızca gelir yoksulluğu olmadığını belirtmiştir. Sosyal dışlanma kavramının toplumsal hayata katılamamayı, toplumun dışında kalmayı anlatması açısından önemli bir özelliği olduğuna dikkat çeken Semerci, bu kavramın ayrımcılıkla yakın bir ilişkisi bulunduğuna atıf yapmıştır (Semerci, 2011:4).

Yoksulluk ile sosyal dışlanma arasındaki ilişki incelendiğinde, yoksulluğun daha çok bölüşüm sorunlarıyla ilgilendiği, sosyal dışlanmanın ise bölüşüm sorunlarının yanı sıra yetersiz sosyal katılım, sosyal bütünleşmenin yokluğu ve güç yoksunluğu gibi daha çok sosyal ilişkiler üzerine odaklandığı görülmektedir (Sapancalı, 2005:57). Yoksulluk temel olarak ekonomik kaynaklara yetersiz erişim nedeniyle düşük düzeyde mal ve hizmet tüketmektir, ancak buna karşılık son dönemde ekonomik bazlı yaklaşımın yanı sıra, sosyal, siyasi, kültürel ve sağlık boyutları ile de ele alınan yoksulluk kavramı, sosyal dışlanma kavramı ile örtüşmektedir. Bu iki kavramın her ikisinin temelinde sosyal eşitsizlik ve adaletsizlik vardır. Özellikle yoksulluk kavramının, parasal bakış açısından öte çok boyutlu dezavantajlılık ve yeterlilikten yoksunluk kapsamında değerlendirilmesi sosyal dışlanmışlığın yoksulluğun bir yansıması olduğundan söz edilebilmesini mümkün kılmaktadır (Şahin, 2009:83-84).

Adaman ve Keyder (2006), çalışmasında yoksullukla sosyal dışlanmanın arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere, daha analitik bir yaklaşımla 2x2'lik bir matris oluşturarak, bu iki kavramın benzer özelliklerinin yanı sıra ayırt edici yönlerini de ortaya koymuştur.

(Tablo 1: Yoksulluk ve Dışlanma Matrisi)

	Dışlanmış	Dışlanmamış
Yoksul	1	2
Yoksul değil	3	4

(Kaynak: Adaman ve Keyder, 2006:7)

Tablodan görülebileceği üzere dört farklı kategori kullanılacaktır. 1 numaralı kesim hem yoksuldur hem de toplumun dışına itilmiştir. Bu kategoriye düşük gelirliler ve varoşlarda yaşadığı için dışlanmış bir aile örneği verilebilir. 2 numaralı kesim yoksuldur fakat toplum dışına itilmemiştir. Üniversitede maddi olarak zor koşullar altında okuyan öğrenci bu kesime örnek teşkil edebilir. Bu kategoride yoksul sayılan kişilerin yoksulluğu kronik bir hal almamıştır, geçicidir ve bir alt sınıf oluşumuna yol açmayacaktır. 3 numaralı kesim ise gelir ve maddi kaynaklara ulaşımında sorun olmamasına rağmen başka nedenlerden dolayı toplumun çoğunluğu tarafından toplum dışına itilmiş, dışlanmış kişileri temsil etmektedir. Bu nedenler, kişilerin dinsel veya cinsel tercihinden ya da ırk, mezhep, köken veya cinsiyet farklılığından kaynaklanmış olabilir. Bu toplum dışına itilme kavramsal olarak ayrımcılıkla (discrimination) açıklanabilir. En basit tanımıyla bir kişiye, benzer durum ve koşullardaki diğer kişilerden farklı ve eşit olmayan bir muamele yapılmasını ifade eden ayrımcılık kavramı sosyal dışlanmanın bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda 3 numaralı kategoriyi temsil eden kişiler ayrımcılık sebebiyle sosyal dışlanmaya maruz bırakılmıştır. Son olarak 4 numaralı kategorideki kişilerin matrikstekki durumları göz önüne alındığında, bu kişilerin toplumsal hayata dilediğince katılabilen ve maddi zorlukları bulunmayan çoğunluğu tanımladıkları görülmektedir (Adaman ve Keyder, 2006:8; Çelenk, 2010:211).

Açıklamalar ışığında, sosyal dışlanma kavramının içeriği yoksulluğun ekonomik eksenli tanımlarından daha derin bir anlam ihtiva ederek, yoksulluğu sosyal ve kültürel boyutlarıyla da incelemeye olanak tanımıştır. Ancak günümüzde yoksulluk kavramının da içi doldurulurken sadece parasal göstergelerden yararlanılmadığı önemli bir ayrıntıdır. Bu ayrıntıya istinaden sosyal dışlanmayı ve onun bir alt türü olarak ayrımcılığı yoksulluğun sadece bir nedeni olarak görmek yoksulluğun statik bir yapıda algılanmasına zemin hazırlayacaktır. Bu yüzden sosyal dışlanma kavramı olarak yoksulluğa daha geniş bir çerçeve kazandırma ve yoksulluğun farklı boyutlarda izlenebilmesi için detaylı argümanlar oluşturma eğilimindedir. Bu sayede dışlanmışlığın yoksulluk ve yoksunluk eksenli bir bakış açısıyla daha net anlaşılacağı ve tanımlanabileceği ortaya konulabilir.

1.2.4.4. Yoksulluk Kültürü Yaklaşımı

Oscar Lewis'in çalışmalarına dayanan yoksulluk kültürü (culture of poverty) yaklaşımı, 1950'li ve 1960'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde ortaya çıkmıştır. Yoksulluk kültürünün kendine özgü bir alt kültür olduğu tezinden yola çıkan bu yaklaşımın en önemli iddiası bu kültürün geliştikten ve bir yaşam biçimi olarak benimsendikten sonra her ne koşulda olursa olsun, bu kültürün var olmaya devam edeceğidir. Yoksulluk kültürü, toplumda kuşaktan kuşağa aktarılan kısır döngü bir yaşam biçimini ifade etmektedir (Gül ve Sallan Gül, 2008:67-69).

1.2.4.5. Alt Sınıf (Underclass) Yaklaşımı

Yeni yoksulluk yaklaşımına ait bir kavram olarak sayılabilecek alt sınıf (underclass) kesiminin ABD'nin özellikle büyük kent merkezlerinde yoğunlaşan ve istihdam olanaklarının da azalması sonucunda işgücü içinde sürekli bir biçimde yer almama, çalışma gerektiren fırsatlardan yararlanma konusunda isteksizlik, yetişkinlerin formel ekonomik sistemin dışında kalması ve bunların da neden olduğu davranış bozuklukları ve sosyal açıdan tecrit olma gibi diğer yoksul kesimlerden de farklı özellikler ve davranış biçimleri sergileyen insanlardan oluştuğu söylenebilir (Şenses, 2013:91).

1.2.4.6. Kenardalık (Marginality) Yaklaşımı

Kenardalık (marginality), daha çok Latin Amerika bağlamında kullanılan ve temelinde sisteme entegre olmamışlığı belirten bir kavramdır. Bu kavram kişilerin, hiçbir beklenti içinde olmaksızın ekonomik, politik ve kültürel bütünün dışında kalarak sorunlar karşısında kendi çözümlerini üretmelerini ifade etmektedir (Buğra ve Keyder, 2003:20).

1.3. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

Yoksulluğun ölçülebilmesi için öncelikle bir refah göstergesi tanımlanmalıdır. Bu refah göstergesi yoksul olanla olmayan arasında bir teşhis yapabilmek adına, kabul

edilebilir asgari bir standarda göre belirlenmiş olmalıdır. Bu asgari standart yoksulluk sınırıdır (Nallari ve Griffith, 2011: 17).

1.3.1. Yoksulluk Sınırının Hesaplanması

Yoksulluk sınırı ağırlıklı olarak mutlak ve görel yoksulluk (objektif yoksulluk) yaklaşımı altında oluşturulur ve oluşturulan bu sınıra göre yaşam standartları belirlenir. Yoksul olarak nitelenebilecek birey veya hane halkı bu sınırın altında gelire (ya da harcamaya) sahip olanlardır (Haughton ve Khandker, 2009:39).

Kimlerin yoksul olarak sınıflandırılacağını tanımlayan yoksulluk sınırının belirlenmesi, yoksulluk düzeyi hakkında yorum yapabilmek için başlangıç noktasını oluşturur. Yoksulluk sınırının seçimi oldukça önemlidir, bunun nedeni yoksulluk endeksinin yoksulluk sınırına göre hesaplanıyor oluşudur. Genellikle objektif kriterler kullanılarak seçilen yoksulluk sınırı toplumun kendi kültürel ve etnik koşullarına da uygun olmalıdır. Dolayısıyla her ülkenin kendi sosyoekonomik durumunu yansıtan özel bir yoksulluk sınırına ihtiyacı olduğu söylenebilir (Şengül, 2005: 43-44).

1.3.1.1. Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımı

Gıda harcamasına dayalı yoksulluk sınırı hesaplamalarında yaygın olarak kullanılan asgari kalori maliyeti yaklaşımı, bir bireyin yaşamını devam ettirebilmesi için asgari kalori ihtiyacını karşılayacak gıda tüketim sepetinin belirlenmesini ifade eder. Bu sepetteki ürünlerin miktarları ile fiyatlarının çarpımı asgari alınması gereken kalori miktarının maliyetini oluşturur. Bu hesaplanan maliyete göre gıda yoksulluk sınırı belirlenmektedir.

1.3.1.2. Harcamaya Dayalı Yaklaşım

Harcamaya dayalı gıda yoksulluk sınırının belirlenmesinde öncelikle, nüfusun düşük gelirli bir alt grubunun (örneğin, en alt % 15'te yer alan haneler) hali hazırdaki tüketim kalıbı belirlenir ve bu alt grup tarafından tüketilen gıdalardan bir tüketim sepeti oluşturulur. Daha sonra bu sepette yer alan her bir gıda kalemine yapılan harcamanın

toplam harcama içindeki payı dikkate alınarak asgari kalori düzeyindeki toplam harcama tutarı belirlenir. Referans olarak seçilen alt grubun tüketim kalıplarına göre oluşturulan gıda sepetinin toplam fiyatı gıda yoksulluk sınırını oluşturur. Bu yöntemde nüfusun düşük gelirli bir alt grubu seçildiğinden lüks malların sepetteki ağırlıkları asgariye indirilmiş olacaktır (Aktan ve Vural, 2002:24; Şengül, 2004: 45).

1.3.1.3. Gıda Oranı Yaklaşımı

Orshansky (1965, 1969) tarafından geliştirilen gıda oranı yaklaşımına göre ailelerin gelirlerinin gıdaya ayrılan payının yaşama payı olduğu kabul edilmektedir ve bu yaşama payını karşılayamayan insanlar yoksul olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemde her bir aile için yaşama payının maliyeti hesaplanmaktadır. Gelir arttıkça gıda harcama oranının azalacağını ifade eden Engel yasası gereğince, gıdaya yapılan harcamanın ailenin elde ettiği gelire oranı arttıkça, ailenin refah seviyesi düşecektir.

1.3.1.4. Temel Gereksinimler Yaklaşımı

Asgari kalori miktarı yaklaşımından farklı olarak bu yaklaşımda sadece gıda değeri değil; eğitim, sağlık, barınma gibi temel gereksinimlere yapılması gereken harcamalar da dikkate alınarak bir yoksulluk sınırı oluşturulmaktadır. Bu yöntemde karşılaştırılabilirliğin korunması bağlamında tüketici tercihlerine yer verilmemekte, temel gereksinimler bir demet halinde sunulmaktadır. Yani her kişiye aynı ihtiyaç listesi sunulmakta ve ihtiyaçlar listesinin dışında kalan temel ihtiyaçların ikame etkisi sıfırlanmaktadır. Diğer yandan tüketicinin aynı gelire başka temel ihtiyaçlarla faydasını artırma eğilimine imkan tanınmamaktadır (Şengül, 2005: 46-49).

1.3.1.5. Ortanca Gelirin Yüzdesi Yaklaşımı

Görel olarak yoksulluk sınırının belirlenmesinde kullanılan bu yöntemde, ulusal ortalama gelirin veya ortanca gelirin belirli bir yüzdesi üzerinden yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır. Referans değeri olarak alınan yüzde payı, bireylerin ve hane halklarının gelirleriyle karşılaştırılmakta ve ortalama geliri bu payın altında kalanlar

yoksul olarak nitelenmektedir. Bu yöntem eğer toplumda gelir düzeyi yüksekse, yüksek bir yoksulluk sınırı oluşturacaktır.

1.3.1.6. Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yaklaşımı

Paul (1989) tarafından yapılan çalışmada, yoksulluk sınırı hanelerin harcama düzeyine göre esas alınmaktadır. Her hanenin yaş, cinsiyet ve meslek ölçütleri dikkate alınarak, bu ölçütlere göre hanenin tükettiği gıda miktarları kalori ve besin değerlerine ayrıştırılarak bir model oluşturulmaktadır. Sonuçlar günlük alınması gereken kalori ve besin ile karşılaştırılmakta, sınırın altında besin tüketiminde bulunan haneler yoksul olarak nitelenmektedir

1.3.1.7. Leyden Yaklaşımı

Goedhart, Halberstadt, Kapteyn ve Van Praag (1977) tarafından geliştirilen Leyden yaklaşımına göre yoksulluk sınırı bireylerin kişisel kararlarına bırakılmakta ve bireylerin kendi durumlarını daha iyi değerlendirdikleri düşünülerek, kendilerini yoksul olarak hissettikleri gelire yoksul hissetmedikleri gelir arasındaki fark yoksulluk sınırı olarak alınmaktadır. Kişilere ne kadar gelir elde ederlerse geçinme düzeylerinin çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi ve çok iyi konusunda sorular yöneltilmektedir. Kişiler kendi yaşam düzeylerine göre bu sorulara yanıt vermektedirler. Bu soru-cevap sistemi subjektif yoksulluk çizgisinin belirlenebilmesi için uygulanan ölçüm yöntemleriyle sağlanmaktadır (Erdoğan, 2002:8-9).

1.3.2. Yoksulluk Ölçüm Endeksleri

Yoksulluğun ölçülmesinde yoksulluk sınırı tek başına bir anlam ifade etmeyecektir. Çünkü yoksulluk sınırı yoksulluğu sadece yoksulluk sınırı altındakiler ve üstündekiler olarak gruplandırmaya yardımcı olur. Diğer yandan yoksulluk sınırına yakın bir gelire sahip olan gruplar olabileceği gibi, yoksulluk sınırının bir hayli altında yaşam süren bir kesimin varlığı da söz konusudur. Bu yüzden yoksulluğun nesnel ölçütlerle ifade edilebilmesi için yoksulluğu ölçmeye yönelik geliştirilen formüller

yardımıyla endeksler oluşturulmaktadır. Belirli kriterler göz önüne alınarak oluşturulan bu endeksler yoksulluğun boyutunu ve derinliğini tanımlamak açısından büyük önem arz etmektedir.

1.3.2.1. Kafa Sayım Oranı

Yoksulluk ölçümünde en yaygın olarak kullanılan endeks, yoksulluk sınırı altındaki kişilerin toplam nüfusa oranını gösteren kafa sayım oranı (Head-Count Ratio-HCR)'dir. En temel tabirle yoksul insan oranını gösteren bu endeks kolay anlaşılabilir ve ölçülebilirdir. Endeksin yoksulluk hesaplamalarında halen kullanılmasının en büyük sebebi basit hesaplanabilir oluşudur.

Kafa sayım oranı (H), toplam geliri yoksulluk sınırının altında kalan nüfusun (q) toplam nüfusa (n) oranı şeklinde formüle edilir (Mabughi ve Selim, 2006:194):

$$H = \frac{q}{n}$$

Kafa sayım oranı, yoksul insan sayısını dikkate almamaktadır. Endeksin bir diğer eksik tarafı ise gelir dağılımına karşı duyarsız oluşudur. Bu oran, yoksulluk sınırının hemen altındaki bir bireyle, onun çok daha altındaki bir birey arasında ayırım yapmayarak yoksulluğun derecesini ölçmede yetersiz kalmaktadır (Şenses, 2013:65-66; Haughton ve Khandker, 2009:67).

1.3.2.2. Yoksulluk Açığı Endeksi

Yoksulluk açığı endeksi (Poverty Gap Index-PGI), yoksulluğun derinliğini ölçebilmek ve yoksulluk oranının yoksulluk sınırına duyarlılığını azaltabilmek için yoksulların gelirlerinin/tüketimlerinin yoksulluk sınırından uzaklığının ortalamasının, yoksulluk sınırına oranı şeklinde ifade edilebilir (Şenses, 2013:66). Yoksulluk açığı (poverty gap) bir mesafe ölçütüdür ve bu mesafe yoksulluk sınırı ile kişinin geliri arasındaki farkla ölçülebilir. Bu farkın giderek artması yoksulluğun derinleştiği ve şiddetinin daha çok arttığı şeklinde yorumlanabilir (Nallari ve Griffith, 2011: 23).

Yoksulluk açığı endeksine, öncelikle yoksulluk açığının bulunmasıyla ulaşılır. Mesafe ölçütü herkes için 0 (sıfır) kabul edilir. Aşağıdaki formülde yoksulluk açığı (G_i), yoksulluk sınırı (z) ve yoksulluk sınırı altındaki bireylerin ortalama geliri (\bar{Y}_i) verileri kullanılarak yoksulluk açığı hesaplanmaktadır:

$$G_i = \frac{z - \bar{Y}_i}{z}$$

Formülde kullanılan yoksulluk sınırı altındaki bireylerin ortalama geliri (\bar{Y}_i) ise şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$\bar{Y}_i = \frac{\sum_{i=1}^q Y_i}{q}$$

Sonuç olarak yoksulluk açığı ile kafa sayım oranı çarpımından yoksulluk açığı endeksi elde edilir:

$$PGI = \frac{q}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z - \bar{Y}_i}{z} \right)$$

Yoksulluk açığı endeksi sayesinde, yoksulluk sınırı altındaki bireylere yani yoksullara, ne oranda gelir transferi yapılması gerektiği tespit edilir. Bir diğer deyişle, yoksulların yoksulluk sınırına ulaşabilmeleri için ne kadar gelire gereksinimleri varsa, bu endeks tarafından bu gereksinim hesaplanarak, o oranda miktar (yoksulluk sınırına göre) yoksul bireylere aktarılır (Mabughi ve Selim, 2006:195).

Yoksulluk açığı endeksi de kafa sayım oranı gibi yoksulluk sınırı altındaki bireyler arasındaki gelir dağılımını ihmal eder. Diğer yandan yoksul sayısı da bu endeks tarafından dikkate alınmamaktadır (Şenses, 2013:66).

1.3.2.3. Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi

Yoksulluk açığı, yoksulluk sınırı altında yaşayan bireyleri yoksulluk sınırından ayıran mesafeyi ölçmek için kullanılırken, yoksulluk açığının karesi bu mesafenin karesi şeklinde formüle edilerek hesaplanmaktadır. Böylece yoksullar arasındaki

dağılımda, daha yoksullar lehine ağırlık verilmesi söz konusu olacaktır.(Nallari ve Griffith, 2011: 24).

Yoksulluk açığının karesi endeksi (Squared Poverty Gap Index-SPGI) yoksulluğun şiddetini ölçmek amacıyla kurulmuştur (Mabughi ve Selim, 2006:195):

$$SPGI = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z - \bar{Y}_i}{z} \right)^2$$

Yoksulluk açığının karesi endeksi, yoksulluk açığı endeksinin aksine yoksullar arasındaki aktarımlara duyarlıdır. Yoksulluk sınırı altında yaşayan bireylerden, yoksul olan bir bireyin daha fazla yoksul olan bir bireye yaptığı gelir transferinin yoksulluk açığının karesi endeksine yansması mümkün olacaktır. Bu da yoksulluk sınırı altında yaşayan bireyler arasındaki gelir eşitsizliğini açığa vuracaktır (Coudouel vd., 2002:35).

1.3.2.4. Foster, Greer ve Thorbecke (FGT) Endeksi

Foster, Greer ve Thorbecke tarafından 1984 yılında geliştirilen endeks, önceki endekslerdeki temel noksanlıkları gidermesi açısından önemlidir. FGT endeksi yoluyla, yoksul kitle birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış farklı sosyoekonomik veya bölgesel gruplara ayrılabilir. Daha sonra bu gruplara ilişkin yoksulluk oranları ayrı ayrı hesaplanabilmekte ve alt gruplara ilişkin endeksler alt grupların nüfus paylarıyla ağırlıklandırılarak toplandığında da toplam yoksulluk oranı olarak gözlenebilmektedir. Diğer yandan FGT endeksi bölüşüm sorunlarına duyarlı olduğundan, yoksulluk sınırı altındaki bireylerin gelirlerinde meydana gelecek artışların, diğer gelir gruplarındaki artışa oranla daha yüksek fayda sağlayacağı yaklaşımına dayanmaktadır (Şenses, 2013:66-67).

Yoksulluk ölçümünde kullanılan kafa sayım oranı, yoksulluk açığı ve yoksulluk açığı endekslerinin genel bir formu olan FGT endeksi, aşağıdaki şekilde formüle edilerek yorumlanabilir (Mabughi ve Selim, 2006:196):

$$P\alpha = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z - \bar{Y}_i}{z} \right)^\alpha$$

FGT endeksi ölçümünde, parametre (α) 0'dan 1 ve 2'ye doğru değiştirilerek sırasıyla yoksul sayısı, yoksulluğun yoğunluğu ve yoksulluğun şiddetiyle ilgili veriler saptanabilir. α katsayısı birden büyük olduğunda yoksul bir hane halkının yoksulluğuna daha fazla ağırlık verilmiş olmaktadır.

$\alpha=0$ olduğunda FGT endeksi kafa sayım oranına, $\alpha=1$ olduğunda kafa sayım oranı ile ortalama yoksulluk açığı oranının çarpımına dönüşmekte ve $\alpha>1$ olduğunda (ve yükseldikçe) yoksulluğun şiddetine (artan oranda) duyarlılık gösterilmiş olmaktadır (Şenses, 2013:67).

1.3.2.5. Sen Endeksi

Kafa sayım oranı ve yoksulluk açığı endeksinin zayıf yönlerinin üstesinden gelebilmek için Amartya Sen, yoksulluk ölçümü için yeni bir yoksulluk ölçüm endeksi önermiştir. Sen'in önerdiği bu endeks yoksulluk yazınında "Sen Yoksulluk Endeksi" olarak adlandırılmaktadır.

Sen'in yoksulluğu ölçme fikrinin üç ana özelliği, yoksulluk ile ilgili şu soruların yanıtlarına ulaşmayı sağlamaktadır:

- Yoksul sayısı kaçtır?
- Yoksul olan kişiler ne kadar yoksuldur?
- Toplam gelir yoksullar arasında nasıl dağılmaktadır?

Ayrıca Sen'in yoksulluk ölçümü, refah düşüncelerine dayalı bazı aksiyomlardan türetilmektedir. Bu aksiyomlar aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

- *Odak Aksiyomu (Focus Axiom)*: Bu aksiyoma göre yoksulluk endeksi sadece yoksulların sayısına ve gelirine duyarlı olmalıdır, bu nedenle zengin bireylerin gelirinden bağımsızdır.

- *Tekdüzelik Aksiyomu (Monotonicity)*: Yoksulluk endeksinin yoksul kişilerin gelir değişiklerine duyarlı olması gerekliliğini ifade eden tekdüzelik aksiyomu, yoksul insanların geliri azaldığında endeksin yükselmesi şartını koşar. Tam tersi şekilde ise gelir arttığında endeksin azalması gerekmektedir. Bir başka deyişle endeks, her yoksul kişinin yoksulluk değişimine tepki vermelidir.
- *Süreklilik Aksiyomu (Continuity Axiom)*: Bu aksiyom, endeksin yoksul gelirlerinin sürekli bir fonksiyonu olma gerekliliğini ortaya koyar.
- *Transfer aksiyomu (Transfer Axiom)*: Bu aksiyoma göre, endeksin yoksulların gelir dağılımına duyarlı olması gerekir. Bir başka deyişle yoksul ve daha yoksul insanlar arasındaki eşitsizliği dikkate alması transfer aksiyomuna göre endeksin temel işlevidir. Bir yoksuldan, daha yüksek gelirli başka bir yoksula gelir transferi endekste değişime neden olmalıdır.

Sen'in yoksulluk endeksi aşağıdaki şekilde formüle edilip hesaplanmaktadır:

$$\pi = H [\bar{I} + (1 - \bar{I}) G_p]$$

Formülde kafa sayım oranı (H), ortalama gelir eksikliği (\bar{I})⁵ ve yoksullar arasındaki gelir eşitsizliğini ölçmek için Gini katsayısı (G_p) kullanılarak Sen endeksine ulaşılmaktadır. Sen endeksi yoksullar arasındaki gelir eşitsizliğini diğer endekslerden farklı olarak Gini katsayısını kullanarak yapmaktadır. Bu sayede Sen endeksi, yoksullar arasında yoksulluğun derinliği ve şiddeti yanında, gelir bölüşümü eşitsizliğini de ortaya koymaktadır (Mabughi ve Selim, 2006:198-199).

1.3.2.6. İnsani Gelişim Endeksi

Yoksulluk yazınında bileşik yoksulluk endeksi olarak da nitelendirilen İnsani Gelişim Endeksi (HDI) insan gelişiminin özetlenmiş bir ölçüsüdür. Bu endeks insani gelişimi temel olarak üç boyutta inceler ve ülkelerin ulaştığı ortalama değerleri yansıtır.

⁵ (\bar{I}) aynı zamanda yoksulluk açığı oranını ifade etmektedir.

- Doğumdan itibaren uzun ve sağlıklı bir yaşam göstergesi olarak ülkelerin beklenen (tahmini) yaşam süresi ölçüt olarak kullanılmaktadır.
- Bilgi seviyesinin (eğitim) belirlenmesinde ise ortalama ve beklenen eğitim düzeyleri alınarak eğitim endeksi oluşturulmaktadır
- İyi bir yaşam standardı göstergesi, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) esas alınarak satın alma gücü paritesine göre GSMH endeksiyle ölçülmektedir.

İnsani gelişim endeksi iki adımda hesaplanmaktadır. İlk adım, endeksin hesaplanması için kullanılacak göstergelerin minimum ve maksimum değerlerinin belirlenmesidir. Maksimum değerler 1980-2012 yılları aralığındaki serilerin en yüksek değeri baz alınarak belirlenmektedir. Minimum değerler ise geçim için uygun olarak tasarlanmış bir alt limittir. Bu değerler beklenen yaşam süresi için 20 yıl, ortalama ve beklenen eğitim değişkenleri için 0 ve kişi başına gayri safi milli gelir için 100\$ olarak tanımlanmıştır.

(Tablo 2: İnsani Gelişim Endeksi Hesaplama Değerleri)

Gösterge	Gözlenen Maksimum Değer	Minimum
Beklenen (Tahmini) Yaşam Süresi	83.6 (Japonya, 2012)	20.0
Ortalama Eğitim Süresi	13.3 (ABD, 2010)	0
Beklenen (Tahmini) Eğitim Süresi	18.0 (sınırlı)	0
Bileşik Eğitim Endeksi	0.971 (Yeni Zelanda, 2010)	0
Kişi Başına GSMH değeri	87,478 (Katar, 2012)	100

(Kaynak: UNDP, 2013:2)

Minimum ve maksimum değerler tanımlandıktan sonra alt endeksler şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$\text{Boyut endeksi} = \frac{\text{güncel değer} - \text{minimum değer}}{\text{maksimum değer} - \text{minimum değer}}$$

İnsani Gelişim Endeksi'nin hesaplanmasında ikinci adım, endeksi elde etmek üzere alt endekslerin birleştirilip formülde uygulanmasıdır. Bu formül yaşam süresi, eğitim ve kişi başına GSMH endekslerinin geometrik ortalamasından ibarettir.

$$\text{HDI} = (\text{I}_{\text{life}}^{1/3} \times \text{I}_{\text{education}}^{1/3} \times \text{I}_{\text{income}}^{1/3})$$

İnsani Gelişim Endeksi'ne ulaşabilmek için yaşam, eğitim ve gelir endekslerini de hesaplamak gerekmektedir. Aşağıda Gana ülkesinin temsili HDI hesaplaması yapılmıştır. Bu örnekte Gana ülkesinin beklenen (tahmini) yaşam süresi 64.6, ortalama eğitim süresi 7.0, beklenen (tahmini) eğitim süresi 11.4 ve kişi başına GSMH değeri 1,684\$ olarak ele alınmıştır.

$$\text{Beklenen yaşam süresi endeksi} = \frac{64.6 - 20}{83.6 - 20} = 0.701$$

$$\text{Ortalama eğitim süresi endeksi} = \frac{7.0 - 0}{13.3 - 0} = 0.527$$

$$\text{Beklenen eğitim süresi endeksi} = \frac{11.4 - 0}{18.0 - 0} = 0.634$$

$$\text{Eğitim endeksi} = \frac{\sqrt{0.527 \times 0.634} - 0}{0.971 - 0} = 0.596$$

$$\text{Gelir Endeksi} = \frac{\ln(1,684) - \ln(100)}{\ln(87,478) - \ln(100)} = 0.417$$

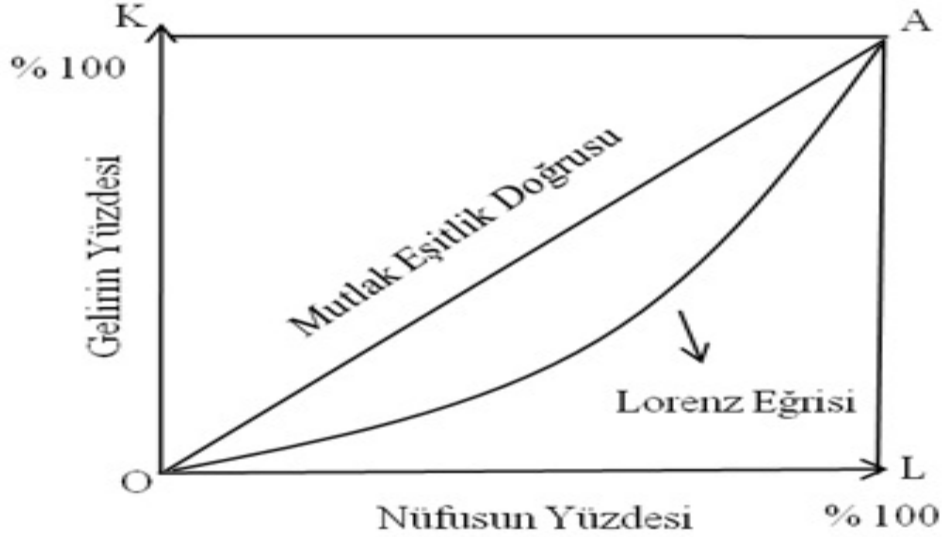
$$\text{İnsani Gelişim Endeksi (HDI)} = \sqrt[3]{0.701 \times 0.596 \times 0.417} = 0.558$$

HDI değeri 0 ila 1 arasında bir değer alır ve 1'e yakın değerler yüksek insani gelişmeyi ifade eder. Endeks değeri 1'den uzaklaştıkça insani gelişme seviyesi gittikçe düşer. Ölçüme dahil edilen bütün ülkeler endeks değerleri itibariyle gruplanıp sıralanır (UNDP, 2013:2).

1.3.2.7. Kişisel Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Ölçülmesi: Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Bir toplumda kişisel gelir dağılımında eşitsizliğin derecesinin saptanmasında başvurulan yöntemlerden en yaygın olanı Lorenz eğrileri yöntemi ve bu yöntem yardımıyla hesaplanan Gini katsayısıdır.

Kişisel gelir dağılımında eşitsizliğin boyutunun saptanması için başvurulan Lorenz eğrilerinin oluşturulmasında kümülatif (katlanmış) yüzde değerlerin yer aldığı bir kutu diyagramı kullanılır. Diyagramın dikey ekseninde toplam gelirin, yatay ekseninde ülke nüfusunun kümülatif yüzdeleri yer alır. Dikey ekseninde gelirin % 100'ü, yatay ekseninde ise nüfusun % 100'ü gösterildiğinden, diyagram bir kutu şeklindedir.

(Şekil 1: Lorenz Eğrisi)

(Kaynak: Dinler, 2011:297)

Şekildeki OA doğrusu eş bölüşüm doğrusudur. Bir ülkedeki kişisel gelir dağılımında mutlak eşitliği ifade eden bu doğru üzerindeki her noktada, nüfusun belirli bir yüzdesi gelirin aynı yüzdesini almaktadır. Ancak bir ülkedeki gelir dağılımında eşitsizlik söz konusu ise mutlak eşitlik dağılımını gösteren doğru yanında, fiili dağılımı gösteren ikinci bir eğri çizilir. Kişisel gelir dağılımı eşitlikten ne kadar uzaksa, fiili gelir dağılımını gösteren Lorenz eğrisi de L noktasına bakan köşeye doğru sarkma yapar.

Lorenz eğrisi yönteminde; lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasında kalan alana X, OAL ikizkenar üçgeninin alanına da Y denildiğinde X/Y oranı Gini katsayısını vermektedir. Lorenz eğrisi aşağı doğru sarktıkça (kişisel gelir dağılımı adaletsizliği arttıkça) Gini katsayısı büyüyecektir. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değişmekte, katsayı 1'e yaklaştıkça adaletsizliğin arttığını, 0'a yakınlaştıkça adaletsizliğin azaldığını göstermektedir. Katsayının 1 olması ülkede mutlak eşitsizlik halini, 0 olması ise mutlak eşitlik halini ifade etmektedir (Dinler, 2011:296-297).

İKİNCİ BÖLÜM YOKSULLUĞUN NEDENLERİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE

2.1. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

Yoksulluk yazınında yoksulluğun nedenleri iki yaklaşım altında değerlendirilmektedir. Birincisi yoksulluğun nedeni olarak yoksulları öne çıkarmakta, ikincisi ise yoksullaşmanın yoksulların kendi denetiminde olmayan yapısal etmenlerle ve bütünüyle sosyoekonomik sistemle ilişkili olduğuna vurgu yapmaktadır. Öte yandan yoksulluğa neden olan etmenlerin zaman içinde siyasal ve sosyoekonomik değişikliklere duyarlı davranarak farklılık göstermesi de oldukça doğaldır. Bu bağlamda yoksulluğa ilişkin nedenlerin tek bir başlık altında toplanıp değerlendirilebilmesi zor bir uğraştır (Şenses, 2013:145-148).

2.1.1. Büyüme ve Gelir Dağılımı

Yoksulluk, ortalama gelir düzeyi, ekonomik büyüme ve gelir dağılımının eşitsizlik derecesiyle yakından ilişkilidir. Özellikle ekonomik büyüme, gelir dağılımı üzerinde oldukça belirleyicidir. Nitekim gelir dağılımı adaletsizliği denilince akla ilk gelen kavram yoksulluk olmaktadır. Bu bağlamda ekonomik büyüme doğrudan gelir dağılımını, gelir dağılımı üzerinde yarattığı etkiden ötürü dolaylı olarak da yoksulluğu etkilemektedir.

Ekonomik büyüme sürecinde gelir dağılımının ne yönde değiştiği, büyüme ile yoksulluk ilişkisi açısından önemlidir. Çünkü büyüme sürecinde eşitsizliğin had safhaya ulaştığı deneyimlerin varlığı, büyümenin her zaman yoksulluğa olumlu katkı yapmayacağı anlamını taşımaktadır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde bireyler, piyasa yapısı gereği büyümenin sağladığı olanaklardan eşit biçimde yararlanamamaktadır. Diğer yandan ekonomik büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisinin hangi etmenlerden kaynaklandığı da bir başka tartışma konusudur. Büyümenin hızı yanında, gelir dağılımı üzerinde oluşturduğu etki ve işgücüne katılma oranı, çalışma saatleri, ücret düzeyi, ücret dengesizliği ve işsizlik gibi temel işgücü piyasaları göstergelerinin büyümeden ne yönde ve ne ölçüde etkilendiği önem kazanmaktadır (Şenses, 2013:149-151).

2.1.2. Ekonomik Krizler

Makroekonomik çöküntülerle yoksulluğun artması arasında güçlü bir bağlantı vardır. Ekonomik kriz dönemlerinde birçok kişi geçici bir süre için yoksullaşır ve sosyal göstergeler daha da kötüleşme veya daha yavaş bir şekilde iyileşme eğilimine girer. Kriz öncesinde yoksulluk sınırı altında yaşayan veya yoksulluk sınırında olan bireylerin krizi izleyen dönemde daha fazla yoksullaştıkları yani yoksulluklarının derinleştiği görülmektedir. Ekonomik kriz dönemlerinde reel ücretlerin düşmesi, mal ve hizmet fiyatlarının artması (enflasyon), aile üyeleri arasındaki özel transferlerin azalması, iktisadi faaliyetlerdeki daralmaya bağlı olarak gelir seviyesinin düşmesi, beşeri, mali ve fiziki sermaye birikiminin yavaşlaması gibi yaşanan olumsuzluklar bireylerin ve hane halklarının refah seviyesinin düşmesine ve yoksullaşmasına neden olmaktadır. Öte yandan kriz sonrası gelir dağılımının bozulması ve değişmesi, kriz zamanlarında yoksulluk sınırı altında yaşayan bireyler için daha yıkıcı sonuçlara zemin hazırlamaktadır (Bilge, 2009:127-129).

2.1.3. Enflasyon

Makroekonomik devinimleri izleyen dönemlerdeki fiyat artışlarının yoksullar üzerindeki olumsuz etkisi kaçınılmazdır. Bu bağlamda Cardoso (1992), enflasyon vergisinin yoksulluk sınırı altındaki bireylere etkisinin sınırlı kalabileceğini öne sürerken, yoksulluk sınırı üzerinde hayatlarını idame ettiren orta sınıfın tasarruflarına negatif etki yapabileceğini vurgulamaktadır. Bu durum sonuç olarak yoksul sayısını artıracak, diğer bir deyişle gelir eşitsizliğini genişletecektir.

Cardoso yükselen enflasyon oranlarının nominal ücretlerdeki artış oranlarına kıyasla daha yüksek seviyede seyredeceğini vurgulamaktadır. Nominal ücretlerdeki artışların, fiyat seviyesindeki artışları yakalamada başarısız olacağını ve bu durum sonucunda da ücretlerin enflasyon oranları altında bir değerde artış sağlayabileceğini belirtmektedir. Ampirik kanıtların mükemmel bir seviyede endekslemenin olmadığını göstermesi, ücretlerin yüksek enflasyon dönemlerinde daha yavaş arttığını doğrulamaktadır. Bu durum ise gelir seviyesindeki düşüşe işaret ederek yüksek enflasyonun yoksullaşmayı doğrudan etkilediğini göstermektedir (Cardoso, 1992:2).

2.1.4. İşsizlik

Yoksulluk tanımlarının temel dayanak noktası olan bireylerin kazanç elde edememe durumu, bireylerin işgücü piyasalarıyla olan ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Yoksul bireylerin genellikle işgücü piyasalarıyla düzenli bir ilişki içinde olmadıkları görülmekte, işsizlik ve eksik istihdam sorunlarıyla karşı karşıya oldukları ortaya çıkmaktadır. İşsizliğin ve gelir elde edememenin sonucu ise şüphesiz yoksullaşmadır (Gündüz, 2006:40).

Yoksulluk ve işsizlik arasındaki yakın ilişki, işsizliğin yoksulluğun temel sebeplerinden biri olmasından kaynaklanmaktadır. Yoksul olarak nitelenen bireylerin işgücü piyasalarında yer alamamalarının ötesinde yarı zamanlı ya da düşük gelirli işlerde çalışmaları da söz konusu olmaktadır. Düşük ücret, aile üzerindeki belirleyici etkisi başta olmak üzere gelir eşitsizliğini artırarak ve işgücüne katılımı caydırarak yoksulluk üzerinde etkili olmaktadır. Öte yandan işsizlik profilinin uzun dönem işsizlere doğru kayması da yoksullaşmanın derinliğini artırmaktadır (Şenses, 2013:168-169).

İşsizlik olgusunun yoksulluğun önemli bir nedeni olarak ortaya konulmasının yanı sıra, bu olgunun yoksulluğun bir sonucu olduğu da söylenebilir. Çeşitli sebeplerle yoksulluktan kurtulma kapasitesinden veya yeterli ekonomik kaynaklara erişimden yoksun bireyler doğal olarak işgücü oluşturma şansı elde edemezler. Bu bağlamda yoksulluk bu bireyler arasında kısır bir döngü oluşturarak bir kültür haline gelmektedir.

2.1.5. Demografik Unsurlar

Yoksulluğa neden olan demografik unsurların başında nüfus baskısı gelmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde büyük bir sorun olan hızlı nüfus artışına paralel olarak gelişen nüfus baskısı Thomas R. Malthus'un neoklasik literatürde güncelliğini koruyan "nüfus artışı fert başına geliri azaltır" görüşü nüfus baskısının yoksulluğa yol açan etmenlerden biri olduğunu desteklemektedir (Deliktaş, 2001).

Nüfus artışı insanların başta toprak olmak üzere doğal kaynaklara erişimini ve dolayısıyla refah düzeyini önemli ölçüde etkileyen unsurlardan birisi konumundadır. Hızlı nüfus artışının başta toprak olmak üzere kaynaklar üzerinde büyük bir baskı

yaratarak gıda talebinin artmasına yol açtığı ve yoksulluk seviyesini yükselttiği görüşü ileri sürülmektedir. Kaynaklar üzerinde oluşan bu baskının ise çevre tahribatına zemin hazırladığı algısı yaygınlık kazanmaktadır (Şenses, 2013:153-156).

Göç olgusu da yoksulluğu etkileyen demografik unsurlardandır. Göç hem yoksulluğa neden olan bir faktör, hem de yoksulluktan etkilenecek ortaya çıkan sosyal bir hareketlilik (Çağlayan, 2008:301). Özellikle sosyal adaleti ve eşit gelişmeyi sağlayamamış toplumlarda, toplumsal planlamanın sonradan gerçekleştiği ve kentleşmenin kendiliğinden geliştiği düşünüldüğünde, kırdan kente göçün yoksulluğu artırıcı bir etken olduğu savunulabilir. Burada kırsal alanlardan kentsel alanlara ekonomik amaçlı olarak yerleşen bir kitlenin varlığı söz konusudur. Bu kitle ister vasıflı ister vasıfsız nitelikte olsun, kentsel alanlardaki hızlı enformelleşme sürecine bağlı olarak giderek yoksullaşacaktır. Diğer yandan terör, doğal afet gibi dışsal etmenlerin sebep olduğu zorunlu göç durumu, ekonomik amaçlı yapılan göçlerden yoksullaşmanın da ötesinde toplumsal kutuplaşma ve ayrışma gibi daha vahim sonuçlar doğuracaktır (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009:53-55).

Yoksulluğu etkileyen diğer demografik unsurlar hane halkının türü, büyüklüğü ve hane halkının eğitim seviyesidir. Aile profillerinde zaman içinde meydana gelen değişim, hane halkı içindeki çocuk ve yaşlı bireylere bağlı olarak büyüyen aile nüfusu ve hane halkının eğitim seviyesi yoksulluk göstergeleriyle doğrudan ilişkilidir.

2.1.6. Yapısal Uyum Programları

Küreselleşme söylemiyle yaygınlaştırılan neoliberal ekonomi politikaları, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi toplumlar arası ilişkilerdeki ekonomik ve dolayısıyla da politik etkileşimi denetleyen kuruluşlar aracılığıyla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri etkisi altına almaktadır. 1980 sonrası dönemde bu kurumlar tarafından dayatılan makroekonomik istikrar ve yapısal uyum programları ülke ekonomilerini serbest piyasa ağırlıklı dışa açık bir yörüngeye oturtma yolunda köklü değişiklikler içermiştir (Karakaş, 2006:9; Şenses, 2013:191).

Yapısal uyum programları, uygulandığı birçok ülkede sanayileşme hedefinin rafa kaldırılmasına, bunun da ötesinde sanayisizleşme sürecine girilmesine ve sanayi

istihdamında önemli düşüslere yol açmıştır. Sanayide kamu yatırımlarının hızla düşmesi, benzer biçimde, sanayi yatırımlarının özel kesim için de giderek cazibesini yitirmesi, kamu sanayi işletmelerinin özelleştirilmesi ve dış ticaret liberasyonu yoluyla sanayinin hızla dış rekabete açılması sanayisizleşme sürecine etki eden diğer unsurlardır. Kamu istihdamının azalması, ekonomik daralma ve sanayisizleşme sonucunda başta düşük ücretle çalışanlar olmak üzere çok sayıda insanın işini kaybetmesi yoksulluğun artmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra yapısal uyum programı uygulayan hemen her ülkede reel ücretlerde büyük düşüşler yaşanmıştır. Öte yandan özelleştirmelere bağlı olarak istihdam yapılarındaki değişiklik ve enformelleşme süreci yapısal uyum programlarının yoksulluk üzerindeki diğer olumsuz etkileridir.

Neo-liberal politikalar, kısa dönemde istikrar, orta ve uzun dönemde de yapısal uyum programları aracılığıyla üretim yapılarının dış ticarete konu olan mallara doğru yönlendirilmesini, özelleştirme yoluyla ekonomi içindeki kamu kesiminin ağırlığının azaltılmasını ve kamu açıklarının düşürülmesini amaçlamıştır. Bu amaçlar doğrultusunda da uygulandıkları ülkelerde sağlık, eğitim ve konut gibi sosyal sektörlere ve alt yapı hizmetlerine yapılan kamu cari ve yatırım harcamalarının ve çeşitli alanlarda uygulanan sübvansiyonların kısılmasına yol açmıştır. Yapısal uyum programları kapsamında alınan ilk alınan önlemlerden birisi sağlık, eğitim, elektrik, su, ulaşım vb. hizmetlerle kimi gıda maddelerinden oluşan temel mal ve hizmetlere verilen sübvansiyonların kaldırılması ve bunların konut piyasalarıyla birlikte artan ölçülerde ticarileşmesi olmuştur. Bu durum düşük kazanç seviyesindeki bireyler ve hane halkları için bu hizmetlere erişmede büyük zorluklar doğurmuştur.

Yapısal uyum programlarının uygulandıkları ülkelerde gelir dağılımı adaletsizliğine yol açtığı ve bunun da yoksullaşmaya zemin hazırladığı görülmektedir. İşgücü arzındaki artış, düşük büyüme hızları ve sınırlı istihdam artışları sonucunda artan işsizlik, reel ücretlerdeki hızlı düşüş ve buna karşılık üst gelir gruplarının yüksek reel faizlerden sağladığı kazançlar ve kamu harcamalarındaki kısıntı sonucunda hizmetlerin miktar ve kalitesinde gözlenen gerileme gibi sonuçlar, eşitsizliğin ve yoksullaşmanın temelinde yapısal uyum programlarının yer aldığını göstermektedir (Şenses, 2013:190-199).

2.1.7. Diğer Nedenler

Yoksulluk sorununun bu noktaya kadar vurgulanmış olan genel nedenlerinden başka ülkelere, bölgelere hatta bölgeler içerisindeki farklı birimlere göre farklı özellikler gösteren başka nedenlerin varlığından da söz edilebilir. Bu nedenler şu şekilde belirtilebilir:

- *Adaletsiz Vergi Sistemi:* Vergi sistemindeki adaletsizlikler ve vergi kaçakçılığı kamunun yeterli oranda yatırım yapma kapasitesini sekteye uğratarak yoksulluğa dolaylı olarak etki etmektedir.
- *Piyasada Tekelleşmenin Varlığı:* Rekabetin ortadan kalktığı piyasalarda firmaların üretimlerini suni olarak kesmeleri sonucu aşırı karlar elde ederek gelir adaletsizliği yaratması ve yoksulluğu dolaylı yoldan etkilemesi söz konusu olmaktadır.
- *Doğal Afetler:* Afetlerin bireylerin maddi ve manevi ağır kayıplara uğradığı olaylar olduğu düşünülürse, bir bölgede yaşanan afetler bölge insanının refah seviyesini ölçülebilir biçimde düşürerek, bölge insanının yoksullaşmasına sebebiyet verecektir.
- *İklim ve Doğa Koşullarının Elverişsizliği:* Bölgeden bölgeye değişen iklim ve doğa koşulları farklı bölge insanlarına farklı fırsatlar yaratma şansı tanımaktadır. Ancak fırsatlardan yararlanabilme derecesi ve kapasitesi farklı olan insanlar arasında gelir farklılıkları olması muhtemeldir. Bu sebeple bir bölgedeki iklim ve doğa koşullarının elverişsizliği bölge insanının daha az gelir elde etmesine ve dolayısıyla yoksullaşmasına yol açmaktadır.
- *Eğitim Eşitsizliği:* Eğitimdeki eşitsizliklerin yoksulluğun en önemli belirleyicilerinden biri olduğu ve eğitimdeki fırsat eşitsizliği ile gelir eşitsizliği arasında da güçlü bir bağ olduğu kabul edilmektedir. Fiziki sermayede olduğu gibi beşeri sermayenin eşit dağılımı bireysel üretkenlik ve yoksulluktan kurtulmak için bir önkoşul oluşturmaktadır.
- *Sağlık Durumunun Bozulması:* Sağlık-yoksulluk ilişkisi bireysel düzeyde incelendiğinde, sağlığın bozulması ile birlikte yoksulların daha fazla

yoksullaşması, yoksulluk sınırında yaşayanların ise yoksulluğa düşmekte oldukları görülmektedir. Sağlığın bozulması durumunda ortaya çıkan yoksullaşma durumu, tedavi masrafları yükünden ve iş verimliliğindeki düşüşten kaynaklanan gelirdeki azalmayla ifade edilmektedir.

- *Ayrımcılık*: Yoksulluğa neden olan ayrımcılık başta dünyanın birçok yerinde gözlenen cinsiyet ayrımcılığı olarak kendini göstermektedir. Özellikle kadınların iş yaşamından soyutlanması anlayışı kadınların sosyal haklardan mahrum bırakılmasına ve dolayısıyla yoksullaşmasına neden olmaktadır. Öte yandan kaynaklara erişimi kısıtlanan etnik gruplar ırk ayrımcılığına maruz kalarak yoksulluğa itilmektedir.
- *Yoksullukla Mücadele Programlarının Yetersizliği*: Özellikle liberal anlayışa uygun olarak devletin yaptırım gücünü kısıtlayıcı ekonomik programlar yoksulluğa yönelik etkin mücadele yöntemleri geliştirebilme şansını ortadan kaldırmakta ve yoksulluğun derinliğini artırmaktadır (Gündüz, 2006:37-38; Kabaş, 2009: 70)

2.2. YOKSULLUKLA MÜCADELE YAKLAŞIMLARI

Yoksulluk olgusunun çok boyutlu bir sorun olarak ortaya konulması, yoksullukla mücadele için geliştirilen yöntemlerin de çok boyutlu olmasına ve ülkelerin sosyoekonomik yapılarına duyarlı mücadele politikalarının geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Öte yandan yoksullukla nasıl mücadele edileceği sorusuna ilişkin yanıtlar, bu konuda hangi politikaların uygulanabileceğini ya da uygulanması gerektiğini de büyük ölçüde belirlemektedir (DPT, 2007:1).

Yoksullukla mücadele konusunda devletin rolü önemli bir tartışma konusudur. Bu konuda başat yaklaşım, yoksullukla mücadele politikalarının liberal anlayışa uygun olarak düzenlenmesini vurgulamaktadır. Bu bağlamda yoksullukla mücadele devletin müdahalesinden uzak olmalı, devletin yerini sivil toplum kuruluşları almalıdır. Diğer yandan devletin yoksullukla mücadelede etkin rol üstlendiği müdahaleci yaklaşıma göre ise, sosyal refah devleti maliye politikası araçlarını etkin şekilde kullanarak yoksulluk sorununu çözme eğiliminde olacaktır (Aktan, 2002:4-5).

Tarihsel olarak, özellikle 20. yüzyıl içerisindeki değişik dönemlerde benimsenen yoksullukla mücadele stratejileri incelendiğinde, esas olarak iki temel politika grubunun uygulandığı görülmektedir. İlk grup politikalar, daha çok İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1980'lere kadar bütün dünyada yaygın olan, yoksullukla doğrudan mücadele amacını güden ve esas olarak bir sosyal güvenlik ağını öngören sosyal politikalar niteliğinde iken, küreselleşme döneminin bir ürünü olarak görülebilecek ikinci grup politikalar doğrudan yoksulluğu azaltmak için tasarlanmamış olsalar da, dolaylı olarak yoksulluğu azalttığı ileri sürülen, yoksulluğun önemli bir kaynağı olan işsizlik sorununu azaltmak ile iktisadi büyümeyi sağlayacak türden politikalardır. Öte yandan bu birbirine alternatif olarak ortaya çıkan politika demetlerinin yoksulluğun tanımlarıyla yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. En genel hatlarıyla, esas olarak geliri temel alan, daha çok ekonomik nitelikte görünen yoksulluk anlayışı daha çok birinci grup politikaların altında yatan temel bakış açısı iken, ikinci grup politikaların yoksulluğu sadece ekonomik bir sorun olarak değil, aynı zamanda sosyal hatta kültürel bir sorun olarak algıladığını söylemek yanlış olmayacaktır (DPT, 2007:3).

Yoksullukla mücadele yöntemleri dolaylı ve doğrudan (dolaysız) yaklaşım olmak üzere iki temel yaklaşım çerçevesinde incelenmektedir:

2.2.1. Dolaylı Yaklaşım

Dolaylı yaklaşım, kaynakların büyümeyi hızlandırmak için kullanılmasını ve büyüme yoluyla yoksulların gelirlerinde ve yaşam standartlarında iyileştirme sağlamayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, ayrıca büyümenin yoksulluk üzerindeki etkileri üzerine odaklanmakta ve büyüme sürecinde gelir dağılımında ortaya çıkan değişiklikleri de bu tartışmada ön plana çıkarmaktadır (Şenses, 2013:219).

Ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmadaki etkisi konusunda farklı görüşler olsa da yaygın kanı, büyümenin yoksulluk oranlarını azalttığı yönündedir. Tarihsel süreç içerisinde sürdürülebilir bir büyüme trendi gösteren ülkelerde yoksulluk oranlarının düştüğü gözlenmiştir. Örneğin, 1981-2000 arasındaki periyotta Çin'in kişi başına yıllık yaklaşık % 8,5'lik bir büyüme rakamı elde etmesine koşut olarak yoksulluk oranları % 50'den % 8'lere kadar düşmüştür. Benzer bir şekilde 1993-2002 arasında

Vietnam’da % 6’lık bir büyümeyle, % 58 civarında olan yoksulluk oranı % 29 civarına gerilemiştir (Perry vd., 2006:57).

1990’lı yıllarda yapılan yoksulluğun büyüme esnekliği ölçümlerinde, bir ülkedeki % 10’luk bir ekonomik büyümenin yoksulluk oranları üzerinde % 20 ila % 30 arasında bir azalmaya sebep olacağı belirtilmektedir. Diğer bir deyişle nüfusun yarısının yoksulluk içinde yaşadığı gelişmekte olan ülkelerde % 10’luk bir büyüme rakamının yoksul nüfusu % 35 ila % 40 arasında azaltacağı vurgulanmaktadır (Adams, 2004:1989).

Dünya Bankası 1990 raporunda hiçbir ülkenin ekonomik büyüme olmadan yoksulluğu azaltamayacağını savunmaktadır. Ancak burada ekonomik büyümenin stratejisi de oldukça önem kazanmaktadır. Bu bağlamda Srinivasan (2000), Dünya Bankası’nın anlayışına paralel olarak, hızlı ve her kesimin yararlandığı bir büyüme stratejisi için eğitim ve sağlığa önem vererek, beşeri ve fiziki sermayenin etkin biçimde kullanıma geçirilmesi ve liberal dış ticaret ve yatırımlar yoluyla ekonominin kendi içerisinde ve uluslararası ölçekte rekabetin teşvik edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Uzun, 2003:160).

Büyümenin hızı yanında, büyümeden kaynaklanan kazanımların bölüşümü ve yoksullara ulaşma derecesi ve büyüme sürecinde gelir dağılımında ve değişik yoksul grupların konumlarında meydana gelen değişiklikler büyüme–yoksulluk ilişkisinin merkezinde yer almaktadır. Bu nedenle büyüme hızı kadar, bunun değişik sektörler, bölgeler ve kadınlar ve çocuklar gibi dezavantajlı konumdaki kesimler ve başta işgücü piyasalarında olmak üzere, günlük yaşamlarında ayrımcılıkla karşı karşıya kalan tüm gruplar üzerindeki etkisi ön plana çıkmaktadır (Şenses, 2013:223).

Ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki yoksulluk yazınında çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Kalkınma politikaları uygulayıcıları ve araştırmacılar tarafından yoksul yanlısı büyüme (pro-poor growth) kavramı referans alınarak büyümenin yoksullar lehine olduğu durumlarda yoksul yanlısı bir büyümeden söz edilebileceği vurgulanmaktadır. Ravallion (2004), gayri safi yurtiçi hasıladaki rakamsal büyümenin yoksulluğu azaltacağını ve bu rakamsal büyümenin yoksul yanlısı bir büyüme olacağını ifade etmektedir. Pasha ve Palavinel (2004) ise büyümeden

yoksulların yoksul olmayanlara göre daha fazla pay alması durumunda yoksul yanlısı büyümenin gerçekleşeceğini vurgular.

Ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişkiyi değerlendiren Kuznets (1955) hipotezine göre sanayileşmenin ilk dönemlerinde gelişmekte olan bir ülke için büyüme ile gelir dağılımı zıt yönde hareket eder. Yani büyümenin gelir dağılımı eşitsizliğini artırıcı etkisi vardır. Bu geçiş döneminden sonra sektörler arasındaki getiri oranları daha yüksek bir gelir seviyesi oluşturur ve gelir eşitsizliğini ortadan kaldırır. Bu durum ise tarımdan tarım dışı sektörlerle kayma yaparak, yani kırdan kente göçü teşvik ederek elde edilen büyümeden yoksul kesimin de yararlanması anlamına gelir (Zaman ve Khilji, 2013:378).

Ekonomide büyümenin gelir dağılımıyla beraber değerlendirilmesi, yoksullukla mücadele politikalarının belirlenmesinde daha etkin bir rol oynamaktadır. Ekonomik büyümenin gerçekleşmediği durumlarda gelir dağılımı politikalarıyla yoksulluğun azaldığını iddia etmek güç olsa da, gelir dağılımının düzeldiği durumlarda görülen büyüme, gelir dağılımının bozulduğu duruma göre yoksulluğu daha çok azaltmaktadır (Perry vd., 2006:57; Kabaş, 2009:128). Bu durumun iki nedeni vardır. Birincisi doğrudan etki, yani gelir dağılımının düzeldiği her büyüme yoksulluğu azaltmaktadır. İkinci etki ise, gelir dağılımının düzelmesi sonucunda ortaya çıkan dolaylı pozitif etkidir. Eğer, başlangıçtaki gelir dağılımı eşitsizliği az ise, büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisi daha büyük olmaktadır. Dolayısıyla eşitsizlikteki azalmalar gelecekte gerçekleşecek olan büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisini (esnekliğini) artırmaktadır. Yani, gelir dağılımının düzelmesi içinde bulunan dönemde yoksulluğu azalttığı gibi gecikmeli bir etkiyle gelecek büyümenin de yoksulluğu daha çok azaltmasına yol açmaktadır. Ayrıca gelir dağılımındaki bozulma yoksul kesimlerin büyümeden daha az faydalanmasına yol açtığı gibi gelecek büyümenin de yoksulluğu azaltıcı etkisini düşürmektedir (Kabaş, 2009:128).

Verilen bilgiler neticesinde yoksullukla dolaylı mücadele yaklaşımı olarak ekonomik büyümenin tek başına yetersiz fakat oldukça önemli olduğu görülmektedir. Büyüme, yoksullukla ilgili temel unsur olan gelir dağılımını düzenleyici etkiye sahip olduğu gibi, öte yandan sosyal göstergeler ve işgücü piyasaları üzerinde de fırsatları

artırma beklentisi yaratarak yoksullukla mücadelede politika uygulayıcılarına yöntemsel zemin hazırlamaktadır.

2.2.2. Doğrudan Yaklaşım

Doğrudan (dolaysız) yaklaşım başta beslenme, sağlık, eğitim ve konut gibi temel ihtiyaçlar olmak üzere yoksulların yaşam standartlarını ilgilendiren konulara yönelik olarak devletin uygulamaya koyduğu somut program ve politikaları ve bunlar aracılığıyla yoksul kesimlere sağladığı transferleri kapsamaktadır (Şenses, 2013:219).

Doğrudan mücadele yaklaşımında kamu; vergi, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sağlık ve eğitim politikaları gibi temel araçlarla gelirin ikincil dağılımına aktif bir şekilde müdahil olmaktadır. Bu politik araçlarla birlikte, kamunun önderlik ettiği, özel olarak dizayn edilmiş yoksullukla mücadele programları da bu yaklaşımın temel enstrümanları arasında yer almaktadır.

Yoksullukla mücadele için uygulanabilecek doğrudan önlemler arasında ağırlıklı yoksulların kullandığı mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmesi, asgari ücret, istihdamı artırmaya yönelik çeşitli proje ve önlemler, yoksullara yönelik kredi programları ve çeşitli çocuk eğitim ve beslenme programları ön plana çıkmaktadır (Gündoğan, 2008:51).

Yoksulluğun azaltılması için yaygın olarak kullanılan doğrudan müdahale aracı kamu harcamasıdır. Yoksulluğun kaynağı ne olursa olsun, bunun için büyük ölçüde kamu harcaması yapılması gerekmektedir. Ancak bazen kamu gelirlerinin de benzer amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Örneğin belli gelir düzeyinin (yoksulluk sınırının) altındaki kişilerin elde edeceği gelir, vergiden muaf tutulabilir veya söz konusu gelire daha düşük bir vergi oranı uygulanabilir. Yoksulluğun azaltılmasında bir araç olarak kullanılmasına rağmen, bu uygulamanın kamu harcaması olarak geniş olduğunu söylemek güçtür.

Yoksulluğu azaltmak için kullanılacak kamu harcamaları transfer harcamaları niteliğinde olup, sosyal kamu harcamaları olarak da nitelendirilmektedir. Söz konusu harcamalar uygulamada şu şekilde kullanılabilir:

- *Doğrudan Gelir Transferi:* Bu uygulamada yoksulluk sınırının altındaki kişilere yoksulluk düzeyine bağlı olarak gelir transferi yapılmaktadır. Genellikle yoksul kişilere transfer edilen gelirin nasıl kullanılacağına ilişkin herhangi bir sınırlama yoktur.
- *Harcama Bütçesi Finansmanı:* Doğrudan gelir desteğinin aksine, yoksul olan kişilerin sahip olacakları gelire kendi faydalarını en üst düzeyde gerçekleştiremeyecekleri için bunun yerine onların faydasını en üst düzeye çıkaracak tüketim malları ve hizmetleri alınmakta ve yoksul kişilere dağıtılmaktadır. Bu uygulama genellikle aynı yardım ve ihtiyaç duyulan hizmetin maliyetinin karşılanması şeklinde olmaktadır. Doğrudan gelir transferi ile harcama desteğinin finansmanı birbirinin alternatifi olarak düşünülse de, bu iki uygulama birbirini tamamlayıcı niteliktedir.
- *Vasıfsız veya Geçerliliğini Yitirmiş Meslek Gruplarına Yeni ve Geçerli Meslekler Kazandırılması:* Yoksulluğun en önemli sebeplerinden biri olan vasıfsız ve geçerliliğini yitirmiş meslek grubunda olanların meslek sahibi yapılması gerekir. Bu amaçla kamu harcamaları iş atölyelerinin kurulması, eğitim merkezlerinin (çıraklık okulları gibi) açılması gibi uygulamalar için kullanılmaktadır.
- *Girişimcilik Vasfının Kazandırılması:* Mesleğinde belirli bir kalifiye düzeye ulaşmış ancak işletme kuracak kadar sermaye birikimi olmayan yoksul kişilere belirli bir düzeyde sağlanacak sermaye miktarı ile bu kişilerin gelir düzeyi artırılmış olacaktır.
- *Diğer Uygulamalar:* Kamu harcamaları toplumdaki sağlık, eğitim ve savunma gibi herkesi ilgilendiren ve yaşam kalitesini doğrudan etkileyen hizmetlerin niteliğini artırmak için kullanılabilir. Bu durumda devlet doğrudan ve büyük miktarlarda kamu harcaması yapabilir. Diğer yandan bu hizmetlere herkesin ulaşım şansı olmayabilir. Bu tip durumlarda ise sorunun çözümü için bir taraftan ulaşım imkanları geliştirilebilir ve bu hizmetler yaygınlaştırılabilir (Sarısoy ve Koç, 2010:332-333).

Doğrudan yoksullukla mücadele programlarının etkinliği ve yoksulluğun azaltılmasındaki nihai başarısı için üç temel koşulun sağlanması gerekmektedir. Bunlardan birincisi yoksullukla mücadelenin genel kamuoyu tarafından öncelikli bir hedef olarak benimsenmesi ve bu yönde uygulanacak somut program ve politikaların toplumda yaygın destek bulmasıdır. İkinci koşul, bu program ve politikaların hedeflediği yoksul kitlenin iyi belirlenebilmesidir. Bu programların etkinliği için gerekli üçüncü koşul, uygulamanın şeffaf olması ve her kademedeki hızlı karar alabilecek bürokratik kadroların varlığıdır (Şenses, 2013:240).

Yoksullukla mücadelede “refah devleti” anlayışının gereği olan gelir dağılımının yeniden düzenlenmesi ve kamu transfer ödemeleri liberal anlayış çerçevesinde çeşitli yönlerden eleştiriye maruz kalmaktadır. Tarihsel açıdan Batı Avrupa’ya İngiltere’de Başbakan Thatcher’in uyguladığı politikalarla giren neoliberal anlayış refah devletinin oluşum sürecini reddetmiştir. Thatcher’a göre neoliberal bakış açısı gereği kamu harcamalarında kesin azaltma gerçekleştirilmeli ve harcamaların yönü değiştirilmeli, sosyal güvenlik harcamaları sınırlandırılmalıdır. Yoksulları gözetici nitelikteki yeniden gelir bölüşümü artık temel bir amaç olmaktan çıkarılmalıdır.(Erdoğan ve Ak, 2003:6-7). Bu anlayışa koşut olarak sosyal refah harcamalarının negatif etkileri de söz konusu olabilmektedir. Bunlar (Gökbunar vd., 2008:167):

- Çalışma gayreti üzerine olumsuz etkilere yol açarak kendisini sosyal güvenlik koruması altında gören bireyler, daha fazla çalışma yerine boşta kalmayı tercih edebilirler.
- Toplam tasarruflar üzerinde olumsuz etkiler oluşturarak ekonomik açıdan kendisini devletin güvenliği altında gören bireylerin geleceği için tasarruf yapması söz konusu olmayabilir.
- Ekonomik ve sosyal hakların kötüye kullanılmasına yol açarak her şeyi devletten bekleyen bir baba devlet anlayışını kurumsallaştırabilir. Başlangıçta ekonomik ve sosyal hakları hak etmeyen bazı kesimler zamanla siyasal rekabet süreci içerisinde hak etmediği yardımları alabilirler.
- Sosyal refah harcamalarının vergi ile finansmanı toplumun vergi yükünü artırabilir.

Dolaylı ve doğrudan mücadele yaklaşımları görüldüğü üzere, yoksullukla mücadelede önemli bir yere sahiptir. Yoksullukla mücadele sürecinde dolaylı ve doğrudan yaklaşımlar birbirini tamamen destekleyici nitelikte olup, birbirinin alternatifi olarak düşünülmemelidir. Ekonomik büyümenin yeterli seviyede olduğu, gelir dağılımı adaletsizliğinin minimize edildiği ülkelerde bu gelişmelere paralel olarak yoksul kesimlere de doğrudan yardımlar yaparak yoksullukla mücadelede en iyi sonuçlar alınabilir. Diğer yandan büyümenin sağlanması durumunda kamu transfer ödemelerinde de yoksullar lehine bir artış sağlanacaktır. Yoksullukla mücadele alanında kalıcı ve sürdürülebilir bir etkinlik sağlanması için dolaylı ve doğrudan mücadele yaklaşımlarının bir arada yürütülmesi gerekmektedir.

2.2.3. Uluslararası Kuruluşların Yoksullukla Mücadele Yaklaşımı

Uluslar arası düzlemde yoksullukla mücadele konusunda aktif çalışmalar yapan kurumların başında gelen Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun önlenmesiyle ilgilenen ana uluslararası birimdir. Dünya Bankası yapısal denge ve yoksullukla ilgili faaliyetlerden, IMF ise esasen makro ekonomik işlerden sorumlu olduğu için bu iki kuruluş arasında bir sorumluluk dağılımı bulunmaktadır (Uzun, 2003:159).

1944 yılında uluslar arası para sisteminin esaslarını belirleyen Bretton Woods anlaşması gereğince kurulmuş olan Dünya Bankası'nın kuruluş amacı, sayıları çoğalmış bulunan üye ülkelere, harpte yıkılmalara uğramış veya az gelişmiş ülkelerin kalkındırılması için uzun vadeli (35-50 yıllık) kredi sağlayarak yardım etmek, gelişmiş ülkelerin mali olanaklarını gelişme yolundaki ülkelere kanalize ederek dünya genelinde yaşam kalitesini artırmak ve fakirliği azaltmak amacıyla, gelişme yolundaki ülkelere proje ve program destekleri vermektir (Öztürk, 2006:36-37).

Dünya Bankası tarafından yayınlanan Dünya Kalkınma Raporları yoksulluk sorununun söylem haline getirilmesi açısından oldukça önemlidir. 1978 yılında yayınlanan ilk raporun konusunu gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme hızlarının ilerlemesi ve bu ülkelerdeki yoksulluğun azaltılmasına yönelik beklentiler oluşturmaktadır. Bu bağlamda raporda, dünya ekonomisinde artan karşılıklı bağımlılık

ve karmaşık ilişkilerin, gelişmekte olan ülkelerin yerel stratejileriyle bağlantıları açıklanmaya çalışılmıştır.

Yoksulluk ve İnsani Gelişim başlıklı 1980 yılında yayınlanan raporda ise, yoksullukla mücadelede ekonomik büyüme rakamlarının önemli olduğu varsayımı altında insani gelişme ve yapılan yatırımların da yoksullukla mücadele önemli bir yer tuttuğu vurgusu hakimdir. 1980 raporunda eğitim, sağlık, beslenme gibi temel insani gelişim göstergelerine yer verilmiştir. Öte yandan raporda nüfus baskısı büyümeyle ilişkilendirilerek, doğurganlığın azalması ve yüksek verimlilik gibi, nüfusun yoksullukla mücadele konusunda önemli bir unsur olduğuna atıf yapılmıştır.

Yoksulluk başlığı altında yayınlanan 1990 Dünya Kalkınma Raporu'nda raporun yoksullarla ilgili olduğu vurgulanmıştır. Bu yüzden bu raporun özel olarak yoksullukla mücadele için yayınlandığı söylenebilir. Bunun nedeni olarak 1980 yılından sonra ülkelerin makro ekonomik yapısındaki değişimlere paralel olarak üretilen politikaların yoksullukla mücadele konusunu önemsemedikleri ya da çok az önemsedikleri öne sürülebilir. Bu bağlamda rapor geniş anlamda bir yoksulluk tanımlaması yaparak sorunu yüzeysel kalıpların dışına çıkarmaya çalışmıştır (World Bank, 1990).

1990 raporunun yoksullukla mücadele konusunda temel vurguları şu şekilde özetlenebilir (Uzun, 2003:160-161):

- *Ekonomik Büyüme:* DB'ye göre ekonomik büyüme kaçınılmazdır ve DB daha çok emek yoğun sanayiye ve geniş tabanlı tarımsal kalkınmaya yönelik bir büyüme stratejisi önermektedir.
- *İnsana Yatırım Yapmak:* DB ekonomik büyümeden yoksulların da faydalanabilmesi için eğitim, sağlık ve aile planlamasına önem verilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.
- *Ekonomik Denge:* DB reformlar karşısında yoksul kesimlerin zararını minimize edebilmek için güvenlik ağlarının oluşturulması, kamu harcamalarından temel sosyal hizmetlere daha çok pay ayrılması ve yoksullara yönelik sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılmasını uygun bulmaktadır.

- *Katılım ve Çevre:* DB'ye göre yoksulluğun azaltılması için yoksul kesimlerin proje dizaynı ve uygulamasına katılımı sağlanmalı ve bu amaçla sivil toplum örgütleri güçlendirilmelidir. Yoksulların yönetime daha etkin ve aktif katılımları için demokrasinin güçlendirilmesi gerekmektedir. DB ayrıca, özellikle yoksullar için yaratabileceği olumsuzluklar açısından çevrenin korunmasına da büyük önem vermektedir.
- *Dünya Bankası Borçları:* DB, yoksullukla mücadele kapsamında beşeri kaynakların geliştirilmesi, kırsal bölgelerdeki temel altyapı hizmetlerinin gerçekleştirilmesi, sosyal sektörlere daha fazla kaynak sağlanması ve çevrenin korunması gibi alanlarda borç verme hedefini giderek öne çıkarmaktadır.

1990 Dünya Kalkınma Raporu'nun hemen ardından Dünya Bankası IMF ile birlikte 1991 yılında "Yoksulluğu Azaltmak için Yardım Stratejileri", 1992 yılında "Yoksulluğun Azaltılması El Kitabı", 1993 yılında "Dünya Bankası'nın Yoksulluğu Azaltma Stratejisi: Başarılar ve Yapılması Gerekenler" isimli çalışmaları yayınlamıştır (Şenses, 2013:41-42).

Birleşmiş Milletler Milenyum Kalkınma Hedefleri'ni temel hedefler olarak kabul eden Yoksulluk Atağı başlıklı 2000/2001 Dünya Kalkınma Raporu'ndaki temel söylem, yoksulluğun halen devasa boyutlarda küresel bir sorun olmaya devam ettiğidir. Ancak buna rağmen raporda yoksullukla mücadele edilebileceği ve yoksulluğun azaltılabileceği görüşü vurgulanmaktadır. Bu bağlamda devlet kurumlarının yoksullara karşı daha duyarlı hale getirilerek sosyal engellerin kaldırılması yönünde eğilim göstermesi gerektiği önerilmiştir. Yoksul insanlara yönelik eşitlikçi bir büyüme yaklaşımını savunan Dünya Bankası, bu insanların pazarlara erişimini artırmak ve ekonomik fırsatlar için teşviklerin genişletilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca dışlanmış ve dezavantajlı gruplara yönelik sosyal güvenlik önlemlerinin artırılması, bu insanların ekonomik şoklardan korunmasına yönelik politikalar geliştirmenin gerekliliği belirtilmiştir (World Bank, 2001).

Raporda yoksullukla mücadelede ekonomik büyüme en önemli çözüm olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda büyüme rakamlarının yüksek olduğu ülkelerde düşük

yoksulluk, büyüme rakamlarının yeterli seviyede seyretmediği ülkelerde ise yüksek yoksulluk oranlarının gözlemlendiği belirtilmiştir. Öte yandan gelir eşitsizliğine de vurgu yapılmıştır. Büyümenin yoksullukla ilgili temel gösterge olmasının ötesinde, rapora göre ülke içerisinde büyüme sürecinde gelirin nasıl dağılım gösterdiği de önemlidir (World Bank, 2001:35).

2000/2001 Dünya Kalkınma Raporu'nda reformcu bir anlayışla yoksullukla mücadele etme eğilimi gösteren Dünya Bankası, daha sonraki dünya kalkınma raporlarında yoksulluk konusunu dolaylı olarak ele almıştır.⁶ 2004 yılında yoksul insanlara ulaşan kamu hizmetlerinin verimliliği ve problemine dikkat çeken Dünya Bankası, daha sonra 2010 yılında iklim değişikliklerinin gelişmekte olan ülkeleri tehdit ettiğini ve bu ülkelerin ekonomik büyüme rakamlarında azalma yaratarak yoksulluğa sebep olabileceğini vurgulamıştır. Kalkınma raporlarında 2012 yılında cinsiyet eşitsizliği, 2013 yılında ise iş ve işgücü konusu gündeme taşınmıştır (<http://wdronline.worldbank.org> (13.08.2013)).

Yoksullukla mücadele uluslar arası gündeme 1990'lı yılların başında girmiştir. Bu giriş genel itibariyle bir tepkiden öteye geçememişse de daha sonra yoksullukla mücadelenin kalkınma gündemine alınması mümkün olmuştur. Yoksullukla mücadelenin kalkınma gündemine dahil oluşunda Birleşmiş Milletler (BM)'ce 1995'te Kopenhag'ta gerçekleştirilen Toplumsal Kalkınma Dünya Zirvesi kurucu bir rol oynamıştır. Zirve yoksulluğun yok edilmesini “insanlığın etik, sosyal, politik ve ekonomik bir zorunluluğu” olarak kabul etmiştir (Özdek, 2002:2).

Birleşmiş Milletler'in küresel bir sorun olan yoksullukla mücadele edebilmek için kurduğu en önemli kalkınma ağı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'dir. 1965 yılında kurulan UNDP hükümetler, sivil toplum kuruluşları, uluslar arası şirket ve örgütlerle iş birliği halinde kalkınma alanında ekonomik ve sosyal çalışmalar yapmakta, ülkelerin kendi bünyelerine uygun kalkınma modelleri oluşturmalarına katkıda bulunmaktadır. UNDP ayrıca, 1990 yılından bu yana İnsani

6 Dünya Bankası 2002 yılında “Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk” adı altında yoksulluk konusuna doğrudan atıf yapan bir rapor daha yayınlamıştır (Tireli, 2009:121). Ancak bu rapor Dünya Kalkınma Raporu değildir.

Gelişme Raporları hazırlamakta ve BM Binyıl Zirvesi'nde kararlaştırılan kalkınma konuları üzerinde çalışmalar yapmaktadır.

2000 yılında 147 devlet ve hükümet başkanlarının dahil olduğu 189 ulusun temsilcileri Birleşmiş Milletler'in önderliğinde bir araya gelerek Binyılın Kalkınma Hedefleri (BKH)'nin kabul edildiği zirveyi gerçekleştirmişlerdir. Bu hedefler aşırı yoksulluğa ve açlığa 21. yüzyıl içinde son vermeyi amaçlayan Binyıl Bildirgesi'ne dayanan hedeflerdir.

Birleşmiş Millet Binyıl Zirvesi 1990'lardan bu yana yapılan ulusal, bölgesel ve uluslararası konferansların doruğunu temsil etmektedir. Bu zirvede katılımcı tüm ülkeler bu hedeflere ulaşmanın yoksul insanların hayatlarını değiştirebileceğini ifade etmişlerdir. Bahsi geçen hedefler şu şekilde sıralanabilir:

- Mutlak yoksulluk ve açlığı ortadan kaldırmak,
- Herkesin temel eğitim almasını sağlamak,
- Kadınların konumunu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek,
- Çocuk ölümlerini azaltmak,
- Anne sağlığını iyileştirmek,
- HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele etmek,
- Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak,
- Kalkınma için küresel ortaklıklar geliştirmek.

Bu hedeflerin çoğunluğu üzerinde tüm taraflar anlaşmışlardır. Bu nedenle göstergelerin üretilmesi konusunda uluslararası çabaların tüm taraflar üzerinde doğrudan etkisi bulunmaktadır. 2015 yılına kadar tüm ülkelerin BKH göstergeleri çerçevesinde gerekli çalışmaları yapmaları, kendi kalkınma süreçlerine ve küresel kalkınmaya katkıda bulunmaları beklenmektedir (DPT, 2010:9-12).

2.3. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE

Türkiye'de modernleşme, sanayileşme ve kalkınma ile yoksulluk zaman içerisinde farklılaşma gösterse de her dönemde bir sorun olarak var olmuştur (Coşkun, 2012:181). Bu soruna yönelik üretilen mücadele politikaları da yoksulluğun algılanış şekline paralel olarak çeşitlilik göstermiştir. Türkiye'de yoksullukla mücadele anlayışını ortaya koyabilmek ve değerlendirebilmek için öncelikle sosyal politika anlayışı incelenmelidir.

2.3.1. Türkiye'de Sosyal Politika Anlayışı

Sosyal politika kavramı, belirli toplumsal ve ekonomik düzen ve koşullar içerisinde sosyal güvenlik sistemlerini, sosyal sigortalara ilişkin karar mekanizmalarını, sosyal devlet niteliklerini belirleyen dönemsel politik ve ideolojik kararları içermektedir (Zırhlı, 2009:18).

Buğra (2008) sosyal politikanın çalışma ilişkileri ve çalışma hayatıyla ilgili düzenlemelerle, sağlık ve emeklilik politikalarıyla ve sosyal yardımlarla ilgili bir alan olduğuna vurgu yaparak, sosyal politikanın kapitalizmle eş zamanlı olarak ortaya çıktığını belirtmektedir (Buğra, 2008:1).

Görüldüğü üzere sosyal politika kavramı, sosyal devlet ve sosyal güvenlik kavramlarını da içeren şemsiye bir kavramdır.

Sosyal politikaya ilişkin uygulamalar sosyal koruma, sosyal devlet, refah toplumu vb. ifadelerle kavramsallaştırılmaktadır. Avrupa ülkelerinde ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından yapılan araştırmalarda sosyal koruma kavramına sıkça rastlanmaktadır. Sosyal koruma, devletin yurttaşları için olanaklı kıldığı sigorta ve diğer faydalar da dahil olmak üzere tüm koruma mekanizmaları olarak tanımlanmaktadır (Şener, 2010:2).

Sosyal devlet kavramı ise, sosyal görev ve sorumluluklar üstlenmiş, halkına insan ve şeref ve haysiyetine yaraşır maddi, medeni ve kültürel ihtiyaçları içeren asgari

refah şartları sağlamayı hedef almış, sosyal güvenlik müesseselerini kurmuş çağdaş bir devlet olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye’de sosyal devlet anlayışına dair hükümler Cumhuriyet’in ilanından sonra ilk anayasa olan 1924 Anayasasında yer almıştır. 1924 Anayasasında devletin sosyal görev ve sorumluluklarını belirleyen açık hükümler bulunmamakla birlikte anayasanın 80’inci ve 87’inci maddelerinde eğitim ve öğretimin parasız yapılması konusunda kanuni düzenlemeler yapılmıştır.

1961 Anayasası’nda sosyal devletin dayandığı prensipler teminat altına alınmış ve devletin sosyal hukuk devleti olduğu belirtilmiştir. Anayasanın 41’inci maddesinde sosyal devlet olmanın yükümlülükleri “İktisadi ve sosyal hayat; adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacıyla düzenlenir. İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek, bu maksatla milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planlarını yapmak devletin ödevidir.” şeklinde açıklanmıştır. Bu hükümler ile 1961 Anayasasında sosyal devletin görevleri belirlenerek bu yolda izlenecek ekonomik, sosyal ve kültürel amaçlı politikaları tespit etmenin bir devlet görevi olduğu ifade edilmektedir.

1982 Anayasasında ise devletin bir hukuk devleti olduğu; kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunun sağlanmasının, kişinin temel hak ve hürriyetlerini sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engellerin kaldırılmasının, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartların hazırlanmasının devletin temel görevi olduğu belirtilmiştir. Anayasanın üçüncü bölümünde sosyal devlet ilkesi altında devletin sosyal ve ekonomik görev ve sorumluluklarının neler olduğu açıklanmıştır.

Türkiye’nin sosyal bir devlet olduğu anayasalarda açıkça belirtilmiş olup, devletin bu konuda sosyal bir devlet olarak gerekenleri yapacağı Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar bütün anayasalarda genişleyerek yer almıştır (Kantarıcı, 2010:76-78).

Sosyal devlet anlayışına paralel olarak gelişen sosyal güvenlik temel anlamıyla, sosyal bir riskle karşılaşan her bireye ve ailesine sosyal koruma sağlanması anlamına

gelmektedir. Ancak sosyal koruma risklerinin belirlenmesi o kadar basit değildir. Ülkenin ekonomik ve siyasal yapısı sosyal güvenlik politikalarının temel belirleyicisidir. Bu bağlamda sosyal güvenlik sistemleri ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilir.

Çağdaş kapitalist ülkelerin sosyal güvenlik sistemleri, bireyin yaşamını olumsuz yönde etkileyen tüm riskleri değil, onun ekonomik güvencesini ilk anda sarsabilecek sosyal riskleri kapsamına almıştır. Güvence sağlanan bu riskler fizyolojik (hastalık, sakatlık, yaşlılık, analık), sosyoekonomik (işsizlik) ve mesleki (iş kazaları ve meslek hastalıkları) nitelikli sosyal risklerdir. Çeşitli ülkelerin sosyal güvenlik sistemleri incelendiğinde, sistemlerin özdeş yönü bireylerin karşılaşacağı belirli sosyal risklere karşı yeniden dağıtım tekniğiyle ekonomik bir güvence sağlamaktır (Zırhlı, 2009:24-25).

Sosyal güvenlik, ağırlıklı olarak sosyal güvenlik sistemlerinin uygulanmasıyla sağlanır. Sosyal güvenlik kavramının ikinci ayağını ise sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler oluşturmaktadır.

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi kentli çalışanları temel alan bir yaklaşımla oluşturulmuştur. Devlet memurları ve çoğunlukla kamu iktisadi teşebbüslerinde olmak üzere büyük işletmelerde çalışan işçiler sosyal güvenlik sistemi içinde yer almıştır. Bu durum uzun yıllar toplumun önemli bir kesiminin özellikle kırsal istihdamın sistem dışında kalmasını beraberinde getirmiştir. 1990’lı yıllarda sosyal güvenlikte dönüşüm gerekliliği ortaya çıkmaya başlamış ve 2000’li yılların başında köklü değişiklikler yaşanmıştır.

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin gelişim süreci üçlü bir yapı oluşumunu beraberinde getirmiştir. Memurları kapsayan Emekli Sandığı, işçileri kapsamına alan Sosyal Sigortalar Kurumu ve küçük sanatkarı kapsayan Bağ-Kur bu üçlü yapının bileşenleridir. 2001 yılında gerçekleşen en önemli dönüşümlerden biri ise bu üç kurumun Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) altında birleştirilmesidir. Sosyal güvenlik alanında gerçekleşen bir diğer düzenleme ise nüfusun tümünü sağlık güvencesi altına almayı amaçlayan Genel Sağlık Sigortası (GSS)’dir.

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin uzun yıllar aile üzerinden tanımlandığı görülmektedir. İlk kurumsallaşma yıllarında aktif işgücünün çok küçük bir bölümünü kapsamaması bunun en önemli göstergelerindendir. Sosyal güvenlik sistemi formel işlerde çalışan kayıt içine alınmış bireyleri temel almakta, şu veya bu nedenle çalışamayan bireyleri ise çalışana bağlı nüfus içinde değerlendirip hizmet vermekte ya da sistem dışında tutmaktadır. Dışarıda tutulanlara ilişkin sistemin dayanaklarından biri bireylerin yaşlılıkta bakımının, hastalıkta sağlık hizmetlerinin aile tarafından karşılanacağı öngörüsüdür. Bu öngörüyle bağlantılı olarak güçlü aile bağları, dayanışma ağları, kırsal nüfusun belirleyici olması, tarımda istihdamın yüksek düzeyde gerçekleşmesi bu sistemin işlemesine olanak tanımaktadır. Ancak ekonomik ve sosyal yapılanmanın değişmesiyle birlikte (kentsel nüfusun büyük ölçüde artması, kırsal istihdamdaki azalış, hizmet sektörünün gelişmesi, kayıt dışı çalışmanın yaygınlaşması, kırdan kente hazırlığı yapılmayan zorunlu göç, ekonominin istihdam yaratma kapasitesindeki sorunlar gibi) salt çalışanları hedef alan sistemin sosyal güvenlik sorunlarını çözemeyeceğini ortaya çıkarmıştır.

Türkiye’de bağımlı nüfusun ve enformel sektörde çalışanların oranının yüksek olması, bunun yanında işgücüne katılım oranının düşüklüğü, bireylerin sosyal güvenlik sisteminin dışında kalmasına dolayısıyla yoksullaşmasına sebep olmaktadır. Öte yandan çeşitli sebeplerle (işten ayrılma veya atılma gibi) sosyal güvenlik sisteminin dışında kalan bireyleri korumaya yönelik politikaların yetersizliği, bu durumdaki bireyleri de yoksulluğa itmektedir. Nihayetinde sosyal güvenlik sistemine dahil olduğu halde yoksul kalma eğilimine giren bireylerin (emekliler gibi) varlığı da söz konusu olabilmektedir. Bu noktalarda sosyal yardımların kullanımı gündeme gelmektedir (Şener, 2010:9-11).

2.3.2. Türkiye’de Sosyal Yardım Anlayışı

Sosyal yardımlar, sosyal güvence sisteminin açıklarını kapatıcı bir tedbirler bütünü olarak değerlendirilebilir. Bu yardımlar mevcut sosyal güvenlik kurumları dışında kalan ve muhtaç durumda olan kişilere yapılan yardımlardır (Özdemir ve Kutlu, 2011:364). Sosyal yardım uygulamaları devlet nazarında kamusal sosyal yardım (KSY) programları aracılığıyla yürütülmektedir. KSY, kendi ellerinde olmayan sebeplerden dolayı yoksul olarak doğan veya sonradan yoksulluğa düşen ve dolayısıyla mutlak veya

görel olarak yardıma muhtaç hale gelen kişilere, insanlık haysiyetine yaraşır düzeyi sağlamak maksadıyla, çoğu kez devlet bütçesinden (fonlardan) tek taraflı olarak yapılan karşılıksız (veya kişinin durumunun iyileşmesine paralel olarak geri ödemeli) maddi desteklerdir (Seyyar, 2004).

Toplumda yoksul veya muhtaç durumda bulunan kişi veya gruplara yönelik ekonomik ve sosyal amaçla yapılan her türlü maddi desteği kapsayan sosyal yardımlar (DDK, 2009:3), Türkiye’de 1980 sonrası dönemde yoksulluğun artmasına koşut olarak bunu hafifletmeye yönelik araçlar ve mekanizmaların devreye girmesi ile belirginleşmeye başlamıştır (Özdemir ve Kutlu, 2011:370). Türkiye’nin 24 Ocak 1980 kararları sonrası ekonomik olarak yaşadığı dönüşüm tahlil edildiğinde, uygulanan liberal politikaların yoksulluğa ilişkin bedelinin ağır olması, bireyleri yoksullaşma sürecinden uzak tutacak kurumların varlığına olan gereksinimi artırmıştır. Öte yandan bu süreçten günümüze kadar ekonomik ve sosyal sorunların etkisiyle aile ve sosyal yapıda yaşanan değişim sonucunda toplum merkezli geleneksel yardımlaşma ve dayanışma mekanizmalarının zayıflaması da devletin yanı sıra, mahalli idarelerin ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal yardım alanına yönelik çalışmalarının artmasına neden olmuştur (DDK, 2009:3).

Refah devleti geleneği olmayan Türkiye gibi ülkelerde yoksulluğu azaltma, kayıt dışılık (enformelleşme) ve dolayısıyla sosyal güvenlik sisteminden yoksun olma durumundan dolayı ağırlıklı olarak sosyal yardımlar üzerinden ilerlemektedir. Zira 1980 öncesine bakıldığında yoksullukla mücadele, hayırsever kişi ve kurumların anlayışına terk edilmiştir. Bu yüzden Türkiye’de sosyal yardım anlayışının bir hayli gecikmeli olarak vücut bulduğu söylenebilir (Özdemir ve Kutlu, 2011:370; Güneş, 2012:163).

Türkiye’de sosyal yardım alanında pek çok kamu kurum ve kuruluşu ve sivil toplum örgütleri (Kimse Yok Mu, Yardım Eli, Deniz Feneri Derneği gibi) faaliyet göstermektedir. Genel olarak bu kamu kurum ve kuruluşları şu şekilde sıralanabilir:

- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM),
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK),
- Özürlüler İdaresi Başkanlığı,

- Vakıflar Genel Müdürlüğü,
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,
- Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK),
- Maliye Bakanlığı,
- Sağlık Bakanlığı.

Türkiye’de sosyal yardım alanındaki temel kuruluş Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM)’dür. Diğer kamu ve kuruluşlar asli hizmetlerine ek olarak sosyal yardım alanında faaliyette bulunmaktadır (Sallan Gül ve Gül, 2008:367; Şimşek, 2012:120).

Türkiye’de sosyal yardım uygulamalarının değişen çehresine bakıldığında Dünya Bankası’nın öneri ve yoksulluğu azaltma stratejileri doğrultusunda bir yol izlendiği görülmektedir. Süreç aynı zamanda sosyal politikanın merkezine yerleştirilen toplumsal kesimin de değişmesi olarak değerlendirilebilir ve kişisel haklar ve sınıfsal korumalardan kişisel yardımlara ve yoksulluğu azaltma stratejilerine doğru bir dönüşümü içermektedir (Özdemir ve Kutlu, 2011:376).

Türkiye’de yoksulluk sorununun çözümünde son yıllara kadar dolaylı yaklaşım ağırlıklı olarak benimsenmiş, yoksullukla mücadele ekonomik büyümeye havale edilmiş ve beş yıllık kalkınma planlarında hızlı ekonomik büyümenin yoksulluk sorunlarını kendiliğinden çözeceği gibi iyimser bir algı geliştirilmiştir. Ne var ki, ekonomik büyümenin kendi başına yoksulluğu çözemeyeceği anlaşılmış ve yoksullukla mücadelede doğrudan mücadele yöntemlerinin de uygulanması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır (Gündoğan, 2008:52). Türkiye’de son yıllarda yoksullukla doğrudan mücadeleye yönlendirilmiş en önemli uygulama Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF)’dur. Bu uygulama ve uygulamanın yönetici birimi Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) bir alt başlıkta ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.3.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF)

Türkiye’de yoksullukla mücadelede sosyal yardım uygulamalarının yasal zemine oturtulması sürecinde 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu’nun kabulü önemli bir yer tutar. Bu kanuna istinaden 14.06.1986 tarihinde oluşturulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) gücünü Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının “Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir” şeklindeki hükmünden almaktadır.

2.3.3.1. SYDTF Hakkında Genel Bilgiler

Halk arasında anılan ismiyle Fak-Fun-Fon (Fakir Fukara Fonu) olarak bilinen (Metin, 2011:188) SYDTF Türkiye’de yoksullukla mücadele etmek, sosyal güvenlik sistemi dışında kalan yoksulların ekonomik ve sosyal hayata daha aktif katılımlarını sağlamak üzere kurulmuştur (Gül ve Sallan Gül, 2008:367). SYDTF’nin kuruluşunu teşkil eden 3294 sayılı kanunun amaçları şu şekilde belirtilmektedir:

- Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile her ne suretle olursa olsun Türkiye’ye kabul edilmiş veya gelmiş kişilere yardım etmek,
- Sosyal adaleti pekiştirici tedbirler alarak gelir dağılımının adil bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak,
- Sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek.

SYDTF kuruluşu itibariyle yoksullukla mücadelede etkin bir görev üstlenmektedir. Bu görevler maddeler halinde aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Fonda toplanan kaynakların, Bakanlıkça ve il-ilçe sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları tarafından yürütülecek sosyal yardım proje ve programları ile yatırım programları çerçevesinde dağıtım önceliklerini belirlemek ve dağıtımına karar vermek,

- İl ve ilçe sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarında çalıştırılacak personelin nitelikleri ile özlük hakları ve diğer hususlarla ilgili belirlenecek kriterleri görüşmek ve karara bağlamak,
- İl ve ilçe sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları ile diğer kurum ve kuruluşlardan gelen sosyal yardım amaçlı talep ve teklifleri değerlendirmek,
- Toplumda dayanışma ve paylaşma bilincini geliştirmek ve desteklemek üzere bilimsel, sosyal, kültürel programlar-projeler önermek, hazırlanan projelere destek sağlamaktır (<http://www.sosyalyardimlar.gov.tr> (24.08.2013)).

Bu görevlerin gereği olarak 3294 sayılı kanunun amaçlarına yönelik çalışmanın başlaması için Merkez Bankası nezdinde bir fon hesabı açılmış, yasada sayılan gelirlerin Maliye Bakanlığı'nın belirleyeceği esaslara göre bu hesapta toplanması öngörülmüştür. Fon kaynaklarının nasıl, kim tarafından ve ne şekilde kullanılacağı ve Fon'un denetiminin kim tarafından yapılacağı ise bu konuda çıkarılan SYDTF Yönetmeliği ile belirlenmiştir. Buna göre kaynakların nasıl ve nereye kullanılacağı Fon Kurulu kararı ve Başbakan'ın onayı ile gerçekleşmektedir. Yönetmeliğe göre Fon Kurulu Başkanı kaynakların nemalandırılması için her türlü çalışmayı yapmaya yetkilidir. Fonda biriken mali kaynağın denetimi ise, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu ve Sayıştay Başkanlığı tarafından yapılmaktadır (Demirhan ve Kartal, 2011:137). SYDTF gelir kalemleri şunlardır (<http://www.sosyalyardimlar.gov.tr> (24.08.2013)):

- Kanun ve kararnamelerle kurulu bulunan veya kurulacak olan fonlardan Bakanlar Kurulu kararıyla % 10'a kadar aktarılacak miktarlar,
- Gelir ve kurumlar vergisi tahsilat toplamının % 2,8'i,
- Trafik para cezalarının % 50'si,
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) gelirlerinin % 15'i,
- Bütçeye konulacak ödenekler,
- Her nevi bağış ve yardım ve diğer gelirler.

Bu gelirlerin yanı sıra Fon, kurumlar vergisinden (iktisadi işletmeler hariç), yapılacak bağış ve yardımlarda veraset ve intikal vergisinden, sahip oldukları taşınır ve taşınmaz mallar ve yapacakları tüm muameleler dolayısıyla her türlü vergi, resim, harç ve fonlardan muaf tutulmaktadır. Böylece Fon kaynaklarının kesintiye maruz kalması önlenmiş ve biriken kaynağın olabildiğince amaca uygun şekilde kullanılabilmesi hedeflenmiştir (Demirhan ve Kartal, 2011:138).

SYDTF'nin idari işleri, kurulduğu günden 9 Aralık 2004 tarihine kadar Başbakanlığa bağlı bir birim olarak faaliyet gösteren Fon Genel Sekreterliği eliyle yürütülmüştür. Bu tarihten sonra ve 5263 sayılı kanun ile Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) kurulmuş, böylece fon yönetimi kurumsal bir yapıya kavuşturulmuştur.

2.3.3.2. SYDTF Yürütme Organı SYGM Hakkında Genel Bilgiler

Türkiye Cumhuriyeti devletinin en önemli sosyal yardım ve himaye kuruluşu olan SYGM, gerek yurt çapında sürdürdüğü yardım faaliyetleri ile sosyal güvencesi olmayan yoksul, kimsesiz, muhtaç ve düşkün bireylere gerekse istihdam odaklı mesleki eğitim ve proje destekleri ile eğitimsiz kitlelere ilişkin devletin sosyal sorumluluklarını yerine getirmektedir.

SYGM 8 Haziran 2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. SYGM'nin görevleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yoksullukla mücadelede sosyal yardımlar alanında ulusal düzeyde uygulanacak politika ve stratejilerin oluşturulması çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek,
- 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun amaçlarını gerçekleştirmek ve uygulanmasını sağlamak için gerekli idari ve mali tedbirleri almak,

- SYDTF'nin gelirlerini zamanında toplamak, toplanan gelirlerin yerinde, zamanında ve ihtiyaçlara göre kullanılmasını sağlamak,
- 3294 sayılı kanun hükümlerine göre kurulan vakıfların harcamalarını, iş ve işlemlerini araştırmak, incelemek, izlemek ve denetlemek, görölen aksaklıklarla ilgili gerekli tedbirleri almak, vakıfların çalışma usül ve esasları ile sosyal yardım programlarının ölçütlerini belirlemek,
- Mevzuatta kamu kaynaklarıyla yardım yapılması öngörölen kişilere aylık, tazminat, ücret, yardım veya başka bir ad altında yapılacak her türlü sosyal yardımın ödenmesi ve anılan yardım ve ödemelerin veri tabanına işlenerek izlenmesi ile ilgili işleri diğer birimler ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde yerine getirmek; diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılmakta olan her türlü sosyal yardım ve ödemelerin veri tabanında izlenmesine ilişkin işlemleri yürütmek,
- Yoksullukla mücadeleye ve genel müdürlüğün görev alanına giren diğer konulara ilişkin araştırma ve incelemeler yapmak, proje hazırlamak ve uygulamak,
- Yoksullukla mücadele alanında uluslararası gelişme ve uygulamaları izlemek, değerlendirmek, ülke açısından yararlı görölen modelleri uygulamaya koymak,
- Sosyal Yardımlar Bilgi Sistemi ile ilgili işleri yürütmek,
- Sosyal yardımlaşma ve dayanışma kültürünü kökleştirici çalışmalar yapmak, geniş kitleleri kapsayan yardım kampanyalarını koordine etmek ve desteklemek,
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı tarafından verilen benzeri görevleri uygulamaktır.

SYGM'nin misyonu "adil bir gelir dağılımının sağlanmasında katkıda bulunmak, yoksullukla mücadele kapsamında kaynakların etkin bir biçimde kullanılmasını sağlamak, temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun nüfusun en yoksul

diliminde yer alan bireyleri sosyal yardımlarla desteklemek; üretim ve istihdama yönelik projeleri sürekli kılarak bireylerin toplumsal hayata entegre olmalarını sağlamak, kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, vatandaşlar ve diğer paydaşlar ile eşgüdüm içerisinde çalışarak sosyal yardımların etkin bir biçimde dağıtılmasını sağlamak ve bu doğrultuda sosyal yardım politikaları geliştirmek” olarak belirtilmiştir (<http://www.sosyalyardimlar.gov.tr> (25.08.2013)).

2.3.3.3. SYGM Tarafından Uygulanan Sosyal Yardım Programları

Türkiye’de SYGM tarafından 3294 sayılı kanun kapsamında yer alan bireylere yönelik çeşitli sosyal yardım programları uygulanmaktadır. Bu programların uygulayıcı birimi her il ve ilçede örgütlenmiş olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV)’dir. Vakıflara ihtiyaç sahibi bireylerin ikamet yerlerinde temel ve acil ihtiyaçlarının karşılanması ve cari harcamaları için periyodik aktarımlar yapılmaktadır. SYDV’ler periyodik olarak aldıkları bu paylar ile ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan bireylerin gıda, giyim, yakacak, barınma, sağlık, eğitim vb. acil ve güncel zaruri ihtiyaçlarını karşılamaktadır (SYGM, 2011:45).

SYGM tarafından yürütülen diğer bir sosyal yardım uygulaması ise Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) uygulamasıdır. Dünya Bankası ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında 14 Eylül 2001 tarihinde imzalanan ve 28 Kasım 2001 tarihinde yürürlüğe giren Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP)’nin⁷ bir bileşeni olan ŞNT, eğitim ve sağlık alanlarında belirli düzenlemeler içerir. Bu düzenlemelere göre sunulan şartları sağlayan çocuk sahibi ailelere eğitim ve sağlık alanlarında nakdi yardım yapılmaktadır. 31 Mart 2007 tarihinde sonlandırılan SRAP anlaşması gereğince uygulamaya konulan ŞNT ve Yerel Girişimler (şimdiki adıyla proje destekleri) halen SYGM bünyesinde uygulamaya devam etmektedir (SYGM, 2008:104; SYGM, 2010:118; Metin, 2011:189-190).

⁷ SRAP’ın temel hedefleri, “krizden etkilenen yoksullara acil gelir desteği sağlamak, sosyal yardım kurumlarının kapasitesini artırmak, temel sağlık ve eğitim hizmetlerinin kullanılma şartına bağlı kalınarak nüfusun en yoksul % 6’sını hedefleyen temel bir sosyal yardım sistemini uygulamaya koymak ve yoksullar için gelir ve istihdam yaratıcı fırsatları artırmak” olarak belirtilmektedir (Zabcı, 2003:232).

2.3.3.3.1. Aile Yardımları

Aile yardımları adı altında yapılan yardımlar; gıda, yakacak ve barınma yardımlarını kapsamaktadır:

- *Gıda Yardımları:* İhtiyaç sahibi ailelerin gıda ve giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Ramazan Ayı ve Kurban Bayramı öncesinde yılda iki kez yapılan yardımlardır.
- *Yakacak Yardımları:* Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ) aracılığıyla sağlanan kömür, vakıflarca ihtiyaç sahibi ailelere kışlık yakacak ihtiyacının karşılanması amacıyla dağıtılmaktadır. Dağıtılan miktar hane başına en az 500 kg'dir. Aile yardımları içerisinde en fazla kişinin yararlandığı yardım kalemi yakacak yardımlarıdır.
- *Barınma Yardımları:* Oturulamayacak derecede eski, bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan muhtaç bireylere evlerinin bakım ve onarımı için aynı veya nakdi olarak yapılan yardımlardır.

SYGM verilerine göre hazırlanan tablo 3, 2006 ile 2011 yılları arasında gıda, yakacak ve barınma yardımlarından yararlanan kişi/hane sayısını göstermektedir.

(Tablo 3: 2006 – 2011 Yılları Arasında Aile Yardımları Programından Faydalanan Kişi/Hane Sayısı)

Aile Yardımları	Yıllar ve Yararlanan Kişi/Hane Sayısı					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Gıda Yardımları	1.064.000	1.000.000	2.106.466	2.063.363	861.707	849.303
Yakacak Yardımları	1.773.628	1.894.555	2.347.728	2.256.265	1.240.150	2.095.636
Barınma Yardımları	415	612	27.501	20.183	1.546	3.469
Toplam	2.838.043	2.895.167	4.481.695	4.339.811	2.103.403	2.948.408

(Kaynak: SYGM Faaliyet Raporları)

2.3.3.3.2. Eğitim Yardımları

Ekonomik ve sosyal yoksunluk içerisinde bulunan ailelerin eğitim çağındaki çocuklarına yönelik olarak sağlanan eğitim yardımları kapsamında ilköğretim ve

ortaöğretimde okuyan çocukların okul ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik aynı ve nakdi yardım yapılmaktadır. Bu maksatla yürütülen programlar şunlardır:

- *Eğitim Materyali Yardımı:* Her eğitim-öğretim yılı başında, SYDV aracılığıyla ilköğretim ve ortaöğretimde okuyan yoksul ailelerin çocuklarının önlük, ayakkabı, çanta, kırtasiye gibi temel okul ihtiyaçları karşılanmaktadır.
- *Şartlı Eğitim Yardımı:* 3294 sayılı kanun kapsamında yer alan ve maddi imkansızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelere, çocuklarının okula devam etmeleri şartıyla aylık olarak şartlı eğitim yardımı yapılmaktadır. Yardımlar çocukların düzenli olarak okula devam etmeleri koşuluyla ilköğretime devam eden erkek öğrenci için 30 TL, kız öğrenci için 35 TL; ortaöğretime devam eden erkek öğrenci için 45 TL, kız öğrenci için 55 TL olarak annelerin şahsına ödenmektedir.
- *Öğle Yemeği Yardımı:* 1997 yılında başlatılan 8 yıllık temel eğitimdeki taşınabilir eğitim uygulaması kapsamında, okulların bulunduğu merkezlere taşınan yoksul öğrencilere öğle yemeği verilmesini içeren bu program, 2003-2004 öğretim yılından itibaren kaynağı fondan karşılanmak üzere il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.
- *Yüksek Öğrenim Bursları:* 2003-2004 öğretim yılından itibaren Kredi ve Yurtlar Kurumu'na devredilen yüksek öğrenim bursları, daha önce almaya hak kazanmış başarılı öğrencilere ödenmeye devam etmektedir.
- *Ücretsiz Kitap Yardımı:* 2003-2004 öğretim yılından itibaren kaynağı fondan aktarılmak suretiyle Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ilköğretim öğrencilerinin kitapları ücretsiz dağıtılmaktadır. Bu kapsamda ayrılan kaynak doğrudan MEB'e aktarılmaktadır.
- *Öğrenci Taşıma, Barınma ve İaşe Yardımı:* Taşınabilir sistem dışında kalan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin ulaşım, barınma vb. ihtiyaçlarına yönelik SYDV'lerce verilen desteklerdir.
- *Engelli Öğrencilerin Okullarına Ücretsiz Taşınması Projesi:* 2004-2005 öğretim yılından itibaren MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma

Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve SYGM işbirliğiyle uygulanan proje kapsamında özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin okullara erişimi ücretsiz olarak sağlanmaktadır.

Tablo 4'te 2008-2010 yılları arasında eğitim yardımı alan kişi sayıları alt kalemleriyle birlikte gösterilmiştir.

(Tablo 4: 2008 – 2010 Yılları Arasında Eğitim Yardımı Alan Kişi Sayısı)

Eğitim Yardımları	Yıllar ve Yararlanan Kişi Sayısı		
	2008	2009	2010
Eğitim Materyali Yardımı	1.393.731	177.530	138.732
Şartlı Eğitim Yardımı	1.951.420	2.066.869	2.172.750
Öğle Yemeği Yardımı	692.369	595.661	597.805
Yüksek Öğrenim Bursları	4.413	1.892	700
Ücretsiz Kitap Yardımı	10.870.570	10.400.000	10.500.000
Öğrenci Taşıma, Barınma ve İaşe Yardımı	7.813	10.925	82.185
Engelli Öğrencilerin Taşınma Gideri	26.592	31.161	35.024
Toplam	14.946.908	13.284.038	13.527.196

(Kaynak: SYGM Faaliyet Raporları)

SYGM verilerine göre 2011 yılında şartlı eğitim yardımı dışındaki eğitim yardımlarından yararlananların sayısı 10 milyon 596 bin 55 kişi, şartlı eğitim yardımlarından yararlanan kişi sayısı ise 1 milyon 863 bin 99'dur. 2012 yılında şartlı eğitim yardımları için 501,49 milyon TL kaynak aktarılmış olup, bu yardımlardan 2 milyon 17 bin 810 kişi istifade etmiştir.

2.3.3.3.3. Sağlık Yardımları

Sağlık yardımları kapsamında tedavi giderlerine yönelik destek ve şartlı sağlık yardımları yapılmaktadır.

- *Tedavi Giderlerine Yönelik Destekler:* Bu yardımlar 3294 sayılı kanun kapsamında olan bireylerin ödeme güçlerini aşan ilaç ve tedavi giderlerini karşılamak üzere uygulanmaktadır.

- *Şartlı Sağlık Yardımı*: Şartlı sağlık yardımı kapsamında, nüfusun en yoksul kesiminde yer alan ailelere 0-6 yaş arası çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrolüne götürmeleri şartı ile düzenli yardım yapılmaktadır. Bu alanda yapılan aylık ödemeler 23 Aralık 2010 tarihli fon kurulu kararı ile Ocak 2011 döneminden başlamak üzere çocuk başına 30 TL anneler adına açılan hesaplara yatırılmaktadır. Öte yandan gebe bayanların doğumlarını hastanede gerçekleştirmeleri ve düzenli olarak doktor kontrolüne gitmeleri şartıyla verilen gebelik yardımları aynı tarihli fon kararı ve döneminden başlamak üzere, doğumun hastanede yapılması halinde bir kereye mahsus 70 TL; düzenli muayenelerin yapılması halinde doğumdan önce 30 TL, doğumdan sonra iki kereye mahsus 30 TL olarak belirlenmiştir.

Tablo 5'te 2006-2012 yılları arasında sağlık yardımlarından yararlanan kişi sayıları verilmiştir.

(Tablo 5: 2006-2012 Yılları Arasında Sağlık Yardımlarından Yararlanan Kişi Sayısı)

Sağlık Yardımları	Yıllar ve Yararlanan Kişi Sayısı						
	2006	2007	2008	2009*	2010*	2011	2012
Tedavi Destekleri	1.761	1.628	2.243	207	123	215	13
Şartlı Sağlık Yardımı	944.103	999.041	1.026.725	836.536	829.464	747.507	887.926
Şartlı Gebelik Bileşeni	25.138	30.662	38.478			9.764	25.665
Toplam	971.002	1.031.331	1.067.446	836.743	829.587	757.486	913.604
*2009 ve 2010 yıllarına ait şartlı sağlık yardımı ve gebelik bileşeni verileri birlikte verilmiştir.							

(Kaynak: SYGM Faaliyet Raporları)

2.3.3.3.4. Engelli İhtiyaç Yardımları

Engelli ihtiyaç yardımları, sosyal güvenceden yoksun engelli bireylerin topluma uyumunu kolaylaştıracak her türlü araç gereç ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yürütülen bir sosyal yardım programıdır. Engelli ihtiyaç yardımları kapsamında bireylere; akülü engelli aracı, işitme ve konuşma cihazı, motorlu engelli aracı, engelli protezi, tekerlekli engelli aracı, teleskopik gözlük ve zihinsel engelli öğrencilere yönelik

özel eğitim yardımları yapılmaktadır. Bu yardımlardan 2010 yılında 366 kişi, 2011 yılında 410 kişi ve 2012 yılında ise 10 kişi faydalanmıştır.

2.3.3.3.5. Özel Amaçlı Yardımlar

Özel amaçlı yardımlar kapsamında Fondan, aşevi faaliyetleri (kimsesiz ve muhtaç bireylere yönelik sıcak yemek dağıtılması) ve deprem, sel, yangın gibi afet ve terörden zarar görenlere yönelik yardımlar için kaynak aktarılmaktadır. Ayrıca 2012 yılına kadar Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) prim borcu yardımları ve diğer sosyal ve özel amaçlı yardımlar “Muhtelif Sosyal Yardımlar” kalemi içerisinde özel amaçlı yardımlar sınıfında yer almaktadır.

Aşevi faaliyetleri için 2012 yılında 11,38 milyon TL kaynak aktarılmış ve bu faaliyetten 44.139 kişinin faydalanması sağlanmıştır. 2011 yılında afet destek yardımlarından faydalanan kişi sayısı 685, bu amaçla aktarılan kaynak ise 17,24 milyon TL'dir. 2012 yılı için ise bu kaynak 32,08 milyon TL olarak raporlanmıştır. Öte yandan 2011 yılı için muhtelif sosyal yardımlardan 3.715 kişi faydalanmış ve bu yardımlara 13,30 milyon TL kaynak aktarımı sağlanmıştır.

2.3.3.3.6. Proje Destekleri

SYGM, Hükümet Programı çerçevesinde ve dokuzuncu kalkınma planında yer alan “Yoksulluğun azaltılmasına yönelik hizmetler, yoksulluk kültürünün oluşmasını önleyici ve yoksul kesimin üretici duruma geçmesini sağlayıcı nitelikte olacaktır.” ifadesinin gereği olarak yardım politikalarını bireyleri pasif alıcı durumunda bırakan karşılıksız ve günlük ihtiyacı karşılayan yardım biçiminden, sürdürülebilir gelir elde etmeye yönelik ve onları üretken kılabilecek kalıcı proje desteklerine ağırlık verecek şekilde düzenleme yolunda adımlar atmaktadır. Sosyal yardım alanında bu yönde atılım göstermeyi hedefleyen SYGM'nin proje desteklerine yönelik kaynak aktarımı yapmasının altında şu amaçlar yatmaktadır:

- Çalışabilir durumda bulunan fakir ve muhtaç vatandaşların kendi işlerini kurarak geçimlerini sağlamaları,

- Yoksul vatandaşların sürdürülebilir gelire kavuşturularak doğrudan sosyal yardımların hedef kitlesi olmaktan çıkarılması,
- Yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz veya bu risk altında bulunan birey ve grupların, ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilerek toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin sağlanmasıdır.

Bu amaçlar doğrultusunda SYGM tarafından desteklenen projeler şunlardır:

- *Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDEP)*: 2003 yılında başlatılan KASDEP ile kırsal alanda ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan kişi ve ailelerin en uygun organizasyonla üretime katılmaları, üretilen tarımsal ürünleri mahallinde değerlendirmeleri ve pazarlamaları, gelir seviyelerini yükseltmeleri ve üretimde sürekliliklerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Proje kapsamında tarımsal üretim yapabilmek için yeterli kaynağa sahip olmayan ve süt sığırcılığı, koyunculuk ve seracılık yaparak gelir elde etmek isteyen bireylerin bir kooperatif bünyesinde birleşmeleri sağlanarak destek verilmektedir. Projeden istifade edecek kişiler ilgili SYDV'lerce belirlenmekte, kooperatif şeklinde koordine edilmesi ise İl Tarım Teşkilatı tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kooperatifler; süt sığırcılığı konusunda en az 30 en fazla 120 ortak için 4'er baş inek, koyunculuk konusunda 50 ortak için 25'er baş koyun ve 1 koç, seracılık konusunda ise en az 50 en fazla 120 ortak için 500 metrekare sera yapımı şeklinde desteklenmektedir. Projelerin teknik değerlendirmesi Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Fayda sahipleri proje bedelini faizsiz olarak ilk iki yıl ödemesiz, sonraki altı yıl altı eşit taksitte olmak üzere 8 yıl vade ile gerçekleştirmektedirler.
- *Gelir Getirici Projeler*: Gelir getirici projeler kentsel alanda iş kurmaya yönelik, kırsal alanda yöre şartlarına uygun, üretim içerikli sürdürülebilir faaliyetlere verilen destekleri kapsamaktadır. Bu projelerin amacı, yoksul birey ya da hanelerin kendi geçimlerini sağlayacak işleri kurmaları, gelir elde etmeleri ve başlattıkları çalışmalarını uzun süre devam ettirebilmeleridir.

Uygulanacak projelerin teknik ve ekonomik olarak yerel koşullara uygunluğunun yanında, proje konusunun ¼retim'e yönelik bir alanda, emek yoğun ve beceri gerektiren konularda olması ve ¼retilen ¼r¼n veya hizmetin yöresel satış ve pazarlama olanaklarının bulunması da gerekmektedir. Bu proje kapsamında bitkisel-hayvansal ¼retim, tarımsal ¼r¼n işleme, kuafrl¼k, terzilik, lokantacılık, tornacılık, doğalgaz-sıhhi tesisatçılık vb. meslek kollarına destek verilmektedir. Genel olarak kırsal veya kentsel b¼t¼n gelir getirici projeler i¼in 15 bin TL destek sağlanmaktadır. Öte yandan gelir getirici projelerle hayvancılık (s¼t sığırcılığı, koyunculuk, keçi yetiştiriciliği) ve meyvecilik projeleri de Proje Destek Esasları ve ilgili genelgeler çerçevesinde desteklenmektedir.

- *İstihdam Eğitimi Projeleri:* İstihdam eğitimi projelerinin amacı yoksul kadınlara, işsiz gençlere d¼zenlenecek kısa s¼reli kurslarla çeşitli teknik ve sosyal beceriler kazandırılması ve bu kişilerin daha nitelikli iş bulmalarının sağlanmasıdır. Bu proje SYDV tarafından T¼rkiye İş Kurumu Genel M¼d¼rl¼ę¼ (İşKUR)'ne destek olarak s¼rd¼r¼lmektedir.
- *Sosyal Hizmet Projeleri:* Sosyal hizmet projelerinin amacı dezavantajlı grupların dışlanma riskinin azaltılması, sosyal adaletin pekiştirilmesi, sokakta çalışan/yaşayan çocuklara, engellilere, yaşlılara, korunmasız kadın ve erkeklere, işsiz gençler ve yoksullara sağlanan d¼ř¼k maliyetli sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılmasıdır. Bu hizmetler kapsamında engellilere yönelik projeler, sokak çocuklarının rehabilitasyonu, yaşlı ve hastaların evde bakımı, sosyal marketler gibi konulara destek sağlanmaktadır. Sosyal hizmet projeleri geri ödemesiz olarak uygulanmaktadır.
- *Geçici İstihdam Projeleri:* Geçici istihdam projelerinin amacı toplumun ortak yararı i¼in uygulanacak çeşitli projelerde ihtiyaç duyulan iřg¼c¼n¼n kısa s¼reli istihdamla karşılanması, yoksul işsizlerin çalıştırılması ve bu kişilerin geçici de olsa para kazanıp aile ge¼imine katkı sağlamasıdır.
- *Toplum Kalkınması Projeleri:* Toplum kalkınması projelerinin amacı b¼t¼nleřik bir yaklaşımla birbirini tamamlayıcı birden fazla projenin birlikte

uygulanması veya sosyal hizmet projelerinin birlikte uygulanabilmesine olanak tanınmasıdır.

- *Sosyal Konut Projesi:* Sosyal konut projesi ile SYGM ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) arasında imzalanan protokoller ile, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında bulunan fakir ve muhtaç durumdaki vatandaşlara yönelik, geri ödemeli (kefilsiz ve peşinatsız, 270 ay vadeli, 10 yıl süreyle devretme ve kiraya verme olanağı olmayan) olarak konut sağlanması amaçlanmaktadır. Bu protokol sonrasında 39.974 adet konutun planlanması yapılmıştır, 1+1 ve 2+1 olarak planlanan konutlardan şu ana kadar 12.000 konut tamamlanmıştır. 2023'e kadar 100 bin konutun yapılması plan dahilindedir.

Yukarıda bahsi geçen projeler dışında SYGM tarafından daha önceki senelerde uygulanmış fakat günümüzde uygulanmayan projelerin varlığı da söz konusudur. Bunlardan birincisi 2006 yılı içinde uygulanıp daha sonra uygulamadan kaldırılan Bilişim Çıracıları Projesidir. Bu proje kapsamında sosyal yardım alan ailelerin lise mezunu gençlerine istihdam yaratmak amacıyla bu gençlerin bilgi teknolojileri konusunda eğitilmeleri sağlanmıştır. 14 ilde başlatılan bu proje kapsamında 1006 kursiyer eğitim görmüş ve eğitim sonunda 285 kursiyer istihdam edilmiştir.

Uygulanması devam etmeyen projelerden bir diğeri 2006 ve 2007 yıllarında uygulanmış olan Sertifikalı Tarım İşçileri Projesidir. Bu proje kapsamında, orta ve büyük ölçekli tarımsal işletmelerin ihtiyaç duyduğu tarım işçilerinin sertifikalandırılarak Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM)'nde hizmet satın alımı yoluyla istihdam edilmeleri sağlanmıştır. 2006 yılında 878 kursiyer, 2007 yılında ise 1100 kursiyer bu proje kapsamında eğitim görmüştür.

2007 yılında yoksul olan bireylere gelir oluşturmak amacıyla uygulanan ve aynı yıl sonlandırılan Diyarbakır İş Destek Projesi kapsamında 172 kişi için destek sağlanmıştır. Yine aynı yıl Kültür ve Turizm Bakanlığı ile işbirliği halinde yürütülen El Sanatlarını ve Sanatkarlarını Destekleme Projesi ile herhangi bir sosyal güvencesi olmayan sanatkar/ustalardan eğitici olarak yararlanılmıştır. 2009 yılında Arıcılık ve Bal Üretimi Eğitim Projesi'nin % 10'u Fon kaynaklarından karşılanmıştır.

Tablo 6’da SYGM verilerine göre hazırlanmış 2003-2012 yılları arasında desteklenen proje sayısı ve proje desteklerinden faydalanan kişi/hane sayıları alt programları itibariyle verilmektedir.

(Tablo 6: 2003 – 2012 Yılları Arasında Desteklenen Proje ve Kişi/Hane Sayısı)

Proje Destekleri (2003-2012)		
Alt Programlar	Desteklenen Proje Sayısı	Desteklenen Kişi/Hane Sayısı
Gelir Getirici Projeler	19.741	89.369
Geçici İstihdam Projeleri	769	18.179
İstihdam Eğitimi Projeleri	490	10.723
Koyun Yetiştiriciliği Projeleri	328	1.059
Sosyal Hizmet Projeleri	3.374	200.963
Süt Sığırcılığı Projeleri	818	4.551
Toplum Kalkınması Projeleri	358	189.707
Damızlık Koyun (KASDEP)	166	8.154
Seracılık (KASDEP)	5	337
Süt Sığırcılığı (KASDEP)	1.010	66.955
Toplam	27.059	589.997

(Kaynak: SYGM, 2013: 43-44).

2.3.3.3.7. Diğer Sosyal Yardımlar

Bahsi geçen yardım programlarının yanında uygulamada yeni olan ve uygulamasını SYGM’nin üstlendiği bazı sosyal yardım uygulamalarının varlığı söz konusudur.

- *2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki İş ve İşlemler:* 2022 sayılı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” gereğince; herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan bir gelir veya aylık hakkından faydalanmayan ve 01 Ocak 2013 tarihi itibariyle 119,61 TL tutarından daha az aylık ortalama geliri olan muhtaç Türk Vatandaşlarına, 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük engelliler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış engelli yakını bulunan kimselere (engelli yakınına fiilen bakmak şartıyla) aylık bağlanmaktadır. Öte yandan herhangi bir ülkenin

sosyal güvenlik sisteminden bir geliri olmayan veya aylık almayan, bunun yanında silikozis hastalığı nedeniyle meslekte kazanma gücünü en az % 15 düzeyinde kaybeden kişilere de aylık bağlanma imkanı geliştirilmiştir. Bu bağlamda 2012 yılında 1 milyon 228 bin 355 kişi bu sosyal yardım uygulaması çerçevesinde aylık (üç ayda bir) almıştır.

- *Genel Sağlık Sigortası (GSS) Gelir Testi İşlemleri:* GSS yönetmeliği doğrultusunda GSS gelir testi işlemleri 1 Ocak 2012 tarihinden itibaren SYDV'ler tarafından yürütülmektedir. Vakıflara başvuru yapan kişilerin sistem üzerinden merkezi veri tabanlarında kayıtlı mal varlığı bilgileri ve gelir durumları incelenmektedir. Gelir düzeyi brüt asgari ücretin üçte birinin altında olan bireylerin (60/c1) GSS primleri SYGM tarafından ödenmektedir. Bu gelir düzeyinde bulunan 7 milyon 519 bin 521 kişinin primi 2012 yılında SYGM tarafından ödenmiştir.
- *Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Sosyal Yardım Uygulaması:* 2012 yılı Şubat ayından itibaren başvuruları alınmaya başlayan bu programın hedef kitlesi 3294 sayılı kanun kapsamında olan eşi vefat etmiş kadınlar olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda eşi vefat etmiş kadınlara muhtaçlıkları devam ettiği süre içerisinde aylık 250 TL olmak üzere iki aylık periyotlarla düzenli olarak 500 TL yardım edilmektedir. 2012 yılı içerisinde 229.807 kadın bu yardım ödemesini almıştır (SYGM, 2007:71; 2008:77; 2010:91; 2012:95; 2013:24-47; 2013:24-46).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIMLARIN YOKSULLUK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ÖLÇÜLMESİ VE ANALİZİ

3.1. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Ekonomik dönüşüm anlamında Türkiye için 1980 yılı bir dönüm noktası olmuş, dünyadaki değişim rüzgarları ve iç dinamikler sonucunda ortaya çıkan köklü değişiklikler 80'lere damgasını vurmuştur. 1970'lerin son yıllarında yaşanan ödemeler dengesi krizini takiben 24 Ocak 1980'de açıklanan istikrar kararları ile ülkenin ekonomi tarihinde yeni bir dönem başlamış, 1960'lardan beri izlenmekte olan ithal-ikameci politikalar terk edilerek, serbest piyasa kurallarının hakim olduğu, dış dünya ile bütünleşmeyi ve ihracata dayalı sanayileşmeyi hedefleyen bir ekonomi politikası benimsenmiştir.

Kamu kesiminin küçültülmesi, finansal liberalizasyon ve özelleştirmeye yönelik uygulamalar yapısal uyum programlarının öncelikleri arasında yer almaktadır. Yeni ekonomi politikaları, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında çalışanların sosyal haklarının ve sendikal özgürlüklerin kısıtlandığı siyasal ortamda ciddi bir toplumsal muhalefetle karşılaşmadan uygulanabilmiştir. İhracatı, iç talebi kısarak ve ürün maliyetlerini düşürerek artırmayı amaçlayan iktisat programının en doğrudan sonucu çalışanların gelirlerindeki azalmadır. Sanayi kesiminde 1970'lerin sonlarında başlamış olan reel ücretlerdeki azalma 1980'ler sonrasında % 40'ları bulmuş, tarımın ticaret hadlerinde ise 1980'lerin sonlarında % 40-50'ye varan düşüşler gerçekleşmiştir.

1980 istikrar paketi sonrasında ihracat artışı, ülkenin güvenilirliğinin dış piyasalarda yükselmesi gibi iyileşme belirtileri, 1990'larda yerini ardı ardına yaşanan krizlere bırakmıştır. 1994 finansal krizi ile fiyat artışları % 125'i bulurken, ulusal gelir % 6 düşmüştür. 1994 krizi sonrasında verileri çalışan kesimlerin reel ücretlerinin azaldığını ve işsizlik rakamlarında artış olduğunu göstermektedir. Türk ekonomisinin yakın dönem tarihinde yaşanan 2001 krizi ile ekonomi ciddi olarak çöküntüye uğramış, Türk lirası değer yitirmiş ve ulusal gelir azalmıştır. Neo-liberal ekonomi politikaları ve küreselleşme Türk ekonomisinde derin izler bırakmış, hızlı büyümeyi derin finansal

krizler izlemiş, döneme yüksek enflasyon, eşitsiz gelir dağılımı, ekonomik istikrarsızlık damgasını vurmuştur (Gürses, 2007:61-62).

Eğilmez'in (2011) "tam anlamıyla küresel bir kriz" olarak nitelendirdiği 2008 krizi de Türkiye ekonomisini yakın zamanda olumsuz yönde etkileyen diğer bir krizdir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde patlak veren ve dalga dalga bütün dünyaya yayılan küresel krizin Türkiye gibi gelişme yolundaki ülkeleri de etkilemesinin altında yatan belirli sebeplerden söz edilebilir. Her şeyden önce sıcak paranın kaynağı olan ülkelerdeki çıkan sorunlar gelişmekte olan ülkelere yönelik sıcak paranın çekilmeye başlamasına zemin hazırlamıştır. Gelişmiş ülkelerde büyümenin düşmesi, talebin de gerilemeye yol açmasıyla birlikte gelişme yolundaki ülkelerden yapılan ithalatta azalmaya sebep olmuştur. Bu durum gelişme yolundaki ülkelerin dış ticaret gelirlerinin düşmesine ve dolayısıyla ekonomilerinin küçülmeye başlamasına yol açmıştır (Eğilmez, 2011:67-69).

Belirtilen ekonomik gelişmeler özellikle 1980-2002 arasında Türkiye'deki yoksulluk profilinde derin etkiler yaratmış ve gelir dağılımı açısından zengin ile yoksul arasında büyük farkların oluşmasına zemin hazırlamıştır (Gürses, 2007:62). Öte yandan geride bıraktığımız son on yılda Türkiye ekonomisinin istikrarlı bir yapıya bürünmesi, kriz dönemleri ve geçici şoklar dışında, ekonomik göstergeler açısından önceki dönemlere göre daha olumlu gelişmeler içermektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin 2011 yılı yoksulluk çalışmasında Türkiye'de yoksulluk sınırı yöntemine göre günde 2.15\$'ın altında gelir elde edenlerin oranı 2002 yılında % 3,04 iken, 2007 yılında % 0,52 ve 2011 yılında % 0,14 olarak hesaplanmıştır. Yoksulluk sınırı günde 4.30\$ olarak alındığında ise bu oranlar; 2002 yılında % 30,30 iken, 2007'de % 8,41 ve 2011'de % 2,79'dur.

TÜİK tarafından yapılan 2011 Gelir ve Yaşam Koşulları araştırmasında ise Türkiye'de gelire dayalı görel yoksulluk oranları hesaplanmıştır. Hesaplama tüketim harcaması ortanca değerinin % 50'si (Tablo 7) ve % 60'ı (Tablo 8) görel yoksulluk sınırı olarak tanımlanarak yoksulluk oranları elde edilmiştir. Aşağıdaki tablolarda araştırmadan çıkan sonuçlar verilmiştir.

(Tablo 7: Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Hesaplamaları (1))

Yıllar	Yoksulluk Riski	Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	Yoksulluk Oranı	Yoksulluk açığı oranı
2006	50%	2.352	12.412	18,4	31,1
2007	50%	3.013	10.525	15,4	25,7
2008	50%	3.146	11.123	16,1	25,3
2009	50%	3.498	11.891	16,9	26,9
2010	50%	3.689	11.817	16,6	26,9
2011	50%	4.041	11.589	16	25,9

(Tablo 8: Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Hesaplamaları (2))

Yıllar	Yoksulluk Riski	Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	Yoksulluk Oranı	Yoksulluk açığı oranı
2006	60%	2.822	16.932	25	33,4
2007	60%	3.616	15.589	22,8	27,2
2008	60%	3.775	16.381	23,7	27,1
2009	60%	4.197	16.806	23,8	28,6
2010	60%	4.426	16.746	23,5	28,7
2011	60%	4.849	16.390	22,6	29,4

(Kaynak: TÜİK, 2011 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması)

Araştırma sonuçlarına göre Türkiye’de gelire dayalı görelî yoksulluk sınırı tüketim harcaması ortanca değerinin % 50’si olarak belirlendiğinde 2006 yılında % 18,4 olan yoksulluk oranı 2011 yılında % 16’ya düşmüştür. Yüzde 60’ı olarak belirlendiğinde ise daha yüksek bir yoksulluk sınırından ve buna bağlı olarak daha yüksek yoksulluk oranlarından söz etmek mümkündür. Bu verilere göre ise 2006 yılında % 25 olan yoksulluk oranı, 2011 yılında % 22,6 olarak saptanmıştır.

Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (BETAM)’nin TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları araştırması verilerine dayanarak oluşturduğu 2009 yılı ulusal ve bölgesel yoksulluk sınırlarına göre bölgesel görelî yoksulluk oranları, Türkiye’de bölgesel anlamda yoksulluğu gözlemleyebilme olanağı vermektedir. BETAM’ın oluşturduğu alternatif yöntemde ana fikir her bölge için görelî yoksulları ayrı ayrı belirlemek, daha sonra bu yoksulları toplayarak ülke genelinde

yoksulluk oranına ulaşmaktır. Bu ölçümde de her bölge için o bölgenin ortalama gelirinin % 60'ını tespit ederek bölgesel bir yoksulluk sınırı belirlenmiştir.

(Tablo 9: 2009 Ulusal ve Bölgesel Yoksulluk Sınırlarına Göre Bölgesel Görelî Yoksulluk Oranları)

	GY* (UYS)**		GY (BYS)***		Nüfus (Bin Kişi)
	Yüzde	Bin Kişi	Yüzde	Bin Kişi	
TÜRKİYE	23,6	16.857	19,8	14.121	71.342
TR1 İstanbul	7,7	973	19,3	2.449	12.692
TR2 Batı Marmara	18,3	565	19,9	613	3.085
TR3 Ege	15	1.400	19,9	1.850	9.289
TR4 Doğu Marmara	14,8	991	18,4	1.229	6.690
TR5 Batı Anadolu	15,2	1.025	21,4	1.441	6.726
TR6 Akdeniz	21,1	1.907	19,5	1.763	9.055
TR7 Orta Anadolu	24,8	929	18,4	690	3.739
TR8 Batı Karadeniz	23,2	1.018	20,4	892	4.385
TR9 Doğu Karadeniz	21,8	545	19,7	492	2.496
TRA Kuzeydoğu Anadolu	45,6	957	23,4	491	2.101
TRB Ortadoğu Anadolu	52,2	1.880	21,8	787	3.603
TRC Güneydoğu Anadolu	62,4	4.667	19,1	1.426	7.481
* Görelî Yoksulluk ** Ülke geneline göre hesaplanan yoksulluk sınırı *** Bölgelerin her biri için hesaplanan yoksulluk sınırı					

(Kaynak: BETAM, 2013:4)

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ)'nin yayınlamış olduğu 2005-2012 yılları arası Türkiye'deki açlık ve yoksulluk sınırı rakamları Türkiye'de yoksulluk olgusu hakkında fikir verebilecek diğer bir araştırmadır. Tablo 10'da açlık sınırı dört kişilik bir ailenin aylık gıda harcamasını, yoksulluk sınırı ise dört kişilik ailenin aylık zorunlu harcamasını rakamsal olarak ifade etmektedir.

(Tablo 10: 2005 – 2012 Yılları Arasında Türkiye’de Açlık ve Yoksulluk Sınırları)

Yıllar	Açlık Sınırı (Ortalama / TL)	Yoksulluk Sınırı (Ortalama / TL)
2005	527,20	1717,27
2006	575,79	1875,54
2007	642,10	2091,52
2008	720,66	2347,39
2009	749,49	2441,33
2010	839,23	2733,64
2011	891,44	2903,81
2012	948,52	3089,64

(Kaynak: TÜRK-İŞ)

Dünya Bankası’nın verileri kullanılarak elde edilen aşağıdaki tablo ise ülkeler arası kıyaslama yapmaya olanak vermektedir. Ülkeler Dünya Bankası’nın Türkiye’nin de aralarında bulunduğu orta üstü gelir grubu (upper middle income)⁸ olarak gruplandığı ülkeler arasından seçilmiştir. Tabloda ülkelerin 2002-2009 yılları arasındaki ulusal yoksulluk sınırına göre toplam nüfus içindeki yoksulluk oranları verilmektedir. Bu sayede Türkiye’nin yoksulluk durumu daha anlaşılır biçimde değerlendirilebilir.

(Tablo 11: Orta Üstü Gelir Grubundan Seçilen Ülkelerin 2002-2009 Yılları Arasındaki Yoksulluk Oranları)

Ülkeler	Yıllar ve Yoksulluk Oranları							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Türkiye	27	28,1	25,6	20,5	17,8	17,8	17,1	18,1
Beyaz Rusya	30,05	27,1	17,8	12,7	11,1	7,7	6,1	5,4
Dominik Cumhuriyeti	32,7	41,5	49,8	47,8	44,2	43,6	44,2	42,1
Jamaika	19,7	19,1	16,9	14,8	14,3	9,9	12,3	16,5
Kazakistan	44,5	37,5	33,9	31,6	18,2	12,7	12,1	8,2
Venezuela	55,4	62,1	53,9	43,7	36,3	33,6	32,6	31,8

(Kaynak: <http://data.worldbank.org> (18.08.2013)).

⁸ Bu grupta olan ülkelerin kişi başına düşen GSMH miktarı 4,086\$ ile 12,615\$ arasındadır. Kişi başına düşen GSMH hesaplanırken Dünya Bankası Atlas Yöntemi kullanılmıştır (<http://data.worldbank.org> (18.08.2013)).

Gelir dağılımındaki eşitsizliği gösteren S80/S20 oranı, son % 20'lik grubun (en zengin) toplam gelirden aldığı payın ilk % 20'lik grubun (en yoksul) aldığı paya oranı şeklinde ifade edilmektedir. Örneğin Türkiye'nin S80/S20 oranı 2010 ve 2011 yılı için 8.0'dir, bu durum son % 20'lik grubun toplam gelirden aldığı payın ilk % 20'lik gruptan 8 kat fazla olduğunu belirtmektedir. Tablo 12'de Türkiye ile birlikte 15 Avrupa Birliği ülkesinin 2010 ve 2011 yılları için S80/S20 oranları verilmiştir.

(Tablo 12: 2010 ve 2011 Yılları Türkiye ve 15 Avrupa Birliği Ülkesinin S80/S20 Oranları)

Ülkeler	S80/S20 Oranları		Ülkeler	S80/S20 Oranları	
	2010	2011		2010	2011
Türkiye	8,0	8,0	Yunanistan	5,6	6,0
Belçika	3,9	3,9	İspanya	6,9	6,8
Bulgaristan	5,9	6,5	Fransa	4,5	4,6
Çek Cumhuriyeti	3,5	3,5	İsveç	3,5	3,6
Danimarka	4,4	4,4	İtalya	5,2	5,6
Almanya	4,5	4,5	Birleşik Krallık	5,4	5,3
Hollanda	3,7	3,8	Norveç	3,4	3,3
Romanya	6,0	6,2	İsviçre	4,5	4,5
Lüksemburg	4,1	4,0	AB Ortalaması	5,0	5,1

(Kaynak: TÜİK, 2011 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması; Eurostat)

Tablodan görüleceği üzere Türkiye'nin S80/S20 oranı AB ortalamasının yaklaşık 1,5 katıdır. Bu durum Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliğinin AB ortalamasının çok üzerinde olduğunu göstermektedir. Bir ülkede gelir dağılımı bozukluğunun yoksulluğu etkileyen en önemli unsur olduğu düşünüldüğünde Türkiye'de yoksulluk riskinin AB ülkelerine kıyasla daha yüksek olacağı söylenebilir.

Türkiye, UNDP tarafından oluşturulan İnsani Gelişim Endeksi'ne göre 2012 yılı itibariyle 0,722 endeks değeriyle dünyada 187 ülke içerisinde 90'ıncı sıradadır. İnsani Gelişim Endeksi'ne göre Yüksek İnsani Gelişim grubunda yer alan Türkiye'nin sıralaması itibariyle vasat insani gelişime yakın olduğu söylenebilir. Tablo 13 incelendiğinde Türkiye'nin mevcut konumu daha iyi yorumlanabilecektir.

(Tablo 13: 2012 İnsani Gelişim Endeksleri)

Sıralama	Ülkeler	İnsani Gelişim Endeksi (Değer)	Beklenen Yaşam Süresi Endeksi (Yıl)	Ortalama Eğitim Süresi Endeksi (Yıl)*	Beklenen Eğitim Süresi Endeksi (Yıl)**	Kişi Başına GSMH (2005 SGP \$)
Çok Yüksek İnsani Gelişim						
1	Norveç	0.955	81,3	12,6	17,5	48,688
2	Avustralya	0.938	82,0	12,0	19,6	34,340
3	Birleşik Devletler	0.937	78,7	13,3	16,8	43,480
4	Hollanda	0.921	80,8	11,6	16,9	37,282
5	Almanya	0.920	80,6	12,2	16,4	35,431
6	Yeni Zelanda	0.919	80,8	12,5	19,7	34,358
7	İrlanda	0.916	80,7	11,6	18,3	28,671
7	İsveç	0.916	81,6	11,7	16,0	36,143
9	İsviçre	0.913	82,5	11,0	15,7	40,527
10	Japonya	0.912	83,6	11,6	15,3	32,545
Yüksek İnsani Gelişim						
48	Bahreyn	0.796	75,2	9,4	13,4	19,154
49	Bahama Adaları	0.794	75,9	8,5	12,6	27,401
50	Beyaz Rusya	0.793	70,6	11,5	14,7	13,385
	...					
85	Brezilya	0.730	73,8	7,2	14,2	10,152
85	Jamaika	0.730	73,3	9,6	13,1	6,701
87	Ermenistan	0.729	74,4	10,8	12,2	5,540
88	Saint Lucia	0.725	74,8	8,3	12,7	7,971
89	Ekvador	0.724	75,8	7,6	13,7	7,471
90	TÜRKİYE	0.722	74,2	6,5	12,9	13,710
91	Kolombiya	0.719	73,9	7,3	13,6	8,711
92	Sri Lanka	0.715	75,1	9,3	12,7	5,170
93	Cezayir	0.713	73,4	7,6	13,6	7,418
94	Tunus	0.712	74,7	6,5	14,5	8,103
Vasat İnsani Gelişim						
95	Tonga	0.710	72,5	10,3	13,7	4,153
96	Belize	0.702	76,3	8,0	12,5	5,327
96	Dominik Cumhuriyeti	0.702	73,6	7,2	12,3	8,506
96	Fiji	0.702	69,4	10,7	13,9	4,087
96	Samoa	0.702	72,7	10,3	13,0	3,928
100	Ürdün	0.700	73,5	8,6	12,7	5,272
	...					
* 2010 yılı verileri kullanılmıştır. ** 2011 yılı verileri kullanılmıştır.						

(Kaynak: UNDP, 2013: 144-145).

Türkiye’de kişi başına düşen GSMH miktarı klasmanındaki ülkelere göre oldukça yüksektir. Öyle ki 50. sırada bulunan Beyaz Rusya’nın kişi başına düşen GSMH miktarı Türkiye’den düşüktür. Ancak Türkiye’de ortalama eğitim seviyesinin çok düşük kaldığı görülmektedir. Diğer yandan beklenen yaşam süresi de ilk 10’da

bulunan ülkelerin en az 5-6 yıl gerisindedir. Kalkınmadaki temel unsurlardan eğitim ve uzun yaşama (sağlık) gibi göstergelerin düşük seviyelerde kalması, Türkiye'nin yüksek kişi başına GSMH miktarı elde etmesine rağmen vasata yakın bir insani gelişme endeksi elde etmesine sebep olmuştur.

Türkiye'de yoksulluğu tüm yönleriyle değerlendirebilmek oldukça zordur. Bu zorluk gerek veri sağlamada gerekse de sağlanan verilerin yoksulluğu ölçümlemedeki güvenilirliği konusunda yaşanmaktadır. Buna karşın son yıllarda Türkiye'de yoksulluk üzerine yapılan çalışmaların arttığı söylenebilir. Öte yandan TÜİK düzenli aralıklarla yoksulluk, gelir dağılımı ve yaşam koşulları ile ilgili raporlar sunmaktadır. Uluslararası kuruluşların da farklı tipteki yoksulluk ölçümleri Türkiye'de yoksulluk üzerine sağlıklı değerlendirme yapma şansını artırmaktadır.

3.2. LİTERATÜR TARAMASI

3.2.1. Yoksulluk Çalışmalarına İlişkin Türkçe Literatür Özeti

Yoksulluk konusuna olan ilginin 1980'lerden sonra artmaya başlamasıyla birlikte yoksulluk yazınında yoksulluğu nesnel verilerle ifade edebilmek için yapılan çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Bu gelişmeye koşut olarak Türkiye'de de yoksulluk çalışmalarının 90'lı yıllarda artmaya başladığı ve bu yıllardan itibaren yoksulluğun sayısal verilerle ölçümlendiği ve değerlendirildiği görülmektedir. Öte yandan Türkiye'de yoksulluk üzerine yapılan çalışmaların genel özelliği TÜİK hane halkı bütçe anketi verilerini kullanarak yoksulluk sınırlarının ve oranlarının belirlenmesine yöneliktir. Belirlenen yoksulluk değerleri daha sonra yoksul kişi sayısını ve ulusal ve bölgesel anlamda yoksulluğun derinliğini tahmin etmede kullanılmıştır. 2000'li yıllardan günümüze değin Türkiye'de yoksulluk üzerine yapılan çalışmalar artsa da bu çalışmaların birçoğu sözel tartışma düzeyinde kalmıştır. Bu yıllarda özellikle Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), TÜİK ve TUSİAD gibi kuruluşların da yoksulluk konusuyla ilgili politika üretmeye yönelik çalışmalar yaptığı görülmektedir.

Dünya genelindeki yoksulluk çalışmaları analiz edildiğinde, Türkiye'de yoksulluk yazınının henüz gelişme aşamasında olduğu söylenebilir. 1990'lı yıllardan

sonra sözü edilmeye başlayan yoksulluk konusuna ilişkin çalışmalar, yoksulluk sınırının tespit edilerek kimlerin yoksul olup olmadığını belirlemeye yöneliktir. Bu bağlamda verilen yüzdesel yoksulluk oranlarının yanı sıra, gelir dağılımına ilişkin verilerle de yoksulluğa ilişkin saptamalar yapılmıştır. 1990-2000 arası yoksulluk yazını incelendiğinde en fazla atıf alan çalışmalar Dağdemir'in (1992) doktora tezi ve (1999) yoksulluk çalışması, Erdoğan'ın (1996) ve (1997) yoksulluk çalışmaları, Dumanlı'nın (1996) çalışması ve Dansuk'un (1997) yoksulluk ölçümü ile ilgili çalışmasıdır. Tablo 14'te bu çalışmalara ait kısa bir özet tablo sunulmaktadır.

(Tablo 14: 1990-2000 Arası Türkçe Literatür Özeti)

Yazar	Örneklem	Özet
Dağdemir, (1992)	Türkiye	Yazar yoksulluk sorununu ele aldığı doktora çalışmasında yoksulluk, Türkiye'nin sosyoekonomik yapısı üzerinden değerlendirilmiş ve toplam gelirden yoksul kesimin aldığı payla ilişkilendirilmiştir.
Erdoğan, (1996)	Türkiye	Yazarın TÜİK 1994 yılı hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketi verilerini kullanarak yaptığı çalışmada yoksulluk sınırı oluşturmaya yönelik yöntemlerle Türkiye geneli, kent-kır ve yedi coğrafi bölge ayrımı yapılarak yoksul hane halkı oranları belirlenmiştir.
Dumanlı, (1996)	Türkiye	Yazar TÜİK 1987 yılı hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketinin verilerini kullanarak günlük kalori miktarından (2450 kalori) hareketle 1987-1994 yılları arasındaki kişi başına yoksulluk sınırlarını belirlemiş ve yoksulluk oranlarını elde etmiştir.
Dansuk, (1997)	Türkiye	Yazar çalışmanın amacının yoksulluk ile sosyal göstergeler arasındaki ilişkilerin ortaya konulmasına yönelik olduğunu belirtmiştir. Çalışmada bölgesel eşitsizlikleri yoksulluk hesaplamalarına dahil etmek için bölgelerin fiyat ve kalori farklılıkları dikkate alınarak 1987 yılı için bölgesel mutlak yoksulluk sınırları ve yoksulluk oranlarına ulaşılmıştır.
Erdoğan, (1997)	Türkiye	Yazar daha önce 1996 yılında yaptığı çalışmada kullandığı 1994 yılı hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketi verilerini kullanarak yoksulları; yaş grupları, eğitim durumu, cinsiyet ve medeni durumu temelinde ayırarak incelemiştir.
Dağdemir, (1999)	Türkiye	Yazar yoksulluğun yıllar itibarıyla sayısal değişiminin yanı sıra yoksulluk açığı, yoksullar arası gelir eşitsizliği, Sen endeksi ve yoksul kişi oranı gibi yoksulluk ölçütlerini kullanarak yoksulluğun şiddetini gözlemlemiştir. Çalışmada ayrıca Türkiye'deki yoksulluk kentsel ve kırsal ayrımına gidilerek ayrı ayrı ölçümlenmiştir.

Görüldüğü üzere Türkiye’de 1990 sonrasında ilgi duyulmaya başlanan yoksulluk konusuna ilişkin çalışmalarda öncelikli hedef günlük kalori hesabına göre kimlerin yoksul sayılıp sayılmayacağına tespiti olmuştur. Bu tespit yapıldıktan sonra kentsel, kırsal ve bölgesel anlamda yoksulluk yüzdesel olarak ifade edilmiş ve ardından yoksulluğun yıllar itibariyle değişimi gözlenmiştir. Öte yandan yapılan bazı çalışmalarda günlük kalori hesabına dayanan yoksulluk ölçümleri sosyoekonomik değişkenlere (yaş, cinsiyet, meslek grupları, medeni durum gibi) göre sınıflandırılarak farklı kitlelerin yaşadığı yoksulluğun şiddetine vurgu yapılmıştır.

2000 yılı sonrası yapılan yoksulluk çalışmalarında da 90’lı yıllarda yapılan çalışmalardaki benzer yöntemler kullanılarak yoksulluk sınırı ve yoksulluk oranı belirlenmeye çalışılmıştır. Diğer yandan geride bıraktığımız son yıllarda veri elde etme olanağının artmasıyla birlikte yoksulluğun boyutuna ilişkin ekonometrik analizlerin yapıldığı, farklı ölçüm yöntemleriyle yoksulluğun ifade edildiği ve yoksulluğa etki eden değişkenlerin yoksulluk üzerindeki etkilerinin analizler yardımıyla sınındığı çalışmalar görülmektedir. Ancak mevcut çalışmaların yabancı literatürdeki yoksulluk çalışmaları ile kıyaslandığında çok da yeterli olmadığı söylenebilir.

2000 sonrası yoksulluk çalışmaları incelendiğinde literatürde hane halkı yoksulluğunu ölçümleme yönelik Şengül’ün (2003), Yükseler ve Türkan’ın (2007), Canbay ve Selim’in (2010), Yurdakul’un (2010) ve Kızılgöl ve Demir’in (2010) çalışmaları yer almaktadır. Tokathoğlu ve Atan’ın (2007) Kuznets eğrisinin Türkiye için geçerli olup olmadığına yönelik analizi, nispi yoksulluk üzerine Aydın ve Güloğlu’nun (2011) ve Türkiye’de gelir dağılımı üzerine Dağdemir ve Acaroğlu’nun (2011) çalışmaları Türkiye’de yoksulluk temelli yapılan diğer çalışmalardır.

Türkiye’de yoksulluk yazınında kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluk üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalar da yer almaktadır. Bunlardan ilki Şeker (2008) tarafından yapılmıştır, diğer çalışmalar ise Sarısoy ve Koç (2010) ve Yücel (2011) tarafından yapılan çalışmalardır. Sosyal transferlerin çeşitli göstergelere etkisini analiz eden Kaya ve Bozkurt’un çalışması (2011) ve Kızılgöl’ün (2012) eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğinin yoksulluk üzerindeki etkisine yönelik yaptığı çalışma literatürdeki diğer ampirik çalışmalardır. Tablo 15’te 2000 sonrası bahsi geçen bazı çalışmalara ait literatür özeti bulunmaktadır.

(Tablo 15: 2000 Sonrası Türkçe Literatür Özeti)

Yazar	Örneklem	Özet
Şengül, (2003)	Türkiye	Yazar Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluk profilini incelediği çalışmada; Türkiye’de yoksulluk çizgisinin, yoksulluk endeks değerlerinin ve yoksul hane halklarının profiline ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır. Çalışmada yoksulluk ölçümü için kafa sayım oranı, yoksulluk açığı oranı, Sen endeksi ve FGT endeksi tercih edilmiştir.
Tokatlıoğlu ve Atan, (2007)	Türkiye	Çalışmada Kuznets eğrisinin Türkiye için geçerli olup olmadığı test edilmiştir. Yazarlar Türkiye’nin farklı gelişmişlik düzeyine sahip bölgelerinin 2003 yılına ait gelir dağılımı verilerini kullanarak yatay kesit analizi yapmıştır.Elde edilen sonuçlara göre Türkiye’de büyüme/kalkınma ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında önce ters yönlü ancak daha sonra aynı yönlü bir ilişki saptanmıştır.
Yükseler ve Türkan, (2007)	Türkiye	Yazarlar TÜİK hane halkı işgücü ve bütçe anketi sonuçlarına dayanarak Türkiye’de hane halkının iş gücü, gelir, harcama ve yoksulluk analizini yapmıştır.
Şeker, (2008)	Türkiye	Çalışmada TÜİK hane halkı bütçe anketi verilerini kullanan yazar yoksullara yapılan gelir transferi öncesi ve sonrası yoksulluk oranlarını karşılaştırmak suretiyle kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluk üzerindeki etkilerini incelemiştir.
Canbay ve Selim, (2010)	Türkiye	Türkiye’de hane halkı yoksulluğuna yönelik 2004 yılı hane halkı bütçe anketi ham verilerini kullanarak yaptığı logit model tahmin sonuçlarına göre yazarlar, kentsel kesimde yaşayanların yoksulluk düzeyinin kırsal kesimde yaşayanlara göre daha az olduğunu sonucuna ulaşmıştır.
Yurdakul, (2010)	Türkiye	Yazar Sen yoksulluk endeksini Türkiye’nin 2004-2006 dönemlerinde iki, dört ve altı kişilik hane halkları için hesapladığı çalışmada; Sen yoksulluk endeksinin, yoksul kişi oranı ve yoksulluk açığı oranının yıllar itibarıyla ve hane halkı büyüklüğünün yükselmesiyle birlikte arttığını saptamıştır.
Kızılgöl ve Demir, (2010)	Türkiye	Yazarın 2000-2006 yılları arasında gelirlerine ve tüketim harcamalarına göre Türkiye’de hane halklarının yoksulluğunu belirleyen unsurları tespit etmeye yönelik yaptığı logit analizinin sonuçlarına göre hane halkı reisinin yaşı ve eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk riskinin azalmakta olduğu, kırsal kesimde yaşayan hane halklarının yoksulluğunun daha fazla olduğu tahmin edilmiştir.
Aydın ve Güloğlu, (2011)	Türkiye	Türkiye’de 2000’li yıllarda nispi yoksulluğun nedenlerini ve boyutlarını inceleyen yazarlar, Türkiye’de nispi yoksulluğun eğitim düzeyi çok düşük kişiler arasında, yevmiyeli-geçici çalışanlar ile tarım sektöründe ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar arasında, 60 yaş ve üzeri olanlar ve kadınlar arasında diğer gruplara göre daha yaygın olduğu sonucuna ulaşmıştır.
Dağdemir ve Acaroğlu, (2011)	Türkiye	Yazarlar 1990-2006 zaman serisinde Türkiye’de bölgesel gelir dağılımının iller düzeyindeki analizini yapmıştır. İl düzeyinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (KBGSYİH) ve Kişi Başına Milli Gelir (KBMG) rakamları kullanılarak neoklasik yakınsama hipotezi açısından bölgesel gelir dağılımı analiz edilmiş ve bölgesel gelir farklılıklarının nedenleri incelenmiştir.

Sarısoy ve Koç, (2010)	Türkiye	Çalışmada yazarlar Türkiye’de 2002-2007 yılları arasında kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluğu azaltmadaki etkisinin ekonometrik analizini yapmıştır. Yapılan regresyon testinde sosyal kamu harcamalarının yoksulluk oranlarını azalttığı ortaya çıkmıştır.
Yücel, (2011)	Türkiye	Çalışmada Türkiye’deki kamu sosyal transfer harcamalarının işteki duruma göre yoksulluğu azaltıcı etkisi 2002-2009 dönemi kapsayan zaman serisi ile Klasik En Küçük Kareler Yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizde fertlerin işteki duruma göre yoksulluk oranının en yüksek olduğu kesimin yevmiyeli çalışanlarla ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.
Kaya ve Bozkurt, (2011)	Türkiye	Yazarlar 1993-2009 aralığında sosyal transferlerin bir türü olan yeşil kart ile işsizlik oranı, kişi başına reel milli gelir (KBRMG) ve suç oranı arasındaki korelasyonu incelemiştir. EKKY tahmin sonuçlarına göre işsizlik ve suç oranı ile yeşil kartlı sayısı arasında pozitif ve doğrusal bir ilişki tespit edilmiş, KBRMG (yoksulluk) ile yeşil kartlı kişi sayısı arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır.
Kızılgöl, (2012)	Türkiye	Türkiye’de eğitim alanında yaşanan cinsiyet ayrımcılığının yoksulluk üzerindeki etkisini araştıran yazar, 2008 hane halkı bütçe anketi verilerini kullanmıştır. Logit regresyon yöntemi sonuçlarına göre hane halkı reisi erkek ve okuryazar olanların ve kentlerde oturan hane halklarının yoksulluk riski daha düşük seviyede olduğu saptanmıştır.

3.2.2. Yoksulluk Çalışmalarına İlişkin Yabancı Literatür Özeti

Türkçe yoksulluk yazınıyla kıyaslandığında yabancı literatürdeki yoksulluk çalışmalarının daha erken dönemde başladığı, bunu takiben veri sağlama olanaklarının daha fazla olması sebebiyle yapılan çalışmalarda ampirik bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Bu başlık altında yabancı literatürde yer alan 2000 yılı sonrası uygulamalı yoksulluk çalışmalarının kısa özetlerine yer verilecektir. 2000 yılı öncesinde de yapılmış olan birçok uygulamalı çalışmanın varlığı bilinmektedir, ancak yapılan çalışmaların güncelliği göz önüne alınarak zaman sınırlandırılmasına gidilmiştir.

Türkçe literatürde bu çalışmada işlenen sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki etkisi üzerine yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır, bunun nedeni ise bahsi geçen veri sağlama olanağının sınırlı ve verilerin yoksulluğu ölçümlemedeki yetersizliği olabilir. Öte yandan yabancı literatür analiz edildiğinde de sosyal yardımlarla yoksulluk ilişkisine değinen çalışmaların sınırlı sayıda olduğu söylenebilir. Bununla birlikte genel literatürde bu konu hakkındaki teorik yaklaşımları içeren çalışmaların daha fazla olduğu görülmektedir. Bu yüzden ki yapılan bu çalışma Türkçe yoksulluk yazını içerisinde,

sosyal yardımlarla yoksulluk arasındaki ilişkiyi ampirik boyutta inceleyen ilk çalışma olma hüviyetindedir.

Uygulamalı yoksulluk çalışmalarında çeşitli yoksulluk sınırları oluşturularak belirlenen yoksulluk oranları üzerinde birçok değişkenin etkisi analiz edilmiştir. Çalışmalarda en çok rastlanan bağımsız değişken veya kontrol değişkenleri ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren gini katsayısıdır. Yine bu değişkenlerin yanında fiyat artışını gösteren enflasyon rakamları, demografik değişiklikleri ifade eden nüfus artış hızı, yolsuzluk göstergeleri, hükümet harcamalarını gösteren kamu harcamaları ve sosyal harcamalar/yardımlar da değişken olarak kullanılmıştır. Aşağıda bu değişkenlerin kullanıldığı uygulamalı çalışmalar özet olarak alt başlıklar halinde sunulmuştur.

3.2.2.1. Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımının Yoksulluk Üzerindeki Etkileriyle İlgili Ampirik Çalışmalar

Literatürde ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliğinin yoksulluk göstergelerine etkisine yönelik birçok ülke için yapılmış çalışmalar mevcuttur. Yapılan analiz sonuçlarındaki ortak sonuç ekonomik veya sektörler bazında büyümenin yoksulluğa olumlu, gelir dağılımı eşitsizliğinin ise yoksulluğa olumsuz etki yaptığı yönündedir. Ekonomik büyüme, gelir eşitsizliği ve yoksulluk göstergeleri kullanılarak yapılan yoksulluk çalışmalarından bazıları; Ravallion (2001), Adams (2004), Balisacan ve Fuwa (2004), Meng vd. (2005), Kalwij ve Verschoor (2007), Chambers vd. (2008), Suryahadi vd. (2009), Ferreira vd. (2010), Ijaiya vd. (2011), Chemli ve Smida (2013) ve Zaman ve Khilji (2013) tarafından yapılan çalışmalardır. Tablo 16'da bahsi geçen çalışmalara ilişkin bir literatür özeti sunulmaktadır.

(Tablo 16: Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımın Yoksulluk Üzerindeki Etkilerine İlişkin Yapılan Bazı Ampirik Çalışmaların Özeti)

Yazar	Örneklem	Özet
Ravallion, (2001)	Gelişmekte olan 47 ülke	1980 ve 1990'lı yıllarda yapılan anket çalışmalarına dayalı veriler analiz edilerek oluşturulan çalışmada, yoksulluk büyüme esnekliği ve büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ekonomik büyüme için kişi başına düşen GSYİH değeri, gelir eşitsizliğini belirtmek üzere gini katsayısı esas alınmıştır. Çalışmanın analiz sonuçlarına göre yoksulluk büyüme esnekliği değeri -2.50 olarak hesaplanmıştır.
Adams, (2004)	Dünya Bankası sınıflandırmasına göre düşük ve orta gelir grubu 60 ülke	Çalışmada yazar, ülkelerin 1980-99 yılları arasında düzensiz aralıklarla yapılan bütçe anket sonuçlarını EKKY ile analiz ederek ekonomik büyümenin gelişmekte olan ülkeler için yoksulluğu azaltıcı etki yaptığı sonucuna ulaşmıştır. Ekonomik büyüme göstergesi olarak anket verilerine dayalı ortalama gelir (tüketim harcaması) ile 1993 satın alma paritesi değerine göre kişi başına GSYH miktarı kullanılarak iki farklı tahmin sonucu elde edilmiştir. Ayrıca her iki sonuç için gelir eşitsizliğini analize dahil etmek üzere gini katsayısı kullanılmıştır.
Balisacan ve Fuwa, (2004)	Filipinler	1988-1997 yılları arasındaki büyüme rakamlarının (kişi başına tüketim harcaması miktarı) yoksulluk üzerindeki etkileri Filipinler'in il verileri kullanılarak analiz edilmiştir. Büyüme ve gini katsayısının yanı sıra insani gelişim (çocuk ölüm oranı, okuryazarlık oranı vb.) ve politika eylemlerini (toprak reformu, yol yapım çalışmaları vb.) de bağımsız değişken olarak kullanan yazarlar regresyon sonuçlarında Filipinlerde yoksulluğun azaltılması için büyüme esnekliğinin uluslararası standartlara göre daha düşük olduğunu saptamıştır.
Meng vd., (2005)	Çin	Çin'deki illerde yapılan bütçe anketi sonuçlarına göre 1986-2000 arasında büyümenin kentsel yoksulluk rakamlarındaki yarattığı etkinin analiz edildiği çalışmada büyüme göstergesi olarak gelirdeki artış, gelir eşitsizliğini göstermek üzere gini katsayısı kullanılmıştır. Tahmin sonuçlarına göre, modelde her % 10'luk gelir artışı, yoksulluk oranlarını % 19 ila % 39 arasında azaltmaktadır. Diğer bir deyişle on beş yıllık periyotta gelir artışındaki büyümenin yoksulluk üzerinde güçlü bir etkisi bulunmaktadır.
Kalwij ve Verschoor, (2007)	Gelişmekte olan 58 ülke	1980-1998 yılları arasındaki gelir artışına bağlı olarak, gelir dağılımının yoksulluk üzerindeki etkisi panel veri kullanarak analiz edilmiştir. Çalışmada ülkelerin bulunduğu bölge temel alınarak her bölgenin ayrı olarak gelir artışı oranları ve gelir eşitsizliğini belirtmek üzere gini katsayısı modele dahil edilerek büyümenin ve eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki esneklikleri hesaplanmıştır. Tahmin sonuçlarına göre Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisinin diğer bölgelere nazaran daha yüksek olduğu saptanmıştır.
Chambers vd., (2008)	Çin	29 il bazında 1986-2000 yılları arasındaki veriler panel veri ve yarı parametrik regresyon yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada ekonomik büyümenin (kişi başına GSYİH değeri) yanı sıra gini katsayısı, kişi başına eğitim harcamaları, tarımsal üretimin GSYİH içindeki payı, kamu harcamaları, doğum oranı ve yatırım-tasarruf oranı bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre büyümenin kısa dönemde yoksulluğu artırıcı ancak uzun dönemde azaltıcı etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Suryahadi vd., (2009)	Endonezya	Çalışmada sektörler bazında ekonomik büyümenin kırsal ve kentsel yoksulluk üzerindeki etkisi 1984-2002 aralığında anket sonuçları kullanılarak üretilen veriler ışığında panel veri yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre kentsel hizmetler sektöründeki büyümenin kırsal ve kentsel yoksulluğu azaltmada önemli bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Endüstriyel sektördeki büyümenin ise kırsal ve kentsel alanlardaki yoksulluğu azaltmada görece daha küçük bir etkisi vardır. Tarımsal büyümenin etkisi kırsal bölgelerde daha yüksektir.
Ferreira vd., (2010)	Brezilya	Çalışmada 1985-2004 arası tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerindeki büyüme oranları, kamu sosyal harcamaları, kamu yatırımları, enflasyon oranı ve sosyal güvenlik ve sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Regresyon sonuçlarına göre sektörlerdeki büyüme paylarının yoksulluğu azaltabilmek için gerekli, fakat yeterli olmadığı görülmüştür. Sektörlerdeki büyümenin yanı sıra kamu harcamaları, sosyal güvenlik ve sosyal yardımların yoksulluk oranları üzerindeki etkisinin olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Ijaiya vd., (2011)	Nijerya	Çalışmada 1980-2008 arası zaman serisi kullanılarak ekonomik büyümenin (gayri safi milli gelir) yoksulluk üzerindeki etkisi EKKY yöntemiyle analiz edilmiştir. Regresyon sonuçlarına göre ekonomik büyümenin başlangıçta yoksulluğu azaltma eğiliminde olmasa da daha sonra gelirdeki artışa bağlı olarak ilerleyen süreçte yoksulluğu azaltmada etkin olduğu saptanmıştır.
Chemli ve Smida, (2013)	Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinden seçilen 8 ülke (Cezayir, Mısır, İran, Ürdün, Fas, Tunus, Suriye ve Yemen)	Çalışmada kriz dönemlerinde büyüme ve gelir eşitsizliğinin yoksulluk üzerindeki etkileri araştırılan ülkelerin 1990-2009 arasındaki verileri panel veri yöntemiyle analiz edilmiştir. Bağımlı değişken kafa sayım oranı ve yoksulluk açığı göstergeleridir. Bağımsız değişkenler kişi başına GSYİH, gini katsayısı ve kriz göstergeleridir. Kontrol değişkenler enflasyon oranı, ticaret açığı, kırsal nüfusun toplam nüfusa oranı ve her 100 kişide telefon hattı sayısıdır. Sonuçlar büyümenin yoksulluğu azaltabilmek için gerekli fakat yeterli olmadığını göstermiştir.
Zaman ve Khilji, (2013)	Pakistan	Kırsal, kentsel ve ulusal düzeyler bağlamında büyüme, eşitsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada 1964-2011 arasında 21 ayrı döneme ait anket verisi kullanılarak yapılan regresyon analizinde % 1'lik bir gelir artışının yoksulluğu kırsal alanlarda % 0,162 kentsel bölgelerde % 0,256 ve toplanarak elde edilmiş ulusal bazda % 0,471 düzeyinde azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Gelir eşitsizliğinin kentsel alanlarda kırsal alanlara göre daha fazla yoksulluğu artırma eğiliminde olduğu saptanmıştır.

3.2.2.2. Enflasyon Oranlarının Yoksulluk Üzerindeki Etkileriyle İlgili Ampirik Çalışmalar

Literatürde fiyat artışlarının yoksulluk üzerindeki etkilerine yönelik yapılmış çalışmalara rastlanmıştır. Bu çalışmalardan bir kısmı doğrudan gıda fiyat artışlarının yoksulluğa etkilerini saptamaya yönelik olmakla birlikte diğer kısmı tüketime konu olan malların fiyatlarında meydana gelen artış oranlarının yoksulluk göstergelerine etkilerini

araştırmaya yöneliktir. Bu çalışmalardan bazıları; Easterly ve Fischer (2001), Ivanic ve Martin (2008), Son ve Kakwani (2009), Reyes vd. (2010), Vu ve Glewwe (2011) ve Fujii (2013) tarafından yapılan çalışmalardır. Tablo 17’de bahsi geçen çalışmalara ilişkin bir literatür özeti sunulmaktadır.

(Tablo 17: Enflasyon Oranlarının Yoksulluk Üzerindeki Etkilerine İlişkin Yapılan Bazı Ampirik Çalışmaların Özeti)

Yazar	Örneklem	Özet
Easterly ve Fischer, (2001)	38 ülke	31 bin 869 hane halkına ait anket verisi kullanılarak yapılan çalışmada veriler EKKY ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre yazarlar, yüksek enflasyonun gelir dağılımında düzensizliğe yol açarak alt gelir grubunun toplam gelirden aldığı payı ve asgari ücreti düşürdüğü ve yoksulluğu artırıcı etkiler yaptığı sonucuna ulaşmıştır.
Ivanic ve Martin, (2008)	Düşük gelir grubundan 9 ülke (Bolivya, Kamboçya, Madagaskar, Malavi, Nikaragua, Pakistan, Peru, Vietnam ve Zambiya)	Ülkelerin bütçe araştırması anketi verilerini kullanan yazarlar, seçmiş oldukları yedi ürüne ilişkin 2005-2007 yılları aralığındaki fiyat artışlarının ülkelerin yoksulluk göstergeleri üzerindeki yarattığı etkiyi kırsal ve kentsel olarak ayrı ayrı ölçümlemişlerdir. Seçilen yedi ürün; sığır eti, süt ürünleri, mısır, kanatlı kümes hayvanları, pirinç, şeker ve buğdaydır. Analiz sonuçlarına göre temel gıda fiyatlarındaki artışın yoksulluk riskini artırdığı, fiyatlardaki yükselme eğiliminin seçilen ülkelerde yoksulluğu da yükselttiği saptanmıştır.
Son ve Kakwani, (2009)	Brezilya	12 şehrin 1999-2006 arasındaki fiyat verilerini kullanan yazarlar, 2002-2003 döneminde yapılan 48 bin 470 hane halkı anket verisini analiz etmiştir. Yiyecek, gıda dışı ürünler, konut, giyecek, ulaşım, sağlık, eğlence ürünleri ve eğitim ve iletişim fiyatlarında 1999-2006 yılları arasında toplamda % 1’lik bir enflasyon vergisi toplam nüfus içerisindeki yoksul oranını % 1,44 yoksulluk açığını % 1,77 yoksulluğun derinliğini ise % 2,01 seviyesinde artırdığı parametrik yöntemle saptanmıştır.
Reyes vd., (2010)	Filipinler	Pirinç ve yakıt fiyatlarındaki değişimlerin yoksulluğa etkisini incelemek üzere yapılan çalışmada, Ocak 2007-Eylül 2008 arasında pirinç ve yakıt fiyatlarının trendi baz alınarak yapılan analizde yüksek fiyatların çeşitli hane halkı grupları üzerinde farklı etkiler sunduğu (üretken ailenin daha az etkilenmesi gibi) ve hane halklarının yüksek fiyat artışlarından zarar görmesi yanında bu fiyat artışlarıyla baş etme mekanizmalarının farklı olduğu saptanmıştır.
Vu ve Glewwe, (2011)	Vietnam	2007 ve 2008 yıllarına ait gıda fiyatlarındaki değişimin hane halkı refah seviyesi üzerindeki etkisini analiz eden yazarlar, analize 11 yiyecek kategorisindeki fiyat değişimlerini dahil etmiştir. Analiz sonuçlarına göre kırsal ve kentsel kesimde yaşayan hane halklarının büyük çoğunluğu üretici ve satıcı konumunda oldukları için fiyat artışları hane halklarının refahına olumlu yansımaktadır. Bu bağlamda gıda fiyatlarındaki % 20’lik artış, ortalama hane halkı refah oranını % 3,4 yükseltmekte ve yoksulluğu 0,8 puan düşürmektedir.

Fujii, (2013)	Filipinler	Haziran 2006-Haziran 2008 arasında gıda enflasyonunun etkisini kırsal, kentsel, tarımsal-tarım dışı hane halkları arasında inceleyen çalışmada il düzeyindeki hane halkı anket verileri kullanılarak yoksulluk göstergeleri tanımlanmıştır. Çalışmada gıda harcaması içerisindeki yiyeceklere ayrılan payın oranları ve tarımsal gelir elde edilen yiyeceklerin oranı tespit edilerek fiyat artışlarının hane halkı gruplarını ne yönde etkilediği analiz edilmiştir. Analiz sonucu tüketime konu olan yiyecek fiyatları artışının yoksulluk göstergelerini olumsuz etkilediğini göstermektedir.

3.2.2.3. Sosyal Yardımların Yoksulluk Üzerindeki Etkileriyle İlgili Ampirik Çalışmalar

Literatürde sosyal yardım uygulamalarının/ödemelerinin ve kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluk üzerindeki etkilerini incelemeye yönelik çalışmalar sınırlı olmakla birlikte yapılan çalışmalardan bazıları; Schirle (2000), Du ve Park (2006), Ivancev ve Jovicic (2011), Cheng ve Chuang (2011) ve Szulc (2012) tarafından yapılan çalışmalardır. Tablo 18’de bahsi geçen çalışmalara ilişkin bir literatür özeti sunulmaktadır.

(Tablo 18: Sosyal Yardımların Yoksulluk Üzerindeki Etkilerine İlişkin Yapılan Bazı Ampirik Çalışmaların Özeti)

Yazar	Örneklem	Özet
Schirle, (2000)	Kanada	Sosyal yardım programlarının gelir eşitsizliğine olan etkisinin araştırıldığı çalışmada yazar, 1989-1997 yılları arasında sosyal yardımların toplam gelirden en az pay alan %20’lik grubun refah seviyesindeki etkisini analiz etmiştir. Regresyon sonuçlarına göre sosyal yardım transferlerinin gelir eşitsizliğinin düzeyi üzerinde negatif ve istatistiksel olarak önemli bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır.
Du ve Park, (2006)	Çin	Çalışmada Çin’deki 5 büyük kentin 2001 ve 2005 yıllarında yapılan hane halkı anket çalışması verileri kullanılarak yapılan analizde sosyal yardım programlarının beş büyük kentteki yoksulluk oranlarını ne yönde etkilediği araştırılmıştır. Probit model sonuçlarına göre sosyal yardım araçlarının yoksullukla mücadele etkin bir yöntem olduğu ve sosyal yardım programlarının uygulanmasının % 20’lik yoksul nüfus üzerinde gıda, sağlık ve eğitim gibi harcamaları artırarak yoksulluğu azalttığı saptanmıştır.
Ivancev ve Jovicic, (2011)	Sırbistan	Çalışmada 2006-2009 yılları arasındaki hane halkı bütçe anketi verileri kullanılarak sosyal politika uygulamalarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi incelenmiştir. Gelir eşitsizliğini göstermek üzere gini katsayısı esas alınmıştır. EKKY yöntemi kullanılarak yapılan regresyon analizinin sonuçlarına göre aktif sosyal politika programlarının uygulanması yoksulluk ve gelir eşitsizliğini azaltmak için gereklidir.

Cheng ve Chuang, (2011)	Tayvan	Yaşlı yoksulluğunun azaltılmasında sosyal yardımların etkinliğinin ve verimliliğinin incelendiği çalışmada, 2002-2008 yılları arasındaki hane halkı gelir ve hane halkı harcama anketlerinden oluşan veri seti kullanılmıştır. Aktarılan ödeneklerin yoksulluk sınırı altında yaşayan yaşlı bireylerin yaşam standartlarını ne ölçüde etkilediğini inceleyen yazarlar, araştırma bulgusu olarak sosyal yardımların yoksulluk oranını ve yoksulluk açığını olumlu olarak etkilediği sonucuna ulaşmıştır.
Szulc, (2012)	Polonya	Çalışmada sosyal yardımların 1997-2005 yılları arasında yoksulluğu nasıl etkilediği incelenmektedir. Hane halkı bütçe anketi verileri kullanılan çalışmada gelir eşitsizliğini göstermek üzere gini katsayısı esas alınmıştır. Regresyon analizi sonuçlarına göre 1997'de yapılan yardım ödeneklerinin yoksulluğu azaltmada fazla etkin rol oynamadığı, fakat 2000'den sonra özellikle 2005'te yardımların yoksulluk üzerindeki etkisinin yüksek olduğu ortaya konmuştur.

3.2.2.4. Farklı Değişkenlerin Kullanıldığı Diğer Ampirik Yoksulluk Çalışmaları

Literatürde farklı değişkenlerin yoksulluk göstergeleri üzerindeki etkilerine ilişkin yapılmış çalışmalardan bazıları; yolsuzluk ve yoksulluk ilişkisini inceleyen Chaudhary ve Sarwar (2011), işsizlik ve yoksulluk ilişkisini inceleyen Aiyedogbon ve Ohwofasa (2012), farklı makroekonomik değişkenlerin yoksullukla ilişkisini inceleyen Sabir ve Tahir (2012) ve ticaret serbestliği ve yoksulluk ilişkisini inceleyen Khan ve Chowdhury (2013) tarafından yapılan çalışmalardır. Tablo 19'da bahsi geçen çalışmalara ilişkin bir literatür özeti sunulmaktadır.

(Tablo 19: Farklı Değişkenlerin Kullanıldığı Bazı Ampirik Çalışmaların Özeti)

Yazar	Örneklem	Özet
Chaudhary ve Sarwar, (2011)	Pakistan	Çalışmada yolsuzluk ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi saptamak için 1995-2009 yılları arasında zaman serisi analizi yapılmıştır. Yoksulluk göstergesi olarak kafa sayım oranı ve gini katsayısı esas alınmıştır. Kullanılan değişkenler; Uluslar arası Şeffaflık Örgütü tarafından inşa edilen ve kamu görevlileri ve siyasetçilerin algılarına dayanarak oluşturulan yolsuzluk endeksi, hükümet harcamaları, GSYİH ve enflasyon oranlarıdır. Analiz sonucunda yolsuzluk ile yoksulluk arasında pozitif, kamu harcamaları ile yoksulluk arasında negatif ilişki saptanmıştır.
Sabir ve Tahir, (2012)	Pakistan	Farklı makroekonomik değişkenlerin yoksulluk üzerindeki etkilerini araştıran çalışmada, çoklu regresyon tekniğiyle 1981-2010 arası veriler analiz edilmiştir. Yoksulluk üzerindeki etkisi sınıanan değişkenler; enflasyon, GSYİH büyüme oranı, nüfus artış hızı, tarımsal üretim, hayvan stoku, kişi başına gelir değişkenleridir. Analiz sonucunda enflasyon ve nüfus artış hızının yoksulluk üzerine pozitif (aynı yönlü) etki ettiği, diğer değişkenlerin ise negatif (ters yönlü) etki ettiği saptanmıştır.

Aiyedogbon ve Ohwofasa, (2012)	Nijerya	İşsizlik ile yoksulluk arasındaki korelasyonun sınındığı çalışmada, 1987-2011 yılları arasındaki veriler EKKY ile analiz edilmiştir. Uygulamada kullanılan bağımlı değişken yoksulluk açığı oranıdır. Kullanılan bağımsız değişkenler; işsizlik artış hızı, tarım, üretim ve hizmetler sektöründeki çıktının GSYİH içindeki payı, nüfus artış hızı ve enflasyon oranıdır. Analiz sonucuna göre işsizlik artış oranı, nüfus artış oranı ile yoksulluk oranı arasında pozitif ilişki olduğu saptanmıştır. Enflasyon ile yoksulluk arasındaki ilişki ise negatiftir.
Khan ve Chowdury, (2013)	Hindistan	Ticaret liberalizasyonunun kırsal ve kentsel yoksulluk üzerindeki etkilerini analiz eden çalışmada yazarlar, 1980-81 ile 2007-08 arasındaki verileri kullanmıştır. Kafa sayım oranının bağımlı değişken olarak alındığı uygulamada bağımsız değişkenler; sektörlerden elde edilen kişi başına düşen gelir, ihracat, liberalizasyon katsayısı, satın alma gücü, sektörlerdeki istihdam düzeyidir. Regresyon sonuçlarına göre birincil sektör ve üretim sektöründeki ihracatın yoksullukla pozitif ilişkili olduğu saptanmıştır.

3.3. VERİ VE YÖNTEM

Çalışmada, sosyal yardım amacıyla aktarılan ödeneklerin yoksulluk üzerindeki etkisini ölçümlemek üzere 2000-2012 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. Bu yıllara ait Türkiye verileri ve En Küçük Kareler Yöntemi (EKKY) kullanılarak aşağıdaki modeller tahmin edilecektir:

$$GINI_t = \beta_0 + \beta_1 SOSYARDIM_t + u_t$$

$$GINI_t = \beta_0 + \beta_1 SOSYARDIM_t + \beta_2 BUYUME_t + u_t$$

$$YOK1_t = \beta_0 + \beta_1 SOSYARDIM_t + u_t$$

$$YOK1_t = \beta_0 + \beta_1 SOSYARDIM_t + \beta_2 BUYUME_t + u_t$$

$$YOK2_t = \beta_0 + \beta_1 SOSYARDIM_t + u_t$$

$$YOK2_t = \beta_0 + \beta_1 SOSYARDIM_t + \beta_2 BUYUME_t + u_t$$

Regresyon modellerinde yer alan t alt indisi belirli bir değişken için t zamandaki değeri ifade etmektedir. β_0 parametresi modelin sabit terimini, β_1 parametresi SOSYARDIM bağımsız değişkeni için tahmin edilecek olan katsayı değerini, β_2 parametresi BUYUME bağımsız değişkeni için tahmin edilecek olan katsayı değerini temsil etmektedir. Modellerdeki u_t notasyonu ise modelin hata terimini sembolize etmektedir.

Modellerde kullanılan bağımlı değişkenler gelir eğitsizliğini gösteren gini katsayısı (GINI) ve yoksulluk (YOK1/YOK2) değişkenidir. GINI değişkeni hane halklarının kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanıp beş gruba ayrılması sonucunda bu beş grup arasındaki gelir dağılımı eğitsizliğini gösteren bir katsayıdır. Bu katsayının 1'e doğru eğilim göstermesi hane halkları arasındaki gelir eğitsizliğinin arttığını ifade ederken, katsayının 0'a doğru eğilim göstermesi hane halkları arasındaki gelir eğitsizliğinin azaldığına işaret etmektedir. GINI değişkenine ilişkin 2002-2011 yılı verileri TÜİK veritabanından alınmış olup; 2000, 2001 ve 2012 yıllarına ait rakamsal veriler ise STEP, SPLINE ve JOIN veri doldurma yöntemleriyle elde edilmiştir. YOK1 değişkeni mutlak yoksulluk sınırı olarak belirlenen günlük 2,15\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesel olarak ifadesi iken YOK2 değişkeni mutlak yoksulluk sınırı olarak belirlenen günlük 4,30\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesel olarak ifadesidir. YOK1/YOK2 değişkenlerine ilişkin 2002-2011 yılı verileri TÜİK veritabanından alınmıştır; 2000, 2001 ve 2012 yıllarına ait veriler ise STEP, SPLINE ve JOIN veri doldurma yöntemleriyle elde edilmiştir.

Modellerde kullanılan bağımsız değişken sosyal yardım (SOSYARDIM) değişkenidir. SOSYARDIM değişkeni SYGM tarafından bireylere veya hane halklarına yapılan doğrudan ve dolaylı yardımları içermektedir. Doğrudan yardımlar hibe niteliğindedir, dolaylı yardımlar ise geri ödemeli yapılan yardımlardır. Yapılan yardım miktarlarının sayısal değerlerine ilişkin veriler SYGM'den elde edilmiştir. SOSYARDIM değişkeni sosyal yardımların toplam değeri / brüt GSYİH (sabit fiyatlarla) x 100 formülüyle türetilmiştir. Böylece milli gelir içinde sosyal yardımların yüzdesel payı elde edilmiştir. Yerli para cinsinden brüt GSYİH (sabit fiyatlarla) verileri World Development Indicator (WDI) veritabanından alınmıştır. Doğal olarak sosyal

yardımların milli gelir içindeki payı artıkça yoksulluğun azalması beklenmektedir. Yani sosyal yardımlar ile yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki öngörülmektedir.

Modellerde kullanılan bir diğer bağımsız değişken yıllık GSYİH büyüme oranı (BUYUME) değişkenidir. BUYUME değişkeni ile ilgili veriler belirtilen yıllar için WDI veritabanından alınmış olup, yüzdesel veriler sabit fiyatlarla 2005 yılı ABD doları cinsinden türetilmiş verilerdir. Yıllar itibariyle GSYİH'deki yüzdesel artış oranını belirten BUYUME değişkeni yoksulluk eksenli yapılan uygulamalı analizlerde en sık kullanılan değişkendir. Bu bağlamda ekonomik büyüme-yoksulluk ilişkisini inceleyen çalışmaların da sonuçları göz önüne alındığında ekonomik büyüme ile yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki beklenmektedir. Büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişkide ana unsur yüksek büyüme trendi yakalayan ülkelerin yatırım kapasitelerini artırarak işgücü piyasaları yoluyla yoksulluk oranları üzerinde etkili olmasıdır. Diğer yandan büyüme hızının eğitim ve sağlık gibi yoksullukla doğrudan ilintili hizmetleri sunma beklentisini artıracığı ve bu bağlamda yoksulluk göstergeleri üzerinde etkili olacağı söylenebilir. Zira yoksulluk literatüründe de büyümeyle yoksulluk arasında negatif ilişki olduğu öngörülür. Örneğin Zaman ve Khilji (2013) tarafından Pakistan örneği üzerine yapılan çalışmada GSYİH'deki % 1'lik bir artışın ulusal düzeyde yoksulluğu % 0,471 oranında azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine Meng vd. (2005) tarafından yapılan analizde gelir artışına bağlı olarak Çin'deki kentsel yoksulluğun azalma eğiliminde olduğu saptanmıştır.

3.3.1. Basit Regresyon Modellerine İlişkin Tahmin Sonuçları

Tahmin edilen basit regresyon modellerine ilişkin tahmin sonuçları tablo 20'de raporlanmıştır.

GINIJOIN bağımlı değişkeninin kullanıldığı sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında gini indeks değerinde 0,038914 birimlik bir iyileşme gözlemlenmektedir. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı % 5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı gini indeks değerinde tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Model için elde edilen 9,60988 F-istatistik değeri % 5 anlamlılık

düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,466275 olması, gini indeks değerinde meydana gelen toplam değişimin % 46,62'lik kısmını modelin bağımsız değişkeni olan SOSYARDIM değişkeninin açıkladığını ima etmektedir.

GINISPLINE bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında gini indeks değerinde 0,043501 birimlik bir iyileşme gözlemlenmektedir. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı %10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı gini indeks değerinde tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Model için elde edilen 3,512152 F-istatistik değeri %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,242015 olması, gini indeks değerinde meydana gelen toplam değişimin % 24,2'lik kısmını modelin bağımsız değişkeni olan SOSYARDIM değişkeninin açıkladığını göstermektedir.

GINISTEP bağımlı değişkeninin kullanıldığı sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında gini indeks değerinde 0,031226 birimlik bir iyileşme gözlemlenmektedir. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı gini indeks değerinde tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Model için elde edilen 13,33121 F-istatistik değeri % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,547906 olması, gini indeks değerinde meydana gelen toplam değişimin % 54,79'luk kısmını modelin bağımsız değişkeni olan SOSYARDIM değişkeninin açıkladığını göstermektedir.

(Tablo 20: Basit Regresyon Modellerine İlişkin Tahmin Sonuçları)

	GINIJOIN	GINISPLINE	GINISTEP	YOK1JOIN	YOK1SPLINE	YOK1STEP	YOK2JOIN	YOK2SPLINE	YOK2STEP
Sabit Terim	0,470682	0,489646	0,452852	5,544237	35,84994	4,221601	50,40034	66,30262	41,06836
Standart Sapma	0,021465	0,039692	0,014624	0,96737	15,32959	637800	7,751247	13,67572	5,421132
<i>P-değeri</i>	<i>0,0000</i>	<i>0,0000</i>	<i>0,0000</i>	<i>0,0001</i>	<i>0,0393</i>	<i>0,0000</i>	<i>0,0000</i>	<i>0,0005</i>	<i>0,0000</i>
SOSYARDIM	-0,038914	-0,043501	-0,031226	-2,370155	-17,29554	-1,722705	-20,73636	-28,53325	-16,15308
Standart Sapma	0,012553	0,023212	0,008552	0,565717	8,964726	0,372985	4,532919	7,997545	3,170271
<i>P-değeri</i>	<i>0,0101</i>	<i>0,0877</i>	<i>0,0038</i>	<i>0,0015</i>	<i>0,0799</i>	<i>0,0007</i>	<i>0,0008</i>	<i>0,0044</i>	<i>0,0003</i>
R-Kare	0,466275	0,242015	0,547906	0,614754	0,252827	0,659784	0,655465	0,536429	0,702387
F-istatistik	9,60988	3,512152	13,33121	17,55318	3,72215	21,33241	20,9271	12,72885	25,9608
F-istatistik P-değeri	0,010104	0,087709	0,003813	0,001512	0,079883	0,000742	0,000797	0,004412	0,000347

YOK1JOIN bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında günlük 2,15\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesi %2,370155 azalmaktadır. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı yoksullukta tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Model için elde edilen 17,55318 F-istatistik değeri %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,614754 olması, yok1 bağımlı değişkeninde meydana gelen toplam değişimin % 61,47'lik kısmını modelin bağımsız değişkeni olan SOSYARDIM değişkeninin açıkladığını ima etmektedir.

YOK1SPLINE bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında günlük 2,15\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesi %17,29554 azalmaktadır. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı %10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı yoksullukta tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Model için elde edilen 3,72215 F-istatistik değeri %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,252827 olması, yok1 bağımlı değişkeninde meydana gelen toplam değişimin % 25,28'lik kısmını modelin bağımsız değişkeni olan SOSYARDIM değişkeninin açıkladığını göstermektedir.

YOK1STEP bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları %1 arttığında günlük 2,15\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesi %1,722705 azalmaktadır. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı yoksullukta tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Model için elde edilen 21,33241 F-istatistik değeri %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,659784 olması, yok1 bağımlı değişkeninde meydana gelen toplam değişimin % 65,97'lik kısmını modelin bağımsız değişkeni olan SOSYARDIM değişkeninin açıkladığını ima etmektedir.

YOK2JOIN bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında günlük 4,30\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesi %20,73636 azalmaktadır. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı yoksullukta tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Model için elde edilen 20,9271 F-istatistik değeri %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,655465 olması, yok2 bağımlı değişkeninde meydana gelen toplam değişimin % 65,54'lük kısmını modelin bağımsız değişkeni olan SOSYARDIM değişkeninin açıkladığını göstermektedir.

YOK2SPLINE bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında günlük 4,30\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesi %28,53325 azalmaktadır. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı yoksullukta tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Model için elde edilen 12,72885 F-istatistik değeri %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,536429 olması, yok2 bağımlı değişkeninde meydana gelen toplam değişimin % 53,64'lük kısmını modelin bağımsız değişkeni olan SOSYARDIM değişkeninin açıkladığını göstermektedir.

YOK2STEP bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında günlük 4,30\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesi %16,15308 azalmaktadır. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı yoksullukta tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Model için elde edilen 25,9608 F-istatistik değeri %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,702387 olması, yok2 bağımlı değişkeninde meydana gelen toplam değişimin % 70,23'lük kısmını modelin bağımsız değişkeni olan SOSYARDIM değişkeninin açıkladığını ima etmektedir.

3.3.2. Çoklu Regresyon Modellerine İlişkin Tahmin Sonuçları

Tahmin edilen çoklu regresyon modellerine ilişkin tahmin sonuçları tablo 21’de raporlanmıştır.

GINIJOIN bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında gini indeks değerinde 0,039819 birimlik bir iyileşme gözlemlenmektedir. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı gini indeks değerinde tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Ekonomik büyüme % 1 arttığında gini indeks değerinde 0,002256 birimlik bir iyileşme gözlemlenmektedir. BUYUME değişkeninin önündeki katsayı % 10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da BUYUME değişkenindeki artıştan dolayı gini indeks değerinde tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Model için elde edilen 8,373901 F-istatistik değeri % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,626138 olması, gini indeks değerinde meydana gelen toplam değişimin % 62,61’lik kısmını modelin bağımsız değişkenleri olan SOSYARDIM ve BUYUME değişkeninin açıkladığını göstermektedir.

GINISPLINE bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında gini indeks değerinde 0,044525 birimlik bir iyileşme gözlemlenmektedir. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı % 10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı gini indeks değerinde tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. BUYUME bağımsız değişkeni istatistiksel olarak anlamlı değildir. Model için elde edilen 2,429694 F-istatistik değeri istatistiksel olarak anlamlı değildir ve bundan dolayı da tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,327025 olması, gini indeks değerinde meydana gelen toplam değişimin % 32,70’lik kısmını modelin bağımsız değişkenleri olan SOSYARDIM ve BUYUME değişkeninin açıkladığını göstermektedir.

GINISTEP bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında gini indeks değerinde 0,032053 birimlik bir iyileşme gözlemlenmektedir. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı gini indeks değerinde tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Ekonomik büyüme % 1 arttığında gini indeks değerinde 0,002062 birimlik bir iyileşme gözlemlenmektedir. BUYUME değişkeninin önündeki katsayı % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da BUYUME değişkenindeki artıştan dolayı gini indeks değerinde tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Model için elde edilen 18,99024 F-istatistik değeri % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,791582 olması, gini indeks değerinde meydana gelen toplam değişimin % 79,15'lik kısmını modelin bağımsız değişkenleri olan SOSYARDIM ve BUYUME değişkeninin açıkladığını ima etmektedir.

YOK1JOIN bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları %1 arttığında günlük 2,15\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesi %2,392625 azalmaktadır. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı yoksullukta tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. BUYUME bağımsız değişkeni istatistiksel olarak anlamlı değildir. Model için elde edilen 9,275898 F-istatistik değeri % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,649759 olması, yok1 bağımlı değişkeninde meydana gelen toplam değişimin % 64,97'lik kısmını modelin bağımsız değişkenleri olan SOSYARDIM ve BUYUME değişkeninin açıkladığını ima etmektedir.

(Tablo 21: Çoklu Regresyon Modellerine İlişkin Tahmin Sonuçları)

	GINIJOIN	GINISPLINE	GINISTEP	YOKIJOIN	YOKISPLINE	YOKISTEP	YOK2JOIN	YOK2SPLINE	YOK2STEP
Sabit Terim	0,480077	0,500277	0,461439	5,777459	35,41301	4,427445	52,97000	69,32459	43,37305
Standart Sapma	0,019382	0,04035	0,010713	0,995123	16,52818	0,629593	7,610388	14,18005	4,954016
<i>P-değeri</i>	<i>0,0000</i>	<i>0,0000</i>	<i>0,0000</i>	<i>0,0002</i>	<i>0,0578</i>	<i>0,0000</i>	<i>0,0000</i>	<i>0,0006</i>	<i>0,0000</i>
SOSYARDIM	-0,039819	-0,044525	-0,032053	-2,392625	-17,25344	-1,742537	-20,98393	-28,8244	-16,37513
Standart Sapma	0,011028	0,022957	0,006095	0,566177	9,403724	0,358208	4,329938	8,067756	2,818593
<i>P-değeri</i>	<i>0,0048</i>	<i>0,0812</i>	<i>0,0004</i>	<i>0,0018</i>	<i>0,0964</i>	<i>0,0007</i>	<i>0,0007</i>	<i>0,0051</i>	<i>0,0002</i>
BÜYÜME	-0,002256	-0,002553	-0,002062	-0,055997	0,104908	-0,049423	-0,616977	-0,725579	-0,553359
Standart Sapma	0,001091	0,002271	0,000603	0,056012	0,930309	0,035437	0,42836	0,798142	0,278843
<i>P-değeri</i>	<i>0,0655</i>	<i>0,2873</i>	<i>0,0066</i>	<i>0,341</i>	<i>0,9124</i>	<i>0,1933</i>	<i>0,1803</i>	<i>0,3847</i>	<i>0,0753</i>
R-Kare	0,626138	0,327025	0,791582	0,649759	0,253775	0,715184	0,71466	0,571816	0,786477
F-istatistik	8,373901	2,429694	18,99024	9,275898	1,700396	12,55517	12,52294	6,677218	18,41664
F-istatistik P-değeri	0,007304	0,138037	0,000393	0,00527	0,231392	0,001874	0,001892	0,014393	0,000444

YOK1SPLINE bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında günlük 2,15\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesi %17,25344 azalmaktadır. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı yoksullukta tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. BUYUME bağımsız değişkeni istatistiksel olarak anlamlı değildir. Model için elde edilen 1,700396 F-istatistik değeri istatistiksel olarak anlamlı değildir ve bundan dolayı da tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,253775 olması, yok1 bağımlı değişkeninde meydana gelen toplam değişimin % 25,37'lik kısmını modelin bağımsız değişkenleri olan SOSYARDIM ve BUYUME değişkeninin açıkladığını ima etmektedir.

YOK1STEP bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında günlük 2,15\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesi %1,742537 azalmaktadır. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı yoksullukta tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. BUYUME bağımsız değişkeni istatistiksel olarak anlamlı değildir. Model için elde edilen 12,55517 F-istatistik değeri % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,715184 olması, yok1 bağımlı değişkeninde meydana gelen toplam değişimin % 71,51'lik kısmını modelin bağımsız değişkenleri olan SOSYARDIM ve BUYUME değişkeninin açıkladığını ima etmektedir.

YOK2JOIN bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında günlük 4,30\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesi %20,98393 azalmaktadır. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı yoksullukta tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. BUYUME bağımsız değişkeni istatistiksel olarak anlamlı değildir. Model için elde edilen 12,52294 F-istatistik değeri % 1

anamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,71466 olması, yok2 bağımlı değişkeninde meydana gelen toplam değişimin % 71,46'lık kısmını modelin bağımsız değişkenleri olan SOSYARDIM ve BUYUME değişkeninin açıkladığını göstermektedir.

YOK2SPLINE bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında günlük 4,30\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesi %28,8244 azalmaktadır. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı yoksullukta tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. BUYUME bağımsız değişkeni istatistiksel olarak anlamlı değildir. Model için elde edilen 6,667218 F-istatistik değeri % 5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,571816 olması, yok2 bağımlı değişkeninde meydana gelen toplam değişimin % 57,18'lik kısmını modelin bağımsız değişkenleri olan SOSYARDIM ve BUYUME değişkeninin açıkladığını göstermektedir.

YOK2STEP bağımlı değişkeninin kullanıldığı modelde, sosyal yardımların GSYİH içindeki payları % 1 arttığında günlük 4,30\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesi %16,37513 azalmaktadır. SOSYARDIM değişkeninin önündeki katsayı % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da SOSYARDIM değişkenindeki artıştan dolayı yoksullukta tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Ekonomik büyüme % 1 arttığında günlük 4,30\$ seviyesinin altında gelir elde eden kişilerin yüzdesi %0,553359 azalmaktadır. BUYUME değişkeninin önündeki katsayı % 10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır ve bundan dolayı da BUYUME değişkenindeki artıştan dolayı yoksullukta tespit edilen bu iyileşmenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılır. Model için elde edilen 18,41664 F-istatistik değeri % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğundan tahmin edilen modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R-kare değerinin 0,786477 olması, yok2 bağımlı değişkeninde meydana gelen toplam değişimin % 78,64'lük kısmını modelin bağımsız değişkenleri olan SOSYARDIM ve BUYUME değişkeninin açıkladığını ima etmektedir.

SONUÇ

Günümüzün en mühim kalkınma problemlerinden biri olan yoksulluk olgusuna yönelik mücadele politikaları geliştirebilmek için öncelikle yoksulluğun tüm boyutlarıyla irdelenmesi ve anlaşılması gerekmektedir. Zira yoksulluk üzerine ortak bir tanım geliştirmek neredeyse olanaksızdır ve bu durum yoksullukla mücadele sürecinin oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir hal almasına zemin hazırlamaktadır. Bu sürecin doğurduğu en üzücü durum ise yoksulluk haritasının günden güne genişlemesidir.

Yoksullukla mücadelede etkin bir şekilde kullanılan sosyal politika araçları içerisinde önemli bir yere sahip olan sosyal yardım uygulamaları, yoksul birey ve hane halklarının ihtiyaçlarına en kısa yoldan ve doğrudan cevap verebilme özelliği taşıması itibariyle uygulanabilirliği ve başarılı olma olasılığı en yüksek olan yoksullukla mücadele aracıdır. Bu uygulamaların diğer yandan insani gelişim referanslarına yönelik geliştirdiği projeler göz önüne alındığında, yoksullukla mücadeleyi parasal boyutun ötesine taşıdığı söylenebilir.

Büyüme değişkeninin kontrol değişkeni olarak kullanıldığı bu çalışmada, Türkiye’de 2000-2012 yılları için sosyal yardım uygulamalarının yoksulluk üzerindeki etkisi analiz edilerek bir takım bulgulara ulaşılmıştır. Bağımsız değişken olarak kullanılan sosyal yardımlar ve büyüme değişkeninden başka, modele literatürde yoksullukla ilişkisi saptanmış farklı değişkenlerin (enflasyon gibi) dahil edilmesi, bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununa yol açtığından dolayı mümkün olmamıştır. Tablo 20’de yer alan basit regresyon modellerine yönelik tahmin sonuçları incelendiğinde sosyal yardım ödeneklerini (SOSYARDIM) yoksulluk göstergesi olarak kullanılan gini indeks değeri üzerinde iyileşmeye sebep olmaktadır. Diğer bir deyişle sosyal yardımlar, toplam gelirin hane halkları arasında daha eşit bir şekilde dağılımına yardımcı olmaktadır. Yine Tablo 20 incelendiğinde, yapılan sosyal yardımların Türkiye’de günlük 2,15\$ sınırı altında (YOK1) gelir elde eden kişilerin toplam nüfus içerisindeki yüzdesel payını düşürdüğünü göstermektedir. Yine aynı şekilde Tablo 20’den görülebileceği üzere sosyal yardımlar günde 4,30\$ sınırı altında (YOK2) gelir elde eden kişilerin de toplam nüfus içerisindeki payını düşürmektedir.

Tablo 21’de çoklu regresyon modellerine yönelik tahmin sonuçları incelendiğinde, sosyal yardım ödenekleri (SOSYARDIM) kadar olmasa da ekonomik büyümenin (BUYUME) gini indeks değerini iyileştirdiği görülmektedir. Diğer bir deyişle sosyal yardımların yanı sıra etki derecesi düşük olsa da ekonomik büyüme, toplam gelirin hane halkları arasında daha eşit bir şekilde dağılımına yardımcı olmaktadır. Bu durum da muhtemelen sosyal yardımların yoksulluk seviyesini direkt olarak, büyümenin ise endirekt olarak etkiliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan sosyal yardımlar günde 2,15\$ altında (YOK1) gelir elde eden kişilerin yüzdesinde azalmaya sebep olurken, ekonomik büyüme değişkeni bu modellerde istatistiksel olarak anlamlı değildir. Sosyal yardım ödenekleri günde 4,30\$ altında (YOK2) gelir elde eden kişilerin yüzdesinde azalmaya neden olurken, ekonomik büyüme bu modellerin sadece biri için istatistiksel olarak anlamlıdır.

Özetle, ekonomik büyüme beklenildiği üzere yoksulluk ile ters yönlü bir ilişki içerisindedir, böylece literatürde yer alan büyüme-yoksulluk ilişkisini analiz eden çalışmaların tahmin sonuçlarıyla paralel sonuçlar elde edilmiştir. Ancak ekonomik büyümenin yoksulluk üzerinde yarattığı etki sosyal yardımlara göre daha düşük seviyede kalmaktadır.

Çalışmada yapılan analizlerin sonucu Türkiye’de sosyal yardımların yoksulluğu azalttığını göstermektedir. Özellikle sosyal yardımların dolaylı bir yoksulluk göstergesi olan gini katsayısı üzerinde iyileşme sağlanması önemlidir. Öte yandan yoksulluk sınırı altında gelir elde eden kişilerin yüzdesel oranında düşmeye neden olması, sosyal yardımların yoksulluğu azalttığı görüşünü desteklemektedir. Bu bakımdan sosyal yardım uygulamalarının etkin bir yoksullukla mücadele politikası aracı olduğu görülmektedir. Etkisinin küçüklüğünden dolayı ekonomik büyümenin yoksullukla mücadelede tek başına yetersiz kaldığı, yoksullukla mücadelenin sosyal yardım uygulamaları gibi direkt ve daha büyük etkiye sahip mücadele araçlarıyla desteklenmesi gerektiği söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, R. ve Ö. Ş. Yusufoglu (2012), “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, ss. 76-117.
- Adaman, F. ve Ç. Keyder (2006), “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, *Avrupa Komisyonu Sosyal Dışlanma İle Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Planı 2002-2006*, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (18.06.2013).
- Adams, R. H. (2004), “Economic Growth, Inequality and Poverty: Estimating the Growth Elasticity of Poverty”, *World Development*, Vol.32, No.12, pp. 1989-2014.
- Aiyedogbon, J. O. ve B. O. Ohwofasa (2012), “Poverty and Youth Unemployment in Nigeria: 1987-2011”, *International Journal of Business and Social Science*, Vol.3, No.20, pp. 269-279.
- Aktan, C. C. (2002), *Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Öneriler: Yoksullukla Mücadele*, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Aktan, C. C. ve İ. Y. Vural (2002), “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Arpacioğlu Ö. ve M. Yıldırım (2011), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.4, S.2, ss. 60-76.
- Aydın K. ve T. Güloğlu (2011), “Türkiye’de Nispi Yoksulluğun Sosyoekonomik Analizi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S.60, ss. 89-118.
- Balisacan A. M. ve N. Fuwa (2004), “Going beyond Crosscountry Averages: Growth, Inequality and Poverty Reduction in the Philippines”, *World Development*, Vol.32, No.11, pp. 1891-1907.
- Başaran, A. A. ve M. Çetinkaya (2013), “Türkiye’de Sübjektif Yoksulluk Profili: 2003-2008”, *Sosyoekonomi Dergisi*, S.19, ss. 243-263.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (2009), *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu*, Ankara.

BETAM, (2013), *Türkiye 'de Yoksulluk Tartışması*, Araştırma Notu 13/153,
<http://betam.bahcesehir.edu.tr/tr/wp-content/uploads/2013/08/ArastirmaNotu1531.pdf>
(05.07.2013)

Bilge, O. (2009), “Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri”, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Buğra A. (2008), *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye 'de Sosyal Politika*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, http://www.obarsiv.com/pdf/ayse_bugra2.pdf (15.05.2013)

Buğra A. ve Ç. Keyder (2003), *Yeni Yoksulluk ve Türkiye 'nin Değişen Refah Rejimi*, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Ankara.

Bozan, M. (2011), “Yoksulluk Olgusuna Farklı Bir Bakış”, *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Sata Yayınevi, Ankara, ss. 35-47.

Canbay, T. ve S. Selim (2010), “Türkiye 'de Hane Halkı Yoksulluğu”, *Ege Akademik Bakış*, C.10, S.2, İzmir, ss. 627-649.

Cardoso, E., (1992), “Inflation and Poverty”, NBER Working Papers Series, Working Paper No 4006, http://www.nber.org/papers/w4006.pdf?new_window=1 (20.06.2013)

Chambers, D., Y. Wu ve H. Yao (2008), “The impact of past growth on poverty in Chinese provinces”, *Journal of Asian Economics*, Vol.19, pp. 348-357.

Chaudhary, M. G. ve S. Sarwar (2011), “Empirical Relationship between corruption and poverty: A case study of Pakistan”, *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, Vol.3, No.1, pp. 462-471.

Chemli, L. ve M. Smida (2013), “Interaction between Poverty, Growth, and Inequality during the Crisis: A Panel Data Study”, *International Journal of Economics and Finance*, Vol.5, No.5, pp. 120-130.

Cheng, J. ve Chuang C. (2011), “Impact of Social Allowances on the Elderly Poverty in Taiwan: 2002-2008”, *Journal of Asian Public Policy*, Vol.4, No.2, pp. 241-249.

Coşkun, M. N. (2012), “Türkiye’de Yoksulluk: Bölgesel Farklılıklar ve Yoksulluğun Profili”, *Türk Ekonomi Kurumu*, S.59, Ankara, ss. 180-198.

Coudouel A., J. S. Hentschel ve Q. T. Wodon (2002), “Poverty Measurement and Analysis”, (Ed.) J. Klugman, *A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies*, Vol.1, Washington D.C., The World Bank.

CPRC (2009), “*The Chronic Poverty Report 2008-2009*”, Belmont Press Limited, Northampton.

Çağlayan, S. (2008), “Göç ve Yoksulluk: Mutlak ve Doğrusal Olmayan Bir İlişki”, (Ed.) N. Oktik, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, Yakın Kitabevi, İzmir, ss. 301-327.

Çelenk, S. (2010), “Ayrımcılık ve Medya”, (Ed.) B. Çaplı ve H. Tuncel, *Televizyon Haberciliğinde Etik*, Fersa Matbaacılık, Ankara, ss. 221-228.

Dağdemir, Ö. (1992), *Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Gelir Dağılımı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Dağdemir, Ö. (1999), “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1994”, *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.17, S.1, Ankara, ss. 23-40.

Dağdemir Ö. ve H. Acaroğlu (2011), “Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımının İller Düzeyinde Analizi: 1990-2006”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, S.1, Eskişehir, ss. 39-56.

Dansuk, E. (1997), *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla İlişkisi*, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.

DDK (2009), *Araştırma ve İnceleme Raporu*, S.4, Ankara.

Deliktaş, E. (2001), “Malthusgil Yaklaşımdan Modern Ekonomik Büyümeye”, *Ege Akademik Bakış*, C.1, S.1, İzmir, ss. 92-114.

Demirhan, Y. ve N. Kartal (2011), “Yoksullukla Mücadelede Türkiye Deneyimi: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu”, *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Sata Yayınevi, Ankara, ss. 135-149.

- Dinler, Z. (2011), *İktisada Giriş*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Ankara, 16. Basım.
- DPT (2001), *Gelir Dağılımın İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele*, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayın No.2599, Ankara.
- DPT (2007), *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele*, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayın No.2742, Ankara.
- DPT (2010), *Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu*, Ankara.
- Du, Y. ve A. Park (2006), “The Effect of Social Assistance on Poverty Reduction: Evidence from Household Surveys in Urban China”, http://www.networkideas.org/ideasact/jun07/Beijing_Conference_07/Du_Yang.pdf (15.10.2013).
- Dumanlı, R. (1996), *Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları*, DPT Uzmanlık Tezi, DPT Yayın No 2449, Ankara.
- Easterly W. ve S. Fischer (2001), “Inflation and the Poor, Journal of Money”, *Credit and Banking*, Vol.33, No.2, pp. 160-178.
- Eğilmez, M. (2011), *Küresel Finans Krizi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 8. Basım.
- Eğilmez, M. (2013), *Makro Ekonomi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 5. Basım.
- Erdoğan, E. ve M. Z. Ak (2003), “Neo-Liberal Ekonomik Dönüşüm ve Sendikalar”, *Kamu-İş Dergisi*, C.7, S.2, ss. 2-14.
- Erdoğan, G. (1996), *Türkiye’de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı Üzerine Bir Çalışma*, DİE Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Erdoğan, G. (1997), *Türkiye’de Yoksulluk: Boyutu ve Profili*, DİE Yayını, Ankara.
- Erdoğan, G. (2002), “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler”, (Ed.) C. C. Aktan, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Eren, A. ve O. Bahar (2004), “Yoksulluğa Kavramsal Bir Bakış: Dünya ve Türkiye’deki Görünümü”, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, C.19, S.220, ss. 36-50.

Eurostat, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di11&lang=en, (18.08.2013).

Ferreira, F. G. H., P. G. Leite ve M. Ravallion (2010), "Poverty reduction without economic growth? Explaining Brazil's poverty dynamics 1985-2004", *Journal of Development Economics*, Vol.93, pp. 20-36.

Fujii, T. (2013), "Impact of food inflation on poverty in the Philippines", *Food Policy*, Vol.39, pp. 13-27.

Gökbunar R., H. Özdemir ve A. Uğur (2008), "Küreselleşme Kıskaçındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C.9, S.2, İstanbul, ss. 158-173.

Green M. ve D. Hulme (2005), "From Correlates and Characteristics to Causes: Thinking about Poverty from a Chronic Poverty Perspective", *World Development*, Vol.33, No.6, pp. 867-879.

Gül H. ve S. S. Gül (2008), "Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları", (Ed.) N. Oktik, *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, Yakın Kitabevi, İzmir, ss. 57-97.

Gül H. ve S. S. Gül (2008), "Türkiye'de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam", (Ed.) N. Oktik, *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, Yakın Kitabevi, İzmir, ss. 361-397.

Güneş, M. (2012), "Sosyal Yardımların Bir Kamu Politikası Olarak Sürdürülebilirliği", *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S.24, ss. 149-184.

Gündoğan, N. (2008), "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele", *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, Ocak-Şubat Sayısı, ss. 42-56.

Gündüz, A. Y. (2006), "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.15, ss. 34-55.

Gürsel, S., H. Levent, R. Selim ve Ö. Sarıca (2000), *Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*, TÜSİAD Yayınları, Yayın No 12-295, İstanbul.

Gürses, D. (2007), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.17, S.1, ss. 59-74.

Haughton, J. ve S. R. Khandker (2009), *Handbook on Poverty and Inequality*, Washington D.C., The World Bank.

Herrera, J., M. Razafindrakoto ve F. Roubaud (2006), “The determinants of subjective poverty: A comparative analysis between Madagascar and Peru”, Document de Travail, DIAL 2006-01, <http://www.eldis.org/vfile/upload/1/document/0708/DOC21340.pdf> (23.07.2013).

Ijaiya, G. T., M. A. Ijaiya, R. A. Bello ve M. A. Ajayi (2011), “Economic Growth and Poverty Reduction in Nigeria”, *International Journal of Business and Social Science*, Vol.2, No.15, pp. 147-154.

Ivancev, O. ve M. Jovicic (2011), “The effects of social policy on income inequality in Serbia”, *Post-Communist Economies*, Vol.23, No.3, pp. 327-342.

İnsel., A. (2005), “Yoksulluk Dışlanma ve STK’lar”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, No 6.

Kabaş, T. (2009), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kalwij, A. ve A. Verschoor (2007), “Not by growth alone: The role of the distribution of income in regional diversity in poverty reduction”, *European Economic Review*, Vol.51, pp. 805-829.

Kantarıcı, H. B. (2010), “Sosyal Devlet, Sosyal Güvenlik ve Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmeti”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.6, S.10, ss. 75-85.

Karakaş, M. (2005), “Yeni Yoksulluk Bağlamında Sosyal Kimlik ve Tüketimde Eşitsizlik”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.7, S.2, Ankara, ss. 1-16.

- Kaya, M. V. ve İ. Bozkurt (2011), “İşsizlik, Kişi Başına Milli Gelir (Yoksulluk), Suç Oranı ve Yeşil Kart: 1993-2009 Türkiye Örneği”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.30, ss. 133-140.
- Khan, N. A. ve S. Chowdhury (2013), “Trade Liberalization and Poverty: An Indian Perspective”, *The IUP Journal of Applied Economics*, Vol.12, No.2, pp. 62-77.
- Kızılgöl, Ö. A. (2012), “Türkiye’de Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi”, *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.19, S.1, ss. 179-191.
- Kızılgöl Ö. A. ve Ç. Demir (2010), “Türkiye’de Yoksulluğun Boyutuna İlişkin Ekonometrik Analizler”, *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, ss. 21-32.
- Kuklys, W. (2005), *Amartya Sen’s Capability Approach*, Springer, Berlin Heidelberg, (E-Book).
- Kunduracı, N. F. (2009), *Yoksullukla Mücadele Beşeri Sermaye İlişkisi*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Lok-Dessallien, R. (2000), “Review of Poverty Concepts and Indicators”, *Poverty Elimination Programme*, New York, United Nations Development Programme.
- Mabughi, N. ve T. Selim (2006), “Poverty as Social Deprivation: A Survey”, *Review of Social Economy*, Vol.64, No.2, pp. 181-204.
- Marks, G. N. (2005), “Income Poverty, Subjective Poverty and Financial Stress”, Australian Government Social Policy Research Paper No 29, http://www.melbourneinstitute.com/downloads/labour/42_FinReport.pdf (20.06.2013).
- Meng, X., R. Gregory ve Y. Wang (2005), “Poverty, inequality and growth in urban China”, *Journal of Comparative Economics*, No.33, pp. 710-729.
- Metin, O. (2011), “Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, C.1, S.28, ss. 179-200.
- Nallari, R. ve B. Griffith (2011), *Understanding Growth and Poverty*, Washington D.C., The World Bank, (E-Book).

- Oktik, N. (2008), “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Bakış”, (Ed.) N. Oktik, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, Yakın Kitabevi, İzmir, ss. 21-57.
- Osmani, S. R. (2007), “When Edowments and Opportunities Don’t Match: Understanding Chronic Poverty”, Chronic Poverty Research Centre, Working Paper No 78, http://www.chronicpoverty.org/uploads/publication_files/CP_2006_Osmani.pdf (23.06.2013).
- Önder, H. ve F. Şenses (2005), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi”, *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar (Prof. Dr. Kemali Saybaşılı’ya Armağan)*, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss. 199-221.
- Özcan, K. M. (2003), “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi: 2001”, *Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C.14, S.49.
- Özdek, Y. (2002), “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları”, (Ed.) Y. Özdek, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, TODAİE Yayını, Ankara, ss. 1-44.
- Özdemir G. Y. ve D. Kutlu (2011), “Türkiye’de Sosyal Yardımları: İktisadi, Siyasi ve Kültürel Yapılar Üzerine Bir Çözümleme”, *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Sata Yayınevi, Ankara, ss. 363-380.
- Özkan, H., E. K. Kırdas ve T. Koç (2012), “Yoksulluk Sorununu Görmeyen Bir Kalkınma Modeli Olarak Yönetişimci Kalkınma: Adana Örneği”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.67, S.4, ss. 89-124.
- Öztürk, İ. (2006), “Dünya Bankası Politikaları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.3, S.1, ss. 36-55.
- Öztürk, Ş. (2008), “Kırsal Yoksulluk”, (Ed.) N. Oktik, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, Yakın Kitabevi, İzmir, ss. 265-301.
- Perry, G. E., O. S. Arias, J. H. Lopez, W. F. Maloney ve L. Serven (2006), *Poverty Reduction and Growth: Virtuous and Vicious Circles*, Washington D.C., The World Bank, (E-Book).

- Ravallion, M. (2001), "Growth, Inequality and Poverty: Looking Beyond Averages", *World Development*, Vol.29, No.11, pp. 1803-1815.
- Reyes, C.M., A. B. Sobrevinas, J. Bancolita ve J. Jesus (2010), "Analysis of the Impact of Changes in the Prices of Rice and Fuel on Poverty in the Philippines", *DLSU Business & Economics Review*, Vol.20, No.1, pp. 65-98.
- Sabir, H. M. ve S. H. Tahir (2012), "The Impact of Different Macroeconomic Variables on Poverty in Pakistan", *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, Vol.3, No.10, pp. 788-799.
- Sapançalı, F. (2005), "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, C.6, S.3, ss. 51-70.
- Sarısoy, İ. ve S. Koç (2010), "Türkiye'de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi", *Maliye Dergisi*, S.158, ss. 326-348.
- Saunders, P. (2004), "Towards a Credible Poverty Framework Forum Income Poverty to Deprivation", Social Policy Research Centre, Discussion Paper No 131, Australia <http://www.crr.unsw.edu.au/media/File/DP131.pdf> (05.06.2013).
- Schirle, T. (2000), *What is the Impact of Social Assistance Programs on Income Inequality in Canada*, Master Thesis, Dalhousie University Department of Economics, Canada.
- Semerci, P. U. (2011), *Ayrımcılık Bağlamında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi, <http://www.secbir.org/wp-content/uploads/2011/01/16-PINAR-UYAN-SEMERC%C4%B0.pdf> (21.07.2013).
- Seyyar, A. (2004), "Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele", <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=642> (01.08.2013).
- Son, H. H. ve N. Kakwani (2009), "Measuring the impact of price changes on poverty", *The Journal of Economic Inequality*, Vol.7, No.4, pp. 395-410.

Suryahadi, A., D. Suryadarma ve S. Sumarto (2009), “The effects of location and sectoral components of economic growth on poverty: Evidence from Indonesia”, *Journal of Development Economics*, Vol.89, No.1, pp. 109-117.

SYGM (2007), *2006 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara.

SYGM (2008), *2007 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara.

SYGM (2009), *2008 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara.

SYGM (2010), *2009 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara.

SYGM (2011), *2010 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara.

SYGM (2012), *2011 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara.

SYGM (2013), *2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni*, Ankara.

SYGM (2013), *Mart 2013 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni*, Ankara.

Szulc, A. (2012), “Social Policy and Poverty”, *Eastern European Economics*, Vol.50, No.5, pp. 66-92.

Şahin, T., (2009), *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Şeker, S. D. (2008), *Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri*, DPT Yayınları, Ankara.

Şener, Ü. (2010), “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik”, *Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İşgücü Politikaları*, TEPAV Politika Notu, Ankara.

Şengül, S. (2003), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Profili”, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, S.212, ss. 71-93.

Şengül, S. (2005), *Türkiye’de Yoksulluk Profili ve Gelir Gruplarına Göre Gıda Talebi*, Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü, Ankara.

Şenses, F. (2013), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul, 6. Basım.

Şimşek, H. (2012), *Türkiye’de 1980 Sonrası Süreçte Sosyal Devlet ve Yoksullukla Mücadele*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Taş, Y. H. ve S. Özcan (2012), “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı Bildiriler Kitabı*, Kazakistan, ss. 423-430.

Tireli, M. (2009), *Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Tokathoğlu, İ. ve M. Atan (2007), “Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeyi ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: Kuznets Eğrisi Geçerli Mi?”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C.18, S.65, ss. 25-58.

Topgül, S. (2013), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.14, S.1, ss. 277-296.

TÜİK., (2012), 2011 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması,
<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10902> (17.08.2013).

TÜRK-İŞ., (2013), Dört Kişilik Ailenin Aylık Gıda Harcaması,
<http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/gidaharcama.pdf>
(05.08.2013).

UNDP (2001), *Human Development Report 2001*, Oxford University Press, New York,
<http://hdr.undp.org/en/media/completenew1.pdf> (01.04.2013).

UNDP (2002), *Human Development Report 2002*, Oxford University Press, New York,
http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2002_EN_Complete.pdf (01.04.2013).

UNDP (2003), *Human Development Report 2003*, Oxford University Press, New York,
http://hdr.undp.org/en/media/hdr03_complete.pdf (01.04.2013).

UNDP (2004), *Human Development Report 2004*, New York,
http://hdr.undp.org/en/media/hdr04_complete.pdf (01.04.2013).

UNDP (2005), *Human Development Report 2005*, New York,
http://hdr.undp.org/en/media/HDR05_complete.pdf (01.04.2013).

UNDP (2006), *Human Development Report 2006*, New York,
<http://hdr.undp.org/en/media/HDR06-complete.pdf> (01.04.2013).

UNDP (2007), *Human Development Report 2007/2008*, New York,
http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Complete.pdf (01.04.2013).

UNDP (2009), *Human Development Report 2009*, New York,
http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2009_EN_Complete.pdf (01.04.2013).

UNDP (2010), *Human Development Report 2010*, New York,
http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Complete_reprint.pdf (01.04.2013).

UNDP (2011), *Human Development Report 2011*, New York,
http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_EN_Complete.pdf (01.04.2013).

UNDP (2013), *Human Development Report 2013*, New York,
http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2013_EN_complete.pdf (01.07.2013).

UNDP (2013), *Human Development Report 2013 Technical Notes*,
<http://hdr.undp.org/en/media/HDR%202013%20technical%20notes%20EN.pdf>
(15.08.2013).

Uzun, A. M. (2003), "Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.4, S.2, ss. 155-173.

Vu, L. ve P. Glewwe (2011), "Impact of Rising Food Prices on Poverty and Welfare in Vietnam", *Journal of Agricultural and Resource Economics*, Vol.36, No.1, ss. 14-27.

World Bank (1990), *World Development Report 1990: Poverty*, Oxford University Press, Washington, <http://wdronline.worldbank.org//worldbank/bookpdfdownload/7>
(13.06.2013).

World Bank., (2001), *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*, Oxford University Press, New York,
<http://wdronline.worldbank.org//worldbank/bookpdfdownload/24> (14.06.2013).

Yılmaz, C. (2008), “Kentsel Yoksulluk: Dayanışma, Güven ve Risk İlişkisinin Dönüşümü”, (Ed.) N. Oktik, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, Yakın Kitabevi, İzmir, ss. 163-207.

Yurdakul, F. (2010), “Amartya Sen’in Yoksulluk Üzerine Düşünceleri ve Sen Yoksulluk İndeksi: Türkiye Uygulaması”, *E-Journal of New World Sciences Academy*, Vol.5, No.3, pp. 276-286.

Yücel, D. (2011), “Türkiye’de Yoksulluk Sorunu ve Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğa Etkileri Üzerine Bir Araştırma”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, S.2, ss. 383-402.

Yükseler Z. ve E. Türkan (2007), “Türkiye’de Hane Halkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi”, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni 2007/4.

Zabçı, Ç. F. (2003), “Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.58, S.1, ss. 215-239.

Zaman, K. ve B. A. Khilji (2013), “The relationship between growth-inequality-poverty triangle and pro-poor growth policies in Pakistan: The twin dissappointments”, *Economic Modelling*, Vol.30, pp. 375-393.

Zırhlı, F. Ş. (2009), *Türkiye’de Sosyal Sigortalar Kurumu ve Sosyal Politikada Yapısal Dönüşüm*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

<http://tuik.gov.tr/ZipGetir.do?id=10952> (17.07.2013).

<http://wdronline.worldbank.org/worldbank/a/browsebytitle> (13.08.2013).

<http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx> (18.08.2013).

<http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/11859/Sosyal-Yardimlasma-ve-Dayanismayi-Tesvik-Fonu> (24.08.2013).

<http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/16932/Sosyal-Yardimlar-Genel-Mudurlugu> (25.08.2013).

EKLER

EK 1. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları Tablosu

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009	2010	2011
	TÜRKİYE									
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79
	KENT									
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94
	KIR									
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83
<i>1 \$'ın SGP üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değerleri kullanılmıştır.</i>										
<i>(*) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.</i>										

EK 2. Uygulama Verileri Tablosu

Yıl	Sosyardtoplam	Gdpconslcu	Ginijoin	Ginispline	Ginistep	Yok1join	Yok2join	Yok1spline	Yok2spline	Yok1step	Yok2step	Buyume
2000	590353667,7	72436399000	0,48	0,55	0,44	5,55	47,57	71,58	77,19	3,01	30,25	6,8
2001	820085936,4	68309352000	0,46	0,49	0,44	4,13	38,57	18,07	52,69	3,04	30,3	-5,7
2002	892195000	72519831000	0,44	0,44	0,44	3,04	30,3	3,04	30,3	3,04	30,3	-6,2
2003	651990000	76338192000	0,42	0,42	0,42	2,39	23,75	2,39	23,75	2,39	23,75	5,3
2004	1347846000	83485591000	0,4	0,4	0,4	2,49	20,89	2,49	20,89	2,49	20,89	9,4
2005	1304664099	90499731000	0,38	0,38	0,38	1,55	16,36	1,55	16,36	1,55	16,36	8,4
2006	1389547995	96738321000	0,4	0,4	0,4	1,41	13,33	1,41	13,33	1,41	13,33	6,9
2007	1413757199	101254628000	0,39	0,39	0,39	0,52	8,41	0,52	8,41	0,52	8,41	4,7
2008	1797079768	101921735000	0,39	0,39	0,39	0,47	6,83	0,47	6,83	0,47	6,83	0,7
2009	2379375367	97003114411	0,39	0,39	0,39	0,22	4,35	0,22	4,35	0,22	4,35	-4,8
2010	2032537496	105885645000	0,38	0,38	0,38	0,21	3,66	0,21	3,66	0,21	3,66	9,2
2011	2633395490	115174724000	0,38	0,38	0,38	0,14	2,79	0,14	2,79	0,14	2,79	8,8
2012	3099582115	117753693000	0,39	0,44	0,38	0,08	2,04	0,01	0,96	0,14	2,76	2,2

EK 3. 2000-2012 Arası Aktarılan Sosyal Yardım Ödenekleri Tablosu

YARDIMLAR VE PROJE DESTEK GİDERLERİ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1. PROJE DESTEKLERİ	7.726.080	8.817.398	16.095.164	9.254.000	87.709.000	113.625.637	88.493.597	153.998.008	153.673.904	200.647.390	138.561.765	394.538.110	184.160.608
2. PERİYODİK YARDIMLAR	21.760.993	46.575.979	96.613.000	108.964.000	158.617.000	194.052.700	221.602.300	295.112.100	423.730.400	459.982.200	538.449.000	596.635.200	644.561.600
3. SAĞLIK YARDIMLARI *	42.145.622	108.704.686	159.496.911	252.442.806	516.286.477	203.836.664	114.145.739	103.023.040	124.088.144	142.084.868	52.834.741	155.860.111	191.712.618
4. EĞİTİM YARDIMLARI **	59.217.790	197.816.215	213.302.995	221.557.609	476.866.258	618.870.182	716.457.460	697.408.132	812.864.582	992.904.794	761.696.302	1.041.523.172	1.252.460.116
5. AİLE YARDIMLARI	226.223.842	119.926.330	120.086.930	46.877.000	63.714.000	99.130.106	159.997.678	156.155.440	280.532.268	481.921.035	135.244.515	180.979.481	555.185.774
6. DİĞER GİDERLER ***	233.279.340	338.245.329	286.600.000	12.894.585	44.653.264	75.148.811	88.851.221	8.060.480	2.190.470	101.835.080	405.751.173	263.859.416	271.501.399
GENEL TOPLAM	590.353.668	820.085.936	892.195.000	651.990.000	1.347.846.000	1.304.664.099	1.389.547.995	1.413.757.199	1.797.079.768	2.379.375.367	2.032.537.496	2.633.395.490	3.099.582.115
* Şartlı Sağlık Yardımı ile Gebelik Bileşeni için yapılan yardımlar da Sağlık Yardımları içinde verilmiştir.													
** Şartlı Eğitim Yardımları da Eğitim Yardımları içinde verilmiştir.													
*** TOKİ ile işbirliğinde yapılan Toplu Konut Projesi Kapsamında aktarılan kaynak Diğer Giderler içinde verilmiştir.													